

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Г. Б. Мінчак

ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК

Київ
Видавничий центр КНЛУ
2023

Мінчак Г. Б.

Типологія помилок : [навчально-методичний посібник]. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2023. 136 с.

Посібник призначений для студентів, які навчаються за освітньою програмою "Українська мова і література, англійська мова, редагування освітніх видань" другого (магістерського) рівня вищої освіти, та всіх, хто прагне підвищити свою мовленнєву культуру української мови загалом і професійну культуру філолога зокрема, шліфувати мовний смак і мовне чуття, поглибити почуття особистої відповідальності за власну мовну поведінку і за стан мовленнєвої культури українського суспільства.

Рецензенти:

Баган М. П. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету;

Соколова С. О. – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України.

**Надруковано за ухвалою вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 18 від 26 червня 2023 р.).**

© Мінчак Г., 2023
© Видавничий центр КНЛУ, 2023

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Короткий зміст навчальної програми.....	6
Плани практичних занять	
Практичне заняття № 1.....	8
Практичне заняття № 2.....	13
Практичне заняття № 3–4.....	19
Практичне заняття № 5.....	49
Практичне заняття № 6.....	56
Практичне заняття № 7–8.....	71
Практичне заняття № 9.....	82
Практичне заняття № 10.....	91
Завдання для позааудиторної самостійної роботи студента.....	94
Зразки завдань модульних контрольних робіт і критерії їхнього оцінювання..	96
Підсумковий контроль.....	98
Орієнтовні питання до заліку з навчального курсу "Типологія помилок".....	100
Рекомендована література курсу.....	103
Додатки.....	108

ПЕРЕДМОВА

Пропонований навчальний посібник укладено відповідно до програми курсу «Типологія помилок», який вивчають студенти спеціалізації 014.01 Українська мова і література, освітньої програми «Українська мова і література, англійська мова, редагування освітніх видань».

«Типологія помилок» – самостійна дисципліна, що узагальнює практику редагування різних видів текстів і ґрунтується на базових курсах «Сучасна українська літературна мова», «Редагування тексту», які студенти вивчають упродовж попередніх семестрів, із залученням знань з інших галузей науки (психології, логіки, філософії тощо).

Мета курсу – системне оволодіння теоретичною базою сучасної девіатології та практичними навичками редакторської роботи над аномативами.

Мета цієї дисципліни передбачає розв'язання таких **завдань**:

- ознайомлення з категорійно-поняттєвим апаратом у галузі девіатології, принципами та правилами редагування тексту;
- висвітлення основних етапів становлення та розвитку девіатології;
- дослідження проблематики помилки у видавничому процесі;
- увиразнення ролі типології помилки в редагуванні та коректурі тексту;
- вироблення професійних навичок правильного визначення типів помилок, причин їхнього виникнення та практичних способів їхнього усунення;
- оволодіння методикою редагування текстів;
- поглиблення знань майбутніх фахівців-філологів із мовних норм сучасної української літературної мови.

Різноманітні форми і види роботи під час практичних занять, а також самостійна праця студентів спрямовані підвищити їхню мовленнєву культуру загалом і професійну культуру освітянина зокрема, шліфувати мовний смак і мовне чуття, поглибити почуття особистої відповідальності за власну мовну поведінку і за стан мовленнєвої культури українського суспільства, на ознайомлення з науковою та навчальною літературою з питань культури усного й писемного мовлення тощо.

Найбільш змістовні форми самостійної роботи студентів:

- 1) виконання домашніх завдань, підготовка до практичних занять;
- 2) доопрацювання матеріалів лекції;
- 3) самостійне опрацювання певних тем навчальної дисципліни;
- 4) робота в інформаційних мережах;
- 5) опрацювання додаткової літератури.

У результаті вивчення курсу “Типологія помилок” студент повинен **знати**:

- усі програмні теми;
- термінологічний апарат відповідних розділів;
- специфіку редагування різних текстів;
- методикуредагування текстів;

уміти:

- робити редакторський аналіз авторського оригіналу;
- описувати текст щодо його правильності;
- розпізнавати недоцільні відхилення від мовної норми;
- знаходити оптимальні способи редагування;
- характеризувати роль типології помилки в редагуванні та коректурі тексту;
- аналізувати обставини допущених помилок у редагованих матеріалах;
- аргументувати власну позицію і відповідати за свої слова;
- структурувати відносини з будь-яким співрозмовником, досягаючи ефективної взаємодії на основі взаємних інтересів.

Пропонований навчально-методичний посібник покликаний допомогти студентові опанувати матеріал курсу, спланувати й організувати самостійну роботу під час підготовки до практичних занять.

Завдання для самостійної роботи мають здебільшого проблемно-пошуковий характер, що дозволяє створити стійку пізнавальну мотивацію та сприяє розвитку інтелектуальних здібностей студента: уміння аналізувати, класифікувати, узагальнювати, порівнювати, творити тощо.

Курс розрахований на 10 лекційних, 20 практичних годин і 60 годин самостійної роботи. Наприкінці вивчення навчальної дисципліни студенти складають залік.

КОРОТКИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади курсу «Типологія помилок». Помилки як об'єкт наукового вивчення

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу. Зв'язок з іншими дисциплінами. Сучасні напрями вивчення помилок.

Зв'язок девіатології з іншими суміжними лінгвістичними та нелінгвістичними дисциплінами. Поняття "помилки" в різних видах людської діяльності. Історія вивчення помилок. Методи дослідження помилок. Значущість і вага помилок. Сучасні напрями вивчення помилок: психологічний, психолінгвістичний, соціолінгвістичний, лінгвістичний (нормативний, нормативно-видавничий, дидактичний, когнітивний та ін.). Психолінгвістичний аспект помилкової діяльності.

Тема 2. Загальна типологія помилок.

Підходи до вивчення помилок в едітології, способи та критерії їхньої типології. Немовні помилки. Інформаційні помилки. Модальні помилки. Фактичні помилки. Темпоральні, локальні й ситуативні помилки. Семіотичні помилки. Кодувальні помилки. Відображувальні помилки. Значеннєві помилки. Тезаурусні помилки. Сприйняттєві помилки. Атенційні помилки. Копіювальні помилки. Мовні помилки та їхня типологія.

Змістовий модуль 2. Типологія мовних помилок

Тема 3. Лексичні помилки: причини появи, типологія, характеристика.

Різновиди лексичних анормативів. Типологічні поєднання із надлишковою інформацією. Сплутування семантики паронімів. Феномен міжмовної омонімії. Суржикове утворення.

Тема 4. Фразеологічні помилки: причини появи, типологія, характеристика.

Кальковані сталі словосполучення. Кальковані фразеологічні звороти часу. Калькований канцелярит у фразеології. Кальковані і спотворені прислів'я і приказки, крилаті вислови літературного походження.

Тема 5. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність.

Словотвірні анормативи. Суфіксальна інтерференція. Префіксальна інтерференція. Своєрідність українського словоскладання.

Тема 6. Морфологічні помилки: причини появи, типологія, характеристика.

Аномативи в межах лексико-граматичного класу іменників. Аномативи в системі прикметника. Ненормативні утворення форм числівників. Відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників. Помилки в системі дієслівних форм. Помилки в системі прислівників.

Тема 7. Синтаксичні помилки: причини появи, типологія, характеристика. Лінгвістичне обґрунтування синтаксичних аномативів. Ненормативне вживання прийменників. Ненормативне поєднання присудка з підметом. Неправильне утворення ряду однорідних членів речення. Ненормативна побудова відокремлених членів речення. Порухення відповідності займенникових еквівалентів замінюваним словом. Зміна порядку слів як ненормативне утворення. Аномативні конструкції складних речень.

Тема 8. Синкретичні помилки: причини появи, типологія, характеристика. Синкретичні помилки — синтез порушень різних мовних норм. Лексико-морфологічні аномативи. Лексико-синтаксичні порушення. Лексико-орфографічні помилки. Лексико-словотвірні аномативи. Морфолого-синтаксичні порушення.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади курсу «Типологія помилок». Помилки як об'єкт наукового вивчення

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1. **ВСТУП. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ КУРСУ «ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК». ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ДИСЦИПЛІНАМИ. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ВИВЧЕННЯ ПОМИЛОК**

План

1. Зв'язок девіатології з іншими суміжними лінгвістичними та нелінгвістичними дисциплінами.
2. Поняття "помилки" в різних видах людської діяльності.
3. Методи дослідження помилок.
4. Історія вивчення помилок. Сучасні напрями вивчення помилок: психологічний, психолінгвістичний, соціолінгвістичний, лінгвістичний (нормативний, нормативно-видавничий, дидактичний, когнітивний та ін.). Психолінгвістичний аспект помилкової діяльності.

На допомогу студентів

Широкий функціональний діапазон феномена помилки зумовлює наявність низки наук, предметом яких є окреслене явище.

Протягом останніх десятиріч у науці запропоновано різні підходи до вивчення феномена помилки, встановлення його лінгвістичної та нелінгвістичної суті. На сьогодні створено концепції, за якими:

- 1) помилку розглядають як категорію методики викладання рідної та іноземних мов;
- 2) помилки досліджують із метою вдосконалення мовлення, підвищення рівня грамотності мовців;
- 3) помилки аналізують у практичній стилістиці як джерело кодифікації норм;
- 4) вивчення помилок пов'язують із проблемами когнітивної лінгвістики;
- 5) з'ясовують механізми виникнення помилок з урахуванням специфіки породження мовлення;
- 6) осмислюють причини виникнення помилок та досліджують шляхи їхнього усунення і попередження;
- 7) помилку визначають як об'єкт спостережень за глибоко імплікованими психічними процесами тощо.

Відповідно до цих підходів осмислюється як поняття явища помилки, так і природа його породження, принципи функціонування в мовленні, найважливіші ознаки, які дають змогу класифікувати окремі види помилок, створити їхні типологічні ряди.

Найбільш докладно питання про ненормативні утворення розроблено в лінгводидактиці, що пояснюється практичними потребами освіти.

Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є результатом неправильних мисленнєвих операцій.

Дослідження причин виникнення помилок, систематизація відомостей про типології аномативів необхідні як з погляду суто "людського" опрацювання матеріалу (виявлення найбільш помилконебезпечних місць, на які слід звертати особливу увагу; розробка психологічних систем самоконтролю автора і складальника), так і з погляду вдосконалення електронних механізмів генерування тексту, систем перекладу, редагування за допомогою комп'ютерних програм.

Виникнення ненормативних дій зумовлена складністю внутрішнього світу людини, визначальним впливом підсвідомого на кожен її рух, масивом інформації, який потрібно миттєво опрацювати і відповідно зреагувати на нього. Психологічний аспект помилкових дій є об'єктом дослідження вчених і лікарів-психологів.

3. Фройд у своїй праці "Психопатологія повсякденного життя" ще у 1901 році виділив три групи помилкових дій. До першої групи належать помилки при вимові, читанні, під час слухового сприймання і на письмі; до другої – помилкове забування намірів і власних імен; до третьої – оману, втрату предметів, їх заховування і т. ін. Усі вони мають смисл, певне значення і ґрунтуються на конкретних намірах. Окрім того, доволі часто саме вони є правильними, виражаючи імпульси і наміри, приховані в підсвідомості. Завдяки їм людина несамохіть видає власні таємниці, досить часто навіть особистого характеру.

Кожна помилка, окрім суто технічних (таких, що виникли через певні технічні недоліки складання), зумовлена специфічною організацією процесу мислення в людини. Докладне дослідження цих механізмів дозволило б розробити певні практичні вправи для уникнення в тексті помилок.

Запитання для самоконтролю та бесіди на практичному занятті

1. У чому полягають предмет і завдання курсу "Типологія помилок"?
2. Як співвідносяться поняття *відхилення* та *помилка*?
3. Критерії нормативності тексту.
4. Чим пояснює сучасна наука появу помилок?

5. Помилка завжди знаходиться на межі мовної зміни і може покласти початок тенденції варіативності мовних явищ. Як Ви можете пояснити цю думку?
6. У чому особливості роботи редактора над помилками і неточностями тексту?
7. Охарактеризуйте внесок представників різних шкіл і напрямів у вивчення помилок.
8. Дайте загальну характеристику лінгвістичного, соціолінгвістичного, психологічного, дидактичного підходів до вивчення помилок.

Підготувати невеликі повідомлення на одну із запропонованих тем (за бажанням).

1. Помилка як феномен різноманітних галузей наукового знання.
2. Історія вивчення помилок (грузинська психологічна школа Д.Узнадзе,
3. Фройд, Р. Мерінгер, І.О. Бодуен де Куртене та ін.).
3. Сучасні напрями вивчення помилок: психологічний, психолінгвістичний, соціолінгвістичний, лінгвістичний (нормативний, нормативно-видавничий, дидактичний, когнітивний та ін.).
4. Нові наукові відомості про помилкову діяльність.
5. Сучасні діячі про редакторську та видавничу справу.
6. Роль типології помилок у видавничій справі.
7. Українське книгодрукування та типологія давніх помилок.
8. Творці й переписувачі книг, автори, перекладачі, редактори і видавці як перші дослідники типології помилки.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. З'ясуйте за тлумачними й енциклопедичними словниками дефініції та коментарі до понять норма, помилка, відхилення, спотворення, порушення, перешикода, огріх.

Завдання 2. Напишіть невеликий твір-роздум "Чому ми помиляємося?", ураховуючи сучасні досягнення в напрямках вивчення помилок.

Завдання 3. Ознайомтеся із уривками статті про двозначність. Пригадайте зі свого мовного досвіду подібні приклади або відшукайте анекдоти, які б базувалися на семантичних процесах.

"Частина мовних маніпуляцій пов'язана із неоднозначністю, на яку багата природна мова. Іноді двозначність очевидна, на підміні значення базується багато каламбурів. Курйозним прикладом може бути випадок, коли дружина попросила чоловіка поставити їжу в духовку на 120 градусів. Та чоловік, мабуть, був трохи під градусом, тож проявив креативність:

В інших випадках двозначність може бути ненавмисною. Згадується оголошення на дверях однієї з аудиторій: *“Студенти, котрі не склали іспиту, висять біля деканату”*.

Видами двозначності є **семантична** – яка стосується значення слова, як у згаданому прикладі з градусом; і **синтаксична**, яка стосується речення (ця двозначність відома як амфіболія). Наприклад *“Аварія сталася, коли на зустрічну смугу, якою рухався водій «Вольво», виїхав мотоцикліст”* – тут не зрозуміло, хто їхав зустрічною смугою. До амфіболій належать і висловлювання типу *“Господар вигулював собаку в нетверезому стані”* або *“Поліція переслідувала зловмисника з сокирою”*.

Одна з причин двозначності – коли певне поняття можна інтерпретувати досить широко. Наприклад, розгляньмо поняття *“любитель спорту”* – в нього варто включати тих, хто займається спортом, чи й вболівальників? Крім того, скільки часу людина має присвячувати спорту, щоб вважатись його любителем? В одній із лекцій про поняття вже зазначалось, що декотрі поняття мають нечіткий зміст, котрий може вести до непорозумінь. Справа ускладнюється ще й тим, що в багатьох випадках нечіткість не заважає спілкуванню – так, твердження *“Одягу в тебе небагато, він весь поміститься у цю велику шафу”* навряд чи потрібно конкретизувати, навівши точні розміри шафи чи точну кількість одягу. Вирішуючи, яка міра нечіткості припустима, ми часто покладаємося на контекст, але це не завжди допомагає. Скажімо, викладач, даючи завдання, може сказати студентам: *“У роботі слід досить ґрунтовно розглянути обрану тему, до того ж робота має бути достатньою за обсягом”*. Викладачу може здаватися, що він пояснив студентам вимоги до роботи, але студенти, скоріш за все, навряд чи зрозуміють, який обсяг тексту мав на увазі викладач, і що значить досить ґрунтовний розгляд теми.

Ще приклад: якщо 99% дослідників клімату вважають, що відбувається глобальне потепління, а 1% з цим не згодні, то фраза *“Частина дослідників клімату не підтримують тезу про глобальне потепління”* може викликати враження, що твердження про глобальне потепління є значно більш дискусійним, ніж насправді. Слова на кшталт *“декотрі”* або *“частина”* можуть допускати досить широкий спектр тлумачення – так, *“частина”* може вживатись і у випадку, коли мається на увазі *“майже всі”*, і у випадку *“майже ніхто”*.

Іноді смисл певного поняття підміняється навмисне, з метою ввести в оману. Прикладом може бути випадок, коли споживач отримує рекламний лист

із онлайн-крамниці: *“Приз 1 000 000 грн.! Ви у списку переможців!”*. Однак у детальніших умовах акції зазначено, що шляхом випадкового відбору споживача внесено в список клієнтів, які, за умови придбання товару з каталогу на певну суму, беруть участь у розіграші. Таким чином, дана “перемога” означає лише право взяти участь у лотереї після того, як споживач придбає товари за суттєво завищеними цінами.

Ще одна причина двозначності пов’язана з синонімією, тобто, наявністю слів і виразів, чийі значення подібні, але не повністю збігаються. Синоніми відкривають шлях для **плавної зміни значення** – коли один і той же об’єкт можна позначити різними словами, які передають різні відтінки смислу. Класичний приклад – наш розвідник, але ворожий шпигун. Чи, наприклад, людину, яка твердо відстоює свою точку зору, можна назвати або впертою, або наполегливою. Частково така ситуація обумовлена поступовою градацією різних відтінків, наприклад: де та межа, за якою ощадливість переростає в скнарість, чи гнучкість – у безпринципність? Де провести лінію між еротикою і порнографією? Такого типу питання бувають справді непростими, але іноді до об’єктивних складнощів додаються ще й подвійні стандарти, коли межа між позитивним і негативним відтінком проводиться по-різному. Наприклад, хтось щодня вживає алкогольні напої, і вважає, що він просто любить іноді випити, тоді як когось іншого в цій ситуації назвав би алкоголіком.

Коли плавна зміна значення стосується не одного слова, а ширшого міркування, то тут має місце помилка, яку ми розглядали раніше, а саме, підміна тези. Це не рідкість в рекламі, де створюється перебільшене враження про користь того чи іншого засобу" (узято з: <http://surl.li/mesef>)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2. ЗАГАЛЬНА ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК

План

1. Підходи до вивчення помилок в едитології, способи та критерії їхньої типології.
2. Немовні помилки:
  - інформаційні помилки;
  - модальні помилки та фактичні помилки;
  - темпоральні, локальні й ситуативні помилки;
  - семіотичні помилки;
  - кодувальні помилки;
  - відображувальні помилки;
  - значеннєві помилки;
  - тезаурусні помилки;
  - сприйняттєві помилки;
  - атенційні помилки;
  - копіювальні помилки.
3. Мовні помилки та їхня типологія.

На допомогу студентові

Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є результатом неправильних мисленнєвих операцій.

Немовні помилки (не пов'язані з порушенням мовних нормам) докладно описує З.В. Партико в "Основах редагування" (2020). Зокрема автор виділяє такі види:

1) **інформаційні помилки**: немає новизни, повторювання вже викладеної тези, неврахування фонових знань реципієнта, згадування про очевидні речі, про які з причин їхньої очевидності ніхто не писав, і видавання їх за нову суспільну інформацію, кількаразова публікація наукової статті, що містить ті самі дані тощо;

2) **модальні та фактичні помилки**: модальні помилки виникають через те, що автори інколи неправильно співвідносять матеріал до дійсності. Вони можуть помилятися, наприклад, коли видають наукову гіпотезу за теорію (наприклад, про походження мови загалом). Трапляється й так, що інколи самі реципієнти помилково сприймають модальність повідомлення. Фактичні помилки – окремий різновид модальних. До них належать такі твердження,

модальністю яких є реальність, проте ці висловлювання хибні. Зокрема, неправильне вживання числових відомостей, наприклад: "Рекорд світу в стрибках у довжину становить 7,25 м";

3) **темпоральні помилки** виникають внаслідок відхилення часу, зазначеного в повідомленні, від часу у світі, описуваному в тексті (реальному, псевдореальному чи ірреальному). Через кілька днів після події буде неправомірним вживання прислівника "сьогодні" для визначення часу;

4) **локальні помилки** визначають відхилення місця, зазначеного в повідомленні, від місця у світі, описуваному в матеріалі (реальному, псевдореальному чи ірреальному);

5) **ситуативні помилки** характеризуються відхиленням ситуації, зазначеної в повідомленні, від ситуації у світі, описуваної в тексті (реальному, псевдореальному чи ірреальному). Вони можуть виникати також унаслідок відхилення ситуації, на яку під час сприйняття повідомлення реципієнтами розраховував автор, від ситуації, яка виникла у час його сприйняття насправді;

б) **семіотичні помилки**, що містять:

- ✓ **кодувальні помилки**(у коді знака (слова) є відхилення від норми, наприклад, більша частина спотворень);
- ✓ **відображувальні помилки** полягають у тому, що в реципієнта при сприйманні знака виникає інший відображений образ, ніж в автора повідомлення;
- ✓ **значеннєві помилки** полягають у неправильному слововживанні. Особливо часто вони трапляються при аудіовізуальній передачі інформації;

7) **тезаурусні помилки**: помилки стосовно тезауруса виникають у реципієнтів тоді, коли в повідомленні вживають знаки (слова), яких немає в їхньому тезаурусі або вони не мають жодних зв'язків з іншими словами тезауруса. Такі помилки можна назвати ще релятивними (вони є помилками лише стосовно якоїсь певної групи реципієнтів);

8) **сприйняттєві помилки**: виникають лише в момент первинного сприймання повідомлення і спричинені певною двозначністю у тексті. У процесі остаточного сприймання вони здебільшого зникають. Таке речення, як *Лист матері надійшов учора* можна сприймати за двома моделями: одна передбачає, що на першому місці стоїть суб'єкт дії, а на другому – об'єкт (*Лист матері надійшов [до мене] вчора*); інша натомість ставить на перше місце об'єкт, а на друге – суб'єкт (*Лист [від мене до] матері надійшов учора*). Під час первинного сприймання близько 80 % реципієнтів використовують першу

модель сприйняття, хоча автор повідомлення міг ужити другу, у результаті чого й виникне сприйняттева помилка;

8) **атенційні помилки:** з'являються внаслідок порушення в повідомленні контактної функції мови й переключення уваги реципієнтів на інші об'єкти. Ці помилки пов'язані з волею реципієнта щодо сприйняття: автор намагається змусити реципієнтів сприймати повідомлення, а реципієнти або не почали його сприймати, або, розпочавши, припинили внаслідок переключення уваги;

9) **копіювальні помилки** (спотворення): найчастіше трапляються тоді, коли повідомлення копіюють (наприклад, авторський оригінал передруковують у ЗМІ після редагування, проєкт видання передають каналами зв'язку із ЗМІ у друкарню тощо). Для пошуку й видалення з повідомлення спотворень у видавничій справі здійснюють коректуру.

Класифікація журналістських помилок *А.О. Капелюшного*(2000):

I. Помилки, пов'язані з особливостями творчого процесу в ЗМІ:

- 1) **макроструктурні й мікроструктурні помилки.** Як мікроструктура розглядається текст, що включається до певної надсистеми – макроструктури. Наприклад, стаття – це мікроструктура, а шпальта, на якій вона розміщена поруч з іншими матеріалами, – це макроструктура. Дослідники виділяють такі підтипи макро- і мікроструктурних помилок: лексична тавтологія в рубрикації в межах сторінки чи розвороту; повторення структури речень, ритмомелодики заголовків і підзаголовків у межах сторінки чи розвороту; невідповідність одного з текстів концепції сторінки чи номера; неврахування різниці між усним і писемним мовленням. Такі помилки свідчать про рівень видання, серйозність, з якою працівники ставляться до створення і дотримання єдиної концепції, естетики і зручності сприймання;
- 2) **психологічні помилки** пов'язані з психологічними причинами анормативності тексту, особливостями мислення людини і декодування з "внутрішньої" мови. Це і недостатня уважність до "дрібниць", що призводить до неточностей в ефірі, до помилок у газеті, і помилки занадто великої активності автора (багатослівність тощо), і помилки втомленості автора (повтори та ін.), і власне помилки під час перекладу з "внутрішньої" мови на "зовнішню" тощо. Щоб уникнути подібних помилок, авторові варто постійно контролювати процес творення тексту, свідомо і уважно перечитувати його з урахуванням можливої реакції

аудиторії. Хоча деякі помилки цього типу може помітити лише стороння людина, адже очевидне і логічне для автора не обов'язково збігається з уявленнями читача;

- 3) **логічні помилки:** можуть бути ненавмисними (як наслідок помилки автора) і навмисними, від чого вага їх значно зростає (журналістські матеріали, спрямовані на дискредитацію певної особи, що будуються на хибних тезах чи висновки в яких суперечать законам логіки). Мають багато підтипів, що пов'язані з порушенням конкретних законів логічного мислення і висловлення.

II. Мовностилістичні помилки в журналістському тексті (**орфографічні, орфоепічні, акцентуаційні; помилки у використанні лексичних і фразеологічних засобів, морфологічних, синтаксичних засобів; пунктуаційні помилки**).

Загальновідомою і найбільш прийнятною є типологія норм з урахуванням рівнів мовної ієрархії, яка представлена в наукових працях Н.Д. Бабич, М.М. Пилинського, О.Д. Пономарева та ін.

Як складне мовно-суспільне явище норма та випадки відхилень від неї потребують при створенні типології не одного, а кількох принципів поділу (Бондаренко, 2003). Зважаючи на багатоаспектність норм, доцільно класифікувати їх за різними критеріями:

- 1) відповідно до рівнів мовної системи (орфографічні, лексичні, морфологічні тощо);
- 2) з урахуванням обов'язковості/необов'язковості (імперативні, диспозитивні);
- 3) згідно із часовими характеристиками (потенційні та реалізовані) тощо.

Однак не можна також створити і єдиновичерпної типології помилок, оскільки це зумовить спотворене розуміння та невиправдане ототожнення різних форм вияву ненормативних одиниць (Бондаренко, 2003).

Для редакторів найбільш прийнятною є класифікація помилок за співвіднесеністю їх із рівнем мовної системи, оскільки вона зорієнтована на виявлення й типологію помилок як негативних явищ у мовній тканині текстів, що є об'єктами редагування.

Умовно всі норми можна поділити на:

- 1) ті, що стосуються усного мовлення: **орфоепічні**, зокрема **акцентологічні**;
- 2) ті, що стосуються писемного мовлення: **графічні, орфографічні, пунктуаційні**;
- 3) ті, що стосуються як усного, так і писемного мовлення: **словотворчі, лексико-семантичні, фразеологічні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні**.

Типологія помилок за співвіднесеністю їх із рівнями мовної системи дозволяє розглядати найбільш типові порушення певних норм з їхнім докладним аналізом.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. *Запропонуйте алгоритм із пошуку й виправлення фактичної помилки.*

Завдання 2. *Спираючись на інтуїтивну логіку, визначте, які з наведених міркувань правильні.*

1. Кожен іменник відповідає на питання «хто?» або «що?». Слово «він» відповідає на питання «хто?». Отже, це слово – іменник.
2. Деякі тварини – ссавці. Оскільки всі ссавці теплокровні, то деякі тварини є теплокровними.
3. Якщо є причина, то є наслідок. Але причини немає. Отже, немає і наслідку.
4. Завтра або буде сніг, або буде дощ; але оскільки завтра буде сніг, то дощу не буде.
5. Якщо він був у Західній Європі, то бачив Лондон і Париж; він не бачив ні Лондона, ні Парижа, отже, він не був у Західній Європі.
6. Якщо це студент університету, він повинен відвідувати лекційні та практичні заняття. Це студент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», отже, він повинен відвідувати лекції та практичні заняття.

Завдання 3. *Виправте алогізми в наведених реченнях. Поясніть причину їхньої появи.*

1. На занятті були присутні редактор, а також Олександра Петрівна Миськів і Мілана Анатоліївна.
2. Рубрика – це заголовок, не набирається основним шрифтом.
3. Усі ці якості (терпіння, невибагливість і працелюбність) і складають основу майбутньої професії Вероніки Олександрівни (йдеться про вчителя музики).
4. Авторська правка – це правка, внесена автором.
5. Найпопулярніше жіноче ім'я в місті Настя. На кожну тисячу новонароджених дівчаток з'являється в середньому 100 Анастасій. Це ім'я стабільно тримає першість вже п'ять років поспіль. Не менш популярні Ганна, Марія та Катерина.
5. Зараз у Києві 14–16 градусів, а в Одесі теж 14–16.
6. Близько двох мільйонів пасажирів перевозить щодня міський транспорт і метрополітен.
7. Занепад спостерігався і в розвитку спорту.
8. Редакторів нашого видавництва можна поділити на наукових редакторів, літературних редакторів, а також редакторів зі званням кандидата наук.
9. Київська область строката щодо якості доріг. Є прекрасні бетонні, асфальтовані покриття. Є бруківки і поліпшені ґрунтові шляхи, а також широкі дво- і навіть трисмугові автостради.
10. Реалізуємо гуртом і вроздріб тканини шторні, вовняні, для спецодягу, інші.
11. Це явище досліджувало багато вчених: І. Вихованець, К. Городенська, Н. Іваницька та ін.
12. Погано, коли у всіх кінотеатрах міста демонструється одна і та ж назва фільму.
13. Хочеться побачити Азію, Індію, екзотичні країни.
14. Навчально-

тренувальна фірма «Український народний сувенір» торгує товарами українських народних промислів: виробами з кераміки, скла, дерева, глини, витворами малярства, гончарства, ткацтва тощо. 15. У КНЛУ я вивчив польську мову, завдяки якому продовжив навчання закордоном. 16. Прошу надати мені відпустку у зв'язку з тим, що я виходжу заміж на три дні. 17. У будь-який час доби медицина повинна прийти на допомогу дитині. 18. Синтаксис енциклопедичних статей відмінний від інших наукових статей.

Завдання 4. *Усуньте порушення закону суперечності.*

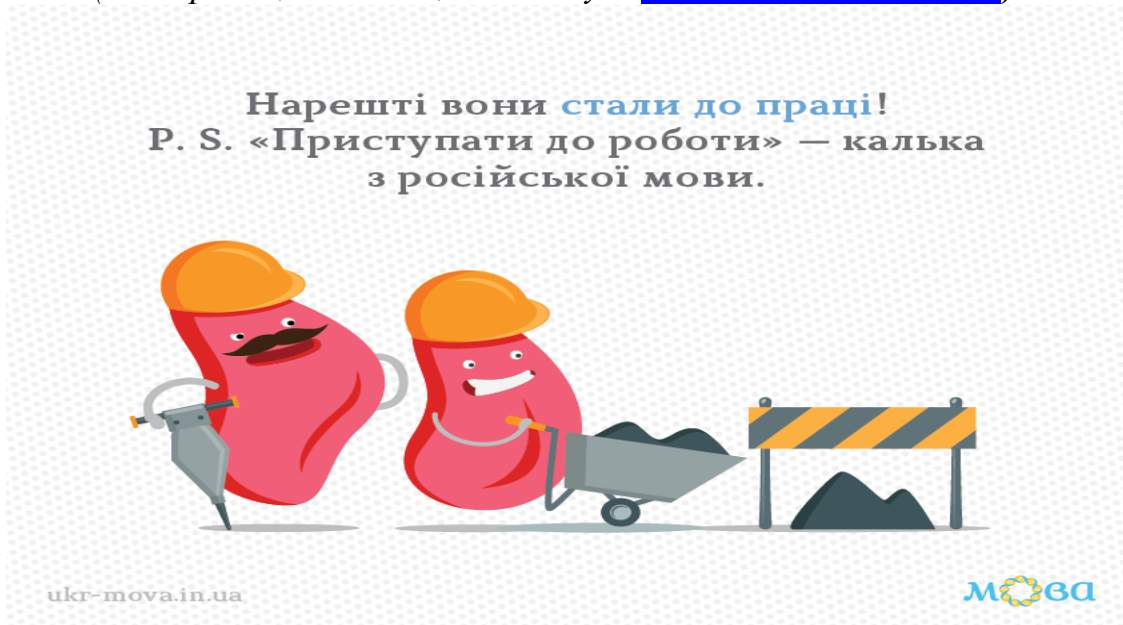
1. Спортсменка бігла одна в останній парі. 2. Уже розвиднілося. Починають прокидатися після нічної служби прикордонники. 3. Незважаючи на те, що студентська рада не працює, ніхто її роботу не контролює. 4. І нині, пішовши на заслужений відпочинок, ветеран продовжує працювати на підприємстві.

Завдання 5. *Подумайте, на чому ґрунтується існування мовної норми. Чи явище варіативності порушує саму норму?*

Завдання 6. *Розкрийте основні особливості норм сучасної української літературної мови, заповнивши таблицю повністю.*

Назва норми	Їхнє коротке тлумачення	Приклади (два – три)
<i>орфоепічні</i>		
<i>графічні</i>		
<i>орфографічні</i>		
<i>словотворчі</i>	правильне вживання морфем, творення слів	Можна: <i>комп'ютерник, спостерігач</i> ; не можна – <i>комп'ютерищик, спостерігальник</i> .
<i>лексико-семантичні</i>		
<i>фразеологічні</i>		
<i>морфологічні</i>		
<i>синтаксичні</i>		
<i>пунктуаційні</i>		
<i>стилістичні</i>	використання мовних елементів відповідно до умов спілкування	

Завдання 7. Наведіть приклади випадків порушення мовних норм товаришами в групі, у соціальних мережах, інтернет-виданнях тощо. Можна намалювати картинки, які б демонстрували порушення літературної мови (див. зразки, скажімо, в Лепетуна news@ukr-mova.in.ua).

Змістовий модуль 2. Типологія мовних помилок

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3 – 4. ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ: ПРИЧИНИ ПОЯВИ, ТИПОЛОГІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА

Лише слово надає речі буття.
М. Гайдеггер

То лише здається, що мова може бути будь-якою, аби тільки люди розуміли одне одного. Бо не все одно дівчині-українці назвуть її бабою чи дівчиною. Не все одно старому чоловікові звернуться до нього на вулиці «Ей, ти, дед» чи «Чоловіче добрий». У мові закладено характер народу. І хоч би як гарно ми навчилися передавати свої думки, а рости є куди.

Петро Скунець

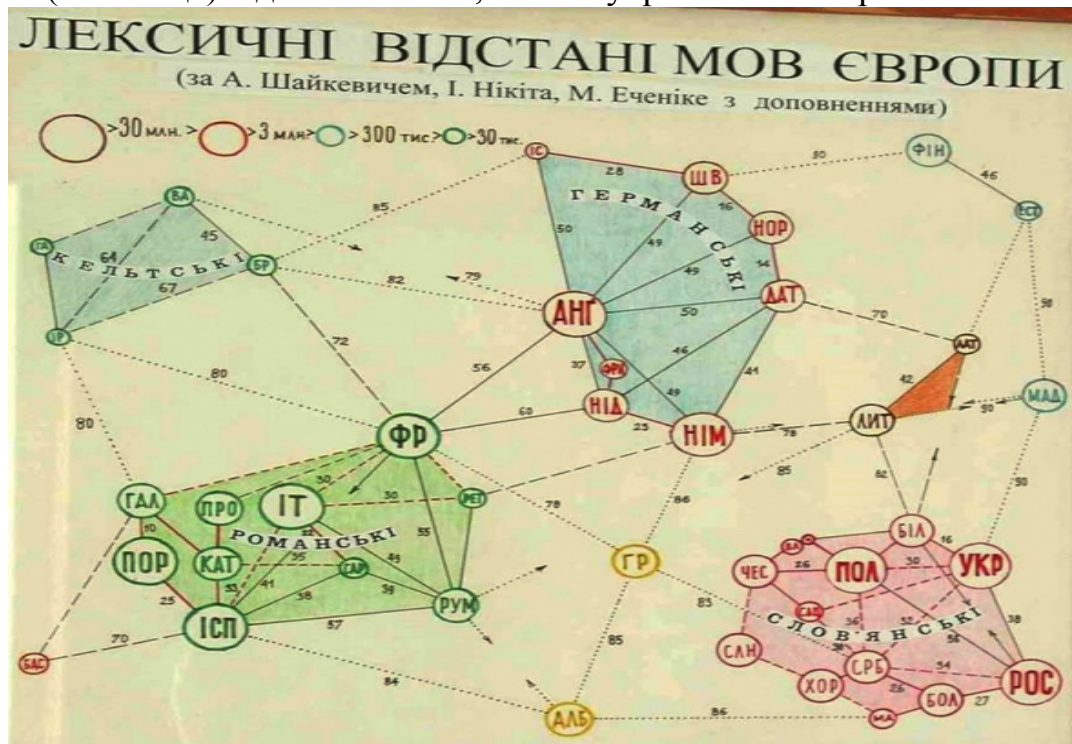
План

1. Причини появи лексичних помилок.
2. Різновиди лексичних анормативів.
3. Типологічні поєднання із надлишковою інформацією.
4. Сплутування семантики паронімів.
5. Феномен міжмовної омонімії.
6. Суржикове утворення.

На допомогу студентів

Лексико-семантичні норми – це вживання слів у властивому їм значенні та впровадження їх до кодифікованих (узаконених) парадигматично-синтагматичних відношень (тобто відношень полісемії, омонімії, паронімії, синонімії, антонімії та закономірностей сполучуваності слів). Неправильні слова в неправильному місці – так можна стисло описати природу лексико-семантичних аномативів.

Костянтин Тищенко порахував відстані між мовами за лексикою – словникові диференційні відстані мов. Українська та російська мови розбігаються на 38% лексики, тоді як українська й білоруська – лише на 16%. До того ж латиниця не означає, що така відстань найбільша. Наприклад, між українською та польською мовами відстань також менша – 30%. Тут залізного правила немає: відмінність між українською і сербською (кирилиця) – 32%, між українською і словацькою (латиниця) – 34%, а між українською та чеською (латиниця) відстань така ж, як між українською та російською – 38%.

Про що свідчить порушення лексичної норми?

Це зовнішній вияв глибоких суспільно-культурних зрушень і психологічних зсувів у підсвідомості, свідомості та діяльності людини: зсувів у відповідності між явищем і способом його називання, між засобами власної мови і чужої, між усвідомленням слова як явища культури і банальним засобом комунікації (порозуміння).

Чому порушення мовної норми пов'язують із психологічними зсувами в підсвідомості, свідомості та діяльності людини?

Лексичне значення слова – конкретно-індивідуальний зміст слова, який являє собою відображення або тільки вираження (в різних типах слів) та фіксацію у свідомості позначуваного словом елемента дійсності і є закріпленим за формою слова (відповідним звуковим комплексом), унаслідок чого стає можливою його реалізація як явища мови, а не тільки свідомості. Слово *годинник* співвідносне з відповідним предметом, а слово *читати* – з характером певної дії. Закріпленість звукових комплексів повнозначних слів як назв предметів, ознак, дій є більш-менш своєрідною в кожній мові. Тут ідеться не тільки про те, що той самий об'єкт у різних мовах позначається різними звуковими сполученнями (пор.: укр. *стіл*; нім. *der Tisch*; англ. *table*; укр. *жмурки*; рос. *пратки*). Важливо, що вибір співвідносного предмета в кожного народу самобутній. Слово *годинник* в українській мові називає будь-який з наявних видів годинника: наручний, кишеньковий, настінний, баштовий. У французькій мові є низка назв, які диференційовано позначають цей предмет: *montre* – наручний і кишеньковий годинники, *pendule* – настінний і *horloge* – баштовий.

Інший приклад. Для розрізнення реально наявних відмінних кольорів в українській мові вживається два слова: *синій* і *блакитний*. Німецька, англійська і французька мови знають лише одне слово: нім. *Blau*, англ. *blue*, фр. *bleu*. Ці зіставлення слів і властивої їм семантики свідчать про те, що кожна мова являє собою не тільки своєрідну систему зовнішніх розрізень (*стіл, table*), а й індивідуальну систему значень, своєрідні семантичні поля (укр. *синій, блакитний*; нім. тільки *Blau*).

Основні причини появи лексичних помилок:

- 1) найголовніша – **явище міжмовної інтерференції**, оскільки наслідком цього процесу є відхилення від норми;
- 2) незнання лексичних норм сучасної української літературної мови;
- 3) мовленнєва некомпетентність, невміння правильно висловити свою думку (нагромадження слів складної семантики, сплутування форм окремих слів, стилістичне маркування лексики, недбалість у вживанні термінів, накопичення несумісних понять у синонімічному ряді тощо);
- 4) індивідуально-психологічні риси особистості й автоматизм.

Інтерференція (від лат. *inter* — між, взаємно і *ferens* — той, що несе, переносить) – мимовільне перенесення, накладання ознак однієї мови на іншу в практиці двомовної людини. Інтерференція між українською та російською мовами, за спостереженнями О.Б. Ткаченка, «полягає в перенесенні особливостей російської мови в українську (так званий “суржик”, неповномовність)». Є на всіх рівнях мови. Початковою стадією інтерференції на лексичному рівні є спорадична девіація від нормативного слововживання (лексика – мобільний рівень мови), яка спершу з'являється в розмовній мові. Під дією різноманітних чинників структурного і позаструктурного характеру таке відхилення може закріпитися й “унормуватися” в літературній мові. Не мотивовані номінативно, інтерферени не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімічні до нормативних засобів словесного вираження. Інтерферени – небезпечне явище, тому що витісняють з

ужитку питомі мовні одиниці. Результатом лексичної інтерференції є семантична калька – перенесення чужомовного значення в українську фонетичну оболонку. Тут благодатним ґрунтом є багатозначність слова.

Інтерферентна багатозначність

Найпотужнішим джерелом лексичної інтерференції є асиметрія семантичної структури багатозначних одиниць різних мов. Саме таким помилкам присвячено численні публікації стосовно розмежування українських слів *передплата часопису і підписка про невіїзд, відкрити листівку й відчинити двері, зустрічатися (про людей) і траплятися (про помилки), відносити речі й зараховувати до певного розряду, знаходиться (про загублене) і перебувати десь* і багато інших, яким відповідають різні значення російських багатозначних слів: *подписка, открытъ, встречаются, относить, находится*. Семантична структура багатозначних слів у російській та українській мовах може частково збігатися, а частково бути різною.

Інтерферентна багатозначність

У математиці, а також у філософії й логіці слово *відношення* – єдиний відповідник російському науковому терміну *отношение*, наприклад: "відношення $a:b=c: a$ ".

ОТНОШЕНИЕ	хорошее	добре ставлення
	почтительное	шаноба до когось
	взаимное	взаємні відносини; стосунки; взаємини
	враждебное	ворожнеча
	к чему-то иметь	стосуватися до чого
	процентное	відсоткове відношення

В ЭТОМ ОТНОШЕНИИ

із цього боку, погляду

щодо цього

у цім напрямі

Правильний (правильно) – вірний (вірно)

ВЕРНЫЙ	своєму слову	вірний своєму слову
	друг	вірний, відданий, щирий друг
	спосіб	надійний спосіб
	перевод	правильний переклад
	смерть	неминуча (видима) смерть
	проигрыш	неминучий програш
	копія	правильна копія

*«Відповідно до російського дієслова **заниматься** в нас часто кажуть **займатися**, вельми поширюючи значеннєвий масштаб цього слова й витискаючи ним здавна відомі українські вислови»*

(Б. Антоненко-Давидович). Основне значення дієслова *займатися* — «починати горіти, спалахувати»: «І в той час скрти і клуня зайнялися» (Т. Шевченко).

ЗАНИМАТЬСЯ	танцями	учитися танцювати
	чем-то	робити щось, жити з цього
	торговлей	торгувати
	в інституте	навчатися
	політикою	бути в політиці
	любов'ю	кохатися
	самим собой	заходитися коло самого себе, узятися за самого себе
	усилено	заглиблюватися в що
	спортом	спортувати, займатися спортом

Скальковане дієслово *пред'явити*

ПРЕД'ЯВИТЬ	документ	показати, подати
	требуваніе	ставити вимогу
	счет	подавати рахунок
	претензію	заявляти претензію
	обвиненіе	обвинувачувати
	иск	справляти, подавати позов
	доказательства	подавати докази
	для опознання	показувати для пізнання

«Дієслово **приймати** буде слухне там, де воно має значення *«одержувати, перебирати»* (Б. Антоненко-Давидович)

ПРИНЯТЬ	к сведенію	узяти (брати) до відома
	участіе	узяти (брати) участь
	резолуцію	ухвалити резолюцію, постановити
	внд	набрати вигляду
	в шутку	уважати за жарт, сприйняти як жарт
	за другого	уважати, мати за іншого
	меры	ужити заходів
	пішпу	поїсти
	решеніе	вирішити, ухвалити
	к сердцу	брати до серця, перейматися
	за основу	узяти (брати) за основу
	огонь на себя	викликати (прийняти) вогонь на себе
	чью сторону	стати на чийсь бік

ПРИЙМАЮТЬ ПОЛОГИ

Участь беруть.

РОЗБИВАЮТЬ СЕРЦЯ

Намети розпинають.

ВІДКРИВАЮТЬ НОВІ ПЛАНЕТИ

Книжку розгортають.

ЗАКЛЮЧАЄТЬСЯ ТЕ, ЩО МАЄ КЛЮЧИ

А проблема ПОЛЯГАЄ у тому, що...

Знаходиться

- Стонадцять разів щоднини радіо- й телепередачі затуркують нас висловами на кшталт «Господарство фермера **знаходиться** неподалік озера», «Будинок **знаходиться** на пагорбі», «Їхня квартира **знаходиться** на п'ятому поверсі», «Діти **знаходилися** в гарному настрої» (І. Вихованець).
- Таке надуживання словом **знаходиться** наслідок значеннєві спроможності російського *находиться* і веде до порушення наших літературних норм. Адже в українській мові дієслово *знаходиться* НЕ ВЖИВАНЕ у значенні «бути, перебувати, міститися де-небудь, перебувати в якому-небудь стані». В українській мові дієслово **знаходиться** вживається не в таких значеннях і набагато рідше, ніж у російській мові слово *находиться*. Найчастіше воно стосується виявлення чогось потрібного, загубленого, втраченого, зниклого, напр.: Гайна все копалась у комоді. Хустка все чомусь не **знаходилася**, а Гордія брала нетерплячка (Б. Гринченко). Природно звучить це слово і у вислові Кожної зими **знаходилося** телятко (тобто народжувалося). Коли ж ідеться про місце перебування когось і чогось, про стан людини, то не послуговуємося дієсловом **знаходиться**. Тут функціонують інші слова. Для вказівки на місцеперебування когось і чогось, на стан людини пасують дієслова *бути, перебувати міститися*.

Інтерферентна омонімія

- «Пам'ятаю, як мене "опікали" працівники, які ніколи не розмовляли українською мовою, а пробували мене повчати. Пам'ятаю такий випадок. Помер хтось із співробітників обкому. Помер несподівано, як кажуть, *наглою смертю*. Я спробував так і написати: *нагло помер, помер наглою смертю*. Мені заперечили. Я наполягав. Тоді мені сказали: завтра буде догана редакторові І.Доманову і нам обом. "Разве так неуважительно можно говорить об умершем?" (В. Стус).
- В українській мові слово *наглий* має значення «раптовий, несподіваний» (*маю наглу роботу*). *Наглий* тон – по-українськи треба зухвалий, нахабний.

Нерозрізнення міжмовних омонімів

- Нерозрізнення міжмовних омонімів, «хибних друзів перекладача», теж спричиняє виникнення семантичних кальок – уживання в рідномовній фонетичній оболонці чужого значення на зразок
задача
область
відкривати
світа
блюдо
відзив
вимагати – потребувати
рибалка
неділя
облік – образ

Міжмовні омоніми – це однакові ключі, що відмикають зовсім різну дійсність (У. Вайнрайх)

Відчуй різницю!

#СловОпис

<p>МАСЛО (рос. масло)</p> <p>Харчовий продукт, виготовлений способом збивання вершків чи сметани</p>	
	<p>ОЛІЯ (рос. масло)</p> <p>Харчовий продукт - жирова речовина рослинного походження</p>

Понад дві з половиною тисячі українсько-російських омоніміїх пар

Інтерферентна паронімія

Інтерферентна паронімія охопила низку паронімійних українських пар. Це зумовлено наявністю в російській мові тотожних або приблизно однакових слів за звучанням, але відмінних за значенням:

– *небачена* стіна озону – *невидима* (і непроникна – напр., для жорстких космічних променів) (нерозрізнення *рос.* паронімів *невидимая* – *невидання*; калькування від нерозрізненого російського пароніма);

– не *пронизливо* звучить тема, а *проникливо*. Тут нерозпізнаними виявилися українські пароніми;

- *хресна* хода, але *хрещена* мама (Хрещатик).

Інтерферентна паронімія

Відчуй різницю!

#СловОпис

Пам'ятник (рос. памятник) – скульптурна споруда в пам'ять кого-небудь.

Пам'ятник Борису Грінченку

Пам'ятка (рос. памятник) – предмет матеріальної культури минулого.

Пам'ятка – оборонна вежа

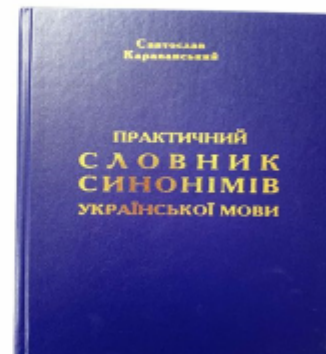

Інтерферентна синонімія.

Синонімічне багатство української мови свідчить про тонке світовідчуття і дуже точне сегментування світу, що потребує відповідної лексики

- Безсила, гнана, полонена, Знедолена, сумна, нужденна, Мовчазна. Чорна, гола, боса, Розхристана, простоволоса, Сліпа, розділена, закута, Осиротіла, непочута... Повстала, вперта, героїчна! Непорядкована... Трагічна. Фальсифікована, облудна, Голодоморена, підсудна І репресована! Проклята, Слабка, обурена, розп'ята, Німа, заштыквана, покірна, Радянська, скорена, сумирна, Слухняна, тиха, без'язика, Русифікована, безлика.
- Прозріла, прокинудась, встала, згадала, Обурилась, скинула, відвоювала! Хворіє, будується, знає, уміє, Одужує, дужчає, прагне, воле, Страйкує, пручається, жде, галає, Іде, помиляється, аналізує, Живе, опирається, дیشه, простує, Вивчає, бере, винаходить, працює.
- Ласкава, сонячна, грайлива, Прекрасна, дужа, гоминлива, Вишнєва, чиста, росяниста, Легка, шаслива, промениста, Осяйна, зоряна, безмежна, Неподолання, незалежна! Шевченкова, моя, Франкова, Вербова, дивно-калінова, Велика, горда, неповторна, Свята. Єдина. Соборна.
- Ганна Савецькова, м. Єнакієво Донецької області

Інтерферентна синонімія

Інтерферентна синонімія –

запровадження до синонімічних відношень насправді не синонімічних слів, здебільшого привнесених із російської мови

Слова-дублети (суржикові, не пживані в українській мові)	Слова, які мають інше, не синонімічне, значення
Справка – довідка	Бік – сторона
Банкет – бенкет	Підписка – передплата
Виручка – виторг	Полішення – покращення
Взамін – натомість	Інтерес – цікавість
Переписка – листування	Вираз – вислів
Об'ява – оголошення	Заступник – замісник
Толковий – тлумачий	Складати – становити
Роковий – фатальний	Являтися – бути

Синоніми

Правильно:

**УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ
АБО ФЕНОМЕН**

Неправильно:

~~**УНІКАЛЬНИЙ
ФЕНОМЕН**~~

Тавтологія

НЕПРАВИЛЬНО:

Не можу не згадати про твір Лесі Українки «Лісова пісня». Цей твір є яскравим прикладом того, як потрібно жити з природою і як не слід чинити. Дядько Лев – образ розумної людини, що прагне жити в гармонії, за що його і поважали в лісі.

Яскравим прикладом щодо цього аргументу є кіноповість Олександра Довженка «Україна в огні». У творі яскраво протиставлено два головні герої. Погодьтеся, більшість українських письменників того часу писали здебільшого про красу природи.

У своїй кіноповісті «Зачарована Десна» він описує свою безмежну любов до природи.

Та згодом письменник напише іншу повість.

Тому нам слід задуматися над нашим підкоренням планети.

По-друге, вплив на природу може призвести до негативних наслідків.

Прикладом цього може слугувати політика Хрущова. Коли він вирішив догнати і перегнати Америку, то він підписав кукурудзяну реформу.

Для мене взірцем є мій батько.

Одні все життя живуть в одному місці, ходять в одну школу.

Добра людина – це яка робить добрі справи, тобто добродійка.

УВАГА! Тавтологія може бути стилістично мотивованою. Її доречність у власному висловленні визначається в кожному конкретному випадку окремо з урахуванням загальної стилістичної специфіки тексту. Практика засвідчує, що тавтології в роботах тестованих найчастіше є свідченням несвідомого слововжитку.

Плеоназм

НЕПРАВИЛЬНО:

Молодий юнак заради грошей убив стару жінку.

На сьогодні креативна творчість вітається в нормальних фірмах, тому що вони хочуть отримати добрі прибутки.

Наша сучасна модерна цивілізація звикла до всіх вигод і комфорту, забуваючи про те, що все це може закінчитися зовсім скоро.

У кожної людини є чимало потенціальних можливостей для досягнення успіхів у житті.

Особисто на мою думку.

Відродивши духовність душі.

Підкорювати вершини заради свого власного успіху.

Багатослів'я

НЕПРАВИЛЬНО:

Письменник написав свої твори (а чиї ж твори він ще може написати?).

У власній кіноповісті «Зачарована Десна» Олександр Довженко показав складне й в той самий час прекрасне дитинство.

В той же самий час багато людей не вважають потрібним допомогати іншим, щоб не получить взамін невдячності.

Напротязі всього періоду життя хлопець намагався боротися зі злом.

І до цих пір п'єса «Наталка Полтавка» не сходить зі сцен театрів.

ПОЯСНЕННЯ: багатослів'я – явище, близьке до плеоназму й тавтології, сутність якого полягає у використанні зайвих слів у писемному мовленні, що не додають до висловлення ніякої нової інформації.

Уживання слів у невластивому значенні

НЕПРАВИЛЬНО:

На мою думку, нам треба тільки згадати, як батьки залучають не кидати сміття на вулиці й не вбивати маленьких комах.

Зараз ми живемо в затишних будинках, харчуємося здоровою їжею і маємо всі умови для комфарту.

Прикладом може слугувати й те, що в давні часи відбувалися цілі війни для завоювання чужих земель.

Тому і відправлялися у свої далекі мандри, усе більше і більше прикріплюючи свою душу до природи.

Ні, бо усяка вихована та порядна людина повинна поважати природу.

Зла, безпорядна людина може досягти успіху швидше, але ненадовго.

Ці люди думають, що володарюють над природою. Але це так низько.

Ми щохвилини лише шкодимо їй, тому задумайтесь, чи є це вірним і потрібним.

Порушення лексичної сполучуваності слів

НЕПРАВИЛЬНО:

Освоюючи природу, людина несла негативний вплив на неї.

Тоді по всьому світу почалися масові природні катаклізми.

Сучасний розвиток науки дозволяє прослідкувати шляхи для розв'язання цієї проблеми.

Добро, як правило, перемагає за допомогою засобів насилля.

Він здійняв руку, коли вже всі діти опустили свої.

Допомогти іншому – це страшенно просто. Людям властиво жаліти за минулим.

Хочу надати приклад доброї людини. Ми бачимо таку людину в повісті «Маруся».

Для прикладу хочу привести новелу «Я(Романтика)».

ПОЯСНЕННЯ: у цьому разі йдеться не про граматичну сполучуваність слів (це граматичне явище), а про лексичну, тобто про семантичну узгодженість використаних у контексті слів. З формального-граматичного погляду такі конструкції правильні, а з погляду смислу, що виникає, відчувається вада, яка, найімовірніше, є наслідком семантичної несумісності використаних лексем.

УВАГА! Для цього типу помилок характерно те, що використані в конструкції слова морфологічно правильні, граматично правильно вжиті, є літературними.

Уживання слів, не властивих літературній українській мові

НЕПРАВИЛЬНО:

Ці люди думають, що володарюють над природою. Але це так низько.

Проте його приземленість дала про себе знати, а прагнення підкорити світ природи врешті-решт погубило його щастя. На мою думку, добро заключається в любові.

Як би він не старався, не давалось з того пагорбу того, що від нього очікувалося.

Першою домівкою для первісних людей були пещери, а їжею – м'ясо диких тварин.

Польоти людини в космос кожного разу розрушують озоновий шар.

Отже, навіть цей приклад доказує нам, що будь-які спроби підкорення природи закінчуються дуже небажано для людей.

Уживання слів, не властивих зображуваній епісі

НЕПРАВИЛЬНО:

Солдати князя Ігоря були відважними.

У далекому минулому люди не вміли користуватися різноманітними технічними пристроями.

Радянська армія перемогла петлюрівців.

У панів були раби, яких вони експлуатували.

ІЛЮСТРАТИВНА ДОБІРКА

НАЙПОШИРЕНІШИХ ВИПАДКІВ ЛЕКСИЧНИХ ПОМИЛОК

ВІРНИЙ, ПРАВИЛЬНИЙ

НЕПРАВИЛЬНО: *Але це не завжди є стовідсотково вірним рішенням. Ми щохвилини лише шкодимо планеті, тому задумайтесь, чи це є вірним і потрібним. Твердження про те, що добро завжди має перемагати, але будь-яка перемога пов'язана з певним насильством, є вірним. Потрібно мати неабияку силу, щоб обрати вірний шлях. На мою думку, вислів «Добро завжди має перемагати – це ми знаємо з дитинства» є вірним, тому що...*

ПОЯСНЕННЯ: Вірний уживається в значенні «відданий, надійний, незрадливий, стійкий у своїх почуттях і поглядах». В українській мові слово вірний(-а,-е, -і) і похідне вірно вживається у порівняно небагатьох словосполученнях («вірна дружина», «вірні кохати»).

РЕКОМЕНДУЄМО: належне рішення, адекватне рішення, правильне рішення, правильний шлях, правильне твердження, істинне твердження.

ВВАЖАТИ/УВАЖАТИ, РАХУВАТИ

НЕПРАВИЛЬНО: Я рахую, що добро не може перемогти зло, тому що, зважаючи на силу зла, їх сили нерівні. На жаль, це є майже неможливим, адже те, що одна людина сприймає як зло, інша може рахувати добром.

ПОЯСНЕННЯ: Рахувати має вживатися тільки в прямому значенні, а саме «називати числа в послідовному порядку; визначати кількість, суму»: рахувати хвилини, дошкільнятко вже вміє рахувати, рахувати гроші. Уважати/вважати має значення «мати свою думку; давати якусь оцінку»: *Я вважаю, що так чинити не можна, Уважаю за потрібне вам нагадати*.

РЕКОМЕНДУЄМО: я вважаю, мені здається, переконаний, упевнений, можна вважати добром.

ВІДНОСИТИСЯ, СТАВИТИСЯ

НЕПРАВИЛЬНО: У цьому відношенні йому пощастило. Ми повинні частіше проводити такі заходи, тому що люди не завжди відносяться до оточуючого середовища з відповідальністю. Хіба погано, коли люди відносяться один до одного з повагою та співчуттям. Як зараз пам'ятаю такі слова: «відносься до людей так, як ти хочеш, щоб відносилися до тебе».

ПОЯСНЕННЯ: ставитися – виявляти певне ставлення до кого-, чого-небудь, мати своє уявлення про когось, щось, оцінювати, виявляти своє почуття щодо когось, чогось, симпатію, антипатію. Уживання дієслів відноситися в цьому значенні мало властиве українській мові.

РЕКОМЕНДУЄМО: ставитися добре, з підозрою, як до друга, скептично, доброзичливо.

ВДАЧА, УДАЧА

НЕПРАВИЛЬНО: Так, я, звичайно, погоджуюся з тим, що добро завжди має перемагати і вдача повинна бути лише на боці чесності і справедливості.

ПОЯСНЕННЯ: чергування у/в в окремих випадках спричиняє зміну лексичного значення, що унеможлиблює використання слів в однокових контекстах.

РЕКОМЕНДУЄМО: вдача – натура, норов, природа; характер; удача – успіх, фортуна; позитивний результат чого-небудь.

ДАНИЙ – ЦЕЙ, ТАКИЙ

НЕПРАВИЛЬНО: Тож добро має перемагати з найменшими жертвами та втратами, але більш гуманними ніж на даний момент способами. На даний час наш світ і наше життя побудоване з багатьох взлетів і падінь. У даному випадку все змінилося. Дана ситуація визначила появу нового приладу.

ПОЯСНЕННЯ: даний – це дієприкметник, утворений від дієслова дати. Виникає запитання: хто той час дав? Хто дав ту роботу (доручення, завдання)? У зворотах у даний час, у даній справі, у даній роботі, якщо хоч трохи подумати, лексема даний не має сенсу. Чому не сказати без бюрократичних викрутасів нині, тепер (замість у даний час), у цій справі, у цьому творі? Замість на даному підприємстві – на цьому підприємстві, замість у даному

разі”– у цьому разі. Дані, дано використовують доречно математики (дано: $x=50$, дані комп’ютера).

РЕКОМЕНДУЄМО: на цей момент, нині, на сьогодні; у цьому разі, у такому разі, у цьому приклад, ця ситуація.

ДОКЛАДАТИ ЗУСИЛЬ – ПРИКЛАДАТИ ЗУСИЛЛЯ

НЕПРАВИЛЬНО: Людям потрібно прикласти великі зусилля для того, щоб це зробити.

ПОЯСНЕННЯ: докласти — «зосередити, спрямувати, намагаючись зробити щось» уживається переносно, найчастіше — з абстрактними іменниками типу зусилля, знання, вміння і т. ін. *Простудіювавши варіанти рукописів і копій, виправлених рукою Шевченка, Франко відзначив невтомну і довголітню працю, яку докладав Шевченко до шліфування своїх віршів.* Помилка полягає в тому, що часом у такому разі замість докласти або паралельно з ним, коли йдеться про активну діяльність, переборення труднощів у її здійсненні, уживають слово **прикладати** (на жаль, більшість сучасних словників не вбачає тут ніяких значенневих відтінків). «Скільки хитроців і вміння треба було мені прикласти, щоб зібрати їх усіх докупи!» (Ю. Яновський). У переносному значенні, коли йдеться про активну діяльність, переборення труднощів у її здійсненні, в літ. мові слово *сила* вживається в сполученні зі словом **докламати**.

РЕКОМЕНДУЄМО: докласти значних зусиль, докласти рук, прикласти до голови, прикласти фізичну силу.

ДРУГИЙ, ІНШИЙ

НЕПРАВИЛЬНО: З другого боку, без використання можливостей природи, людина не зможе жити.

ПОЯСНЕННЯ: Слово *другий* має числівникове значення й використовується лише як порядковий числівник. У конструкції з № боку можна вжити лише в разі, якщо в контексті є ще й з третього боку.

РЕКОМЕНДУЄМО: З іншого боку, без використання можливостей природи, людина не зможе жити. АБО: З одного боку, так. З другого, - так. А з третього, - отак.

ЗДОБУВАТИ ОСВІТУ

НЕПРАВИЛЬНО: Хлопчина лише хотів отримати добру освіту і повернутися назад до села...

ПОЯСНЕННЯ: освіченість є результатом тривалого навчання особистості, а тому освіту не отримують, а здобувають.

РЕКОМЕНДУЄМО: не отримати (одержати) освіту, досвід, виправдання, перемогу, незалежність, а здобути освіту, вибороти перемогу, вибороти незалежність, набути досвіду, дістати (знайти) виправдання.

ЗУСТРІЧАТИСЯ, ТРАПЛЯТИСЯ

НЕПРАВИЛЬНО: Майже на кожному шляху нам зустрічаються переешкоди, які намагаються зламати нас. Бо не дивлячись на переешкоди та

несправедливість, які зустрічаються йому на шляху, він все одно зміг врятуватися та жити щасливо.

ПОЯСНЕННЯ: зустрічатися док. і. з ким, кому і без додатка. Зближатися, сходитися один з одним, рухаючись навпроти. По вулиці йшли школярі з сірими полотняними торбинками через плече. Як зустрічалися [з Давидом], зминали і, спинившись, задирали голови у великих, аж на вуха, шапках. Траплятися недок., трапитися, док. відбуватися, діятися, ставатися. В житті людини можуть траплятися такі випадки, що без болю їх згадувати не можна.

РЕКОМЕНДУЄМО: трапляються перешкоди, трапляються на шляху негаразди, у творі є герої, у житті зустрічаються люди, друзі.

НАВКОЛИШНЄ – ДОВКОЛИШНЄ

НЕПРАВИЛЬНО: Ми повинні частіше проводити такі заходи, тому що люди не завжди відносяться до оточуючого середовища з відповідальністю. Письменники сміливо показують свою любов до оточуючого середовища, і поважають те, що створив Бог.

ПОЯСНЕННЯ: росіянізм оточуюча середина – оточуюче середовище.

РЕКОМЕНДУЄМО: докільля, світ, який навколо, навколишній світ; оточення, інші, ближні, близькі, ті, хто поряд (про людей).

ПІДБИВАТИ – ПІДВОДИТИ ПІДСУМОК

НЕПРАВИЛЬНО: Підводячи підсумок, хочеться зауважити, що ми б не пізнали добра, якби не існувало зла.

ПОЯСНЕННЯ: уживання слова в невласивому значенні.

РЕКОМЕНДУЄМО: підбиваючи підсумок, узагальнюючи, висновуючи, роблячи висновок.

ПРИВОДИТИ, ПРИЗВОДИТИ

НЕПРАВИЛЬНО: Непорозуміння з людьми різних національностей приводить до світових конфліктів. Тривала плідна робота призвела до того, що науковець створив цілу теорію.

ПОЯСНЕННЯ: Слово **приводити** вживаємо в його безпосередньому значенні: допомагати чи примушувати йти за собою (приводити до хати), спонукати прийти куди-небудь (жадоба знань привела до школи), доводити до якогось стану (приводити в належний вигляд), або в значенні переносному — породити. *Нащо нас мати привела? Чи для добра? Чи то для зла?* (Т. Шевченко). Використовується воно і в таких висловах, як *привести до пам'яті, привести в рух, привести до рівноваги* тощо. Коли ж ідеться про щось таке, що спричиняє певний негативний наслідок (наслідки), тоді послуговуємося дієсловом **призводити**: *Призвели до біди та й поховались.*

РЕКОМЕНДУЄМО: *приводить до позитивних результатів, призводить до негативних наслідків.*

ПРИВЕСТИ – НАВЕСТИ ПРИКЛАД

НЕПРАВИЛЬНО: *Хочу привести приклад з власного життя.*

ПОЯСНЕННЯ: *привести, приводити* 1. Супроводжуючи, вказуючи шлях і т. ін., допомагати або примушувати йти із собою куди-небудь. 2. Користуючись системою управління, доставляти куди-небудь (машину, судно і т. ін.) тощо.

РЕКОМЕНДУЄМО: *навести приклад, подати приклад, запропонувати приклад.*

РЕЗУЛЬТАТ – НАСЛІДОК – ПІДСУМОК

НЕПРАВИЛЬНО: *Саме тому Хвильовий прирік героя на постійні страждання, результатом яких стає вбивство матері «Я» та одвічна роздвоєність душі.*

ПОЯСНЕННЯ: у словниках часто подаються через тавтологію: *наслідок* – те, що виходить, впливає з чого-небудь; *результат*; *результат* – остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку і т. ін.; *наслідок* якої-небудь дії, якогось явища і т.ін.; *підсумок* – результат якої-небудь діяльності, занять і т. ін.

РЕКОМЕНДУЄМО: *результат* – завершення цілеспрямованої діяльності, вольової дії (*позитивний результат, результатом роботи колективу стало..., результат діяльності*); *наслідок* – завершення, настання якого відбувається поза активною волею діяча (*негативні наслідки; наслідки повені, урагану, поразки, невпевненості*).

УВАГА! *Унаслідок і в результаті зберігають подібні значення: Унаслідок повені зруйновані мости. У результаті (результатом) пошукової діяльності була знайдена відповідь.*

РОЗПОВСЮДЖУВАТИ

НЕПРАВИЛЬНО: *Таке захворювання розповсюджується дуже швидко.*

ПОЯСНЕННЯ: Дієслово *розповсюджуватися* вживається у невластивому йому значенні, оскільки, згідно з лексичною нормою, воно доцільне лише тоді, коли йдеться про передачу, продаж чого-небудь багатьом людям для ознайомлення. Семантично точною для контексту є лексема *поширювати*, що означає «збільшувати сферу впливу, робити приступним, відомим для багатьох». Поява такої лексичної помилки прогнозується впливом російської мови, де для відтворення семантики українських слів функціонує одна багатозначна лексема «*распространять*». Слід зауважити, що у лексикографічних працях слова *поширювати* і *розповсюджувати* досі кваліфікувалися як взаємозамінні синоніми, проте динаміка норм вимагає критичного оцінювання багатьох словникових статей, зокрема і тих, що трактують названі лексеми).

РЕКОМЕНДУЄМО: *поширювати.*

СТОРОНА – БІК

НЕПРАВИЛЬНО: *На мою думку, людина має в собі дві сторони. Одна сторона показує їй найпрекрасніші події в житті, а інша – погані. Сам фашизм уже вважається проявом зла, але є й інша сторона медалі.*

ПОЯСНЕННЯ: бік уживають тоді, коли говорять про правий чи лівий бік, указуючи на якусь частину тіла від плеча до стегна, а також в усталених словосполученнях: *з одного, з другого боку; лицьовий, зворотний, тіньовий,*

позитивний бік; бути на чийомусь боці; погляд збоку; з усіх боків; повернути на свій бік; схилитися на бік кого (чого); сторона – синонімічне до іменників край, вітчизна, батьківщина (в художньому стилі). В офіційних паперах, юридичних документах уживають у складі термінів на зразок: винна, позовна, потерпіла сторона, високі договірні сторони, сторони трикутника. Отже, правильно буде: відійди вбік, а не в сторону, по обидва боки, а не по обидві сторони. Ненормативним є слововживання сторона в значенні «погляд, розуміння». Отже, не з фінансової сторони, а з фінансового погляду.

РЕКОМЕНДУЄМО: *з одного, з другого боку; лицьовий, зворотний, тіньовий, позитивний бік; бути на чийомусь боці; погляд збоку; з усіх боків; повернути на свій бік; схилитися на бік кого (чого); винна, позовна, потерпіла сторона, високі договірні сторони, сторони трикутника.*

СЛОВНИКИ СЛІВ

1. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наукова думка. 2004.
2. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови. Київ: Радянська школа, 1986.
3. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів: Фенікс, 1996.
4. Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів. Київ: Вища школа, 2008
5. Кочерган М. Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. Київ: Академія, 1997.
6. Різниченко О. Одноримки : словник омонімів та схожословів. Одеса: Друк, 2001.
7. СУМ-11. Київ: Ін-т мовознавства імені Потебні АН УРСР; Наукова думка, 1970-1980, у 11 томах.
8. УТС-Бусела (2001-2016, одним томом). Київ, Ірпінь: Перун. 250 тис. слів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Доберіть відповідники:

1) **доросіянізмів:** *поступати, затребуваний, являтися, переписка, заставляти, доля, дольовий, заказ, заказний, заключаються (заключення, заключити), наступати, неприглядний тощо;*

2) **до власне лексичних калъок:**

(слідуюче (або наступне), відноситься / відношення, складати, співпадати, багаточисельний (малочисельний, чисельний), відволікати, виглядати (+дивитися), включати / виключати (включення / виключення), лишати (лишитися), зустрічатися тощо);

3) до семантичних кальок: *безкорисний (вузькокорисний, корисний, користь), сумісний, наказувати, відвідати, настоювати, бідолашний, коливання, приємні, неприємний, спокушений, наносити;*

4) до неочевидних ("прихованих", за П. Кулясом) кальок:

Було вилучено	Було рекомендовано вживати (неочевидні кальки)
громада	община
джерело	витік
довкілля	оточуюче середовище
ПРОДОВЖІТЬ	зібрання
	за рахунок (держави)
	художня література
	книжковий магазин
	бібліотека
	населення
	нав'язувати
	ряд
	місце проживання
	послаблення
	фон
	цегельний завод
	іноземний
	пласт

5) до канцеляротної калькованої лексики: *вищестоящий, мати місце, відсутній – присутній, необхідний, існувати (існування, існуючий), якість, здійснювати (здійснений, здійснення), користуватися, зберігати, передбачати;*

б) до субстантивів прикметникової форми: *складова, виступаючий, командуючий, оточуючі, завідуючий, інакомислячий, віруючий, комплектуючі, голодуючий, підручний).*

Завдання 2. Заповніть таблиці, дібравши правильні відповідники.

Таблиця 1.

<i>бахвальство</i>	
<i>благovidний</i>	
<i>везти (повезло)</i>	
<i>взятка</i>	
<i>виписка (з протоколу)</i>	
<i>виразити (подяку і под.)</i>	
<i>виручка</i>	
<i>вклад у що</i>	
<i>впору</i>	

<i>всеціло</i>	
<i>горделивий</i>	
<i>дебош, дебошир</i>	
<i>допросили</i>	
<i>дружелюбно</i>	
<i>займ</i>	
<i>заклад</i>	
<i>застінок</i>	
<i>затравлений</i>	
<i>каракулі</i>	
<i>кладовка</i>	
<i>корзина</i>	
<i>кормити</i>	
<i>кормушка</i>	
<i>кристально (чистий)</i>	
<i>купля-продажа</i>	
<i>льготи</i>	
<i>наглядно</i>	
<i>нагрузка</i>	
<i>накал</i>	
<i>накладна плата</i>	
<i>нерозбериха</i>	
<i>нужди</i>	
<i>обездолений народ</i>	
<i>обслідування</i>	
<i>палатка (на ярмарку)</i>	
<i>перестань</i>	
<i>петля: хоч у петлю лізь</i>	
<i>подавлений настрій</i>	
<i>попасти</i>	
<i>поприще</i>	
<i>похудати</i>	
<i>прививати</i>	
<i>приглянутися</i>	
<i>пристальна (увага)</i>	
<i>приступ (хвороби)</i>	
<i>приходиться</i>	
<i>пузир</i>	
<i>ратувати за</i>	
<i>ротозій</i>	
<i>скидки /сезонні цінові/</i>	
<i>скритий</i>	

Таблиця 2.

Калька	Український відповідник
<i>виздоровлення</i> (від рос. выздоровление)	
<i>виражати</i> (подяку, співчуття)	
<i>відкривати, закривати</i> (про вікна, двері)	
<i>відтік</i> (кадрів, капіталів)	
<i>зрідні</i> (від рос. сродни)	
<i>інші</i>	
<i>листати</i> (книжку)	
<i>наявність</i> (касова) від рос. наличность	
<i>недопустимий</i>	
<i>неуникний</i>	
<i>облюбували/гарну галявину/</i>	
<i>обмовився</i>	
<i>обставляти /квартиру/</i>	
<i>підписка /на газету/</i>	
<i>подорослішати</i> (хай вона подорослішає)	
<i>потрапляти /м'ячем у ворота/</i>	
<i>прикидатися</i>	
<i>пробувати</i> (страву)	
<i>простуда</i>	
<i>протікання /процесу/</i>	
<i>розбивати /намети/</i>	
<i>розводити /багаття/</i>	
<i>розводиться /подружжя/</i>	
<i>розгорілися /пристрасті/</i>	

Завдання 3. До поданих слів доберіть синоніми.

Атлет, вродливий, деколи, обжерливий, харч, з їдким, встрявати стомлений, тихнути, з щеням, горизонт, збори, з жалем, ситуація, старатися, дійсно – дійсний, диковин/к/а, насолоджуватися, необхідний (-но,-ність), рахувати, приглянутися, плакатися, направляти, плачевний, налаштувати/-ся/

Завдання 4. Поясніть значення наведених слів, уведіть їх у словосполучення.

Біографія – життєпис, досягати – домагатися, адрес – адреса, закінчити – завершити, правильно – вірно, процент – відсоток, горизонт – обрій, військовий

– воєнний – воїнський, горішний – верхній, рахувати – лічити, курити – палити, прищеплювати – прививати, ділянка – дільниця, закривати – зачиняти, прийти – прибути, заступник – замісник, успіх – торжество, головний – основний, дружний – дружній, корисливий – корисний, особистий – особовий, виголошувати – проголошувати – оголошувати, виділяти – приділяти, затверджувати – утверджувати, формувати – формулювати, відношення – відносини – взаємини – стосунки, виборчий – виборний – вибірний – вибірковий, базис – база, будинок – будівля – будова, важливий – важний, білет – квиток, словотворчий – словотвірний, стилістичний – стильовий, стилізований, лікарський – лікарняний – лікувальний, вклад – внесок, пустиня – пустеля, факт – фактор – чинник, уявлення – уява, пригода – нагода, абонемент – абонент, адресант – адресат, численний – чисельний, знаменний – знаменитий, причинний – причиновий, змістовий – змістовний, свідоцтво – свідчення, авторитетний – авторитарний, вакансія – вакація.

Завдання5. *Поясніть значення наведених слів, уведіть їх у словосполучення.*

Термін, запал, заклад, зараз, вигідний, хаос, лупа, обід, пара, бал, кадри, гриф, склад.

Завдання6. *Виправте помилки у слововживанні.*

Директор приймає по службовим справам з трьох годин; секретар пішов по ділам служби; працюємо по слідуєчому графіку; багаточисленні відвідувачі; ви по якому питанню?; список працюючих; вибачаюсь, я хотів поговорити на рахунок квартири; я зайду до вас в 10 годин; напишіть слідуєчу заяву; слід перевести об'яву на українську мову; саме основне питання; першим ділом треба вирішити це питання; маємо виконати великий об'єм роботи; ми прийняли всі міри; співставимо наші данні; треба добре відноситися до роботи; справи відклали із-за нових обставин; диву даєшся; ми не маємо достатніх навиків; невільно приходить на думку слідуєче; в кінці кінців; приведені показники співпадають; пропозиції по поліпшенню роботи, входящий документ, прошлогодній долг, перва четверть, на протязі суток, слідувати правилам, офіційні лиця, один рік тому назад, пишіть на новий адрес, у прошлому годі, давайте зробимо перерву, більша половина зала, бувший президент.

Завдання7. *Відредагуйте словосполучення.*

Важке матеріальне положення, дякую Вас, згідно розкладу, теплові сіті, приймати міри, із сказаного слідує, на слідуєчий день, дружне відношення, річ ідеться про учнів, по місцю роботи, об'явити приказ, досягнення в області машинобудування, заключити угоду, здавати екзамен, празничні дні, у прошлому році, заказати підручники, приймати участь, особовий приклад, заплатити пошліну, комісія по охороні оточуючого середовища, на протязі двух тижнів, доповідаючий розказав, звітний доклад, виголошувати порядок денний, дисциплінарний робітник, поверхове освітлення фактів, затрати на соціальне

забезпечення, на протязі заняття, воєнна дисципліна, базисне училище, оперативне рішення питань, гармонічний розвиток особи, підвищувати даліше, дипломатська пошта.

Завдання 8. Дібрати з текстів періодичних видань (друкованих або електронних) свого регіону різні типи лексичних помилок, паспортизувавши їх. Зробити висновки про:

- а) частотність таких помилок;
- б) причини їхньої появи;
- в) шляхи усунення цих помилок.

Завдання 9. Відредагувати висловлення з лексичними помилками, вказати їх.

- Забезпечити безпеку, заключити договір, тяжка біль, важке положення, здійснити злочин, використати службове положення в корисних цілях, підняти надто актуальне питання, прийняв участь у засіданні.

- Спостерігати на протязі року, подвійне прочитання тексту, провести сумісне засідання керівних органів, попередити правопорушення, відмінити указ, з неповагою відноситися до закону, це не відноситься теми, направити відношення до Кабінету Міністрів, поступило у продаж, поговорити по душах.

- Вільна вакансія, моя автобіографія, преїскурант цін, долоні рук, дитячий лікар-педіатр, святкове свято, осінній день осені, вперше знайомитися, кожна хвилина часу, мова йдеться, мій автопортрет, проїжджа частина бруківки, навідуватися в гості з візитами, більша половина, менша третина, нові новобранці, папір трохи синюватий, святкова сукня вкрилася брудними плямами.

- Потрібно краще працювати, щоб покращити наше життя. М.Коцюбинський розмовляв з усіма людьми і всю розмову записував.

Завдання 10. Складіть діалог із лексико-семантичними помилками й запропонуйте однокласникам зредувати його.

Баснословні ціни, більше, бувший товариш, виглядає класно.

Відчинити, відкрити, розгорнути (книжку, зошит), зачинити, день (відкритих, відчинених) дверей, (розплющити, відкрити) очі.

Велике (значення, роль) в житті міста відіграє добре налагоджена робота місцевого самоврядування. Настав час підбити плоди його діяльності. На зборах підняли питання про забудову центру вулиці новими будинками.

Завдання 11. Через теракти російської федерації проти української енергосистеми одна із читачок інтернет-видання запитує: «Будь ласка, поясніть про відповідники російського ОТКЛЮЧЕНИЯ. Чи правильно українською «відключення електроенергії», «графік відключень» тощо?» **Що б Ви відповіли читачці?**

Завдання 12. *Замініть подані запозичені слова українськими відповідниками.*

Симптом, фіксувати, анонс, фольклор, бізнес, юрист, імпічмент, гуманний, анонімний, консенсус, оратор, ігнорувати, дефект, катаклізми, домінантний, рентабельний, конфіденційність, адекватний, фіаско, компенсація, компетентність, імунітет, ідентичний, репрезентація, дайджест, ексклюзивний, саміт, міленіум, толерантність, трилер, кліп, імпозантний, харизма, хіт, віртуальний, гендерний, імунітет, тинейджер, апофеоз, апробація, діатриба, ефемерний, мізантроп, мінорний, мішура, обструкція, одіозний, остракізм, помпезний, превентивний, рекламація, філігранний, філістер.

ЦЕ ЦІКАВО

З плином часу лексичне значення слова не лишається незмінним. Воно може розширятися, звужуватися, метафорично переосмислюватися. А буває, змінюється настільки, що, здається, втрачає з першоджерелом будь-який зв'язок. У результаті виникають відмінності між первісним (буквальним) значенням слова і тим значенням, якого воно набуває внаслідок семантичної еволюції. До вашої уваги 22 запозичення, сучасні значення яких помітно відрізняються від первісних.

АДВОКАТ — закликаний на допомогу. Лат. *advocatus* утворене від дієслова *vocāre* «кликати, гукати». Корінь той самий, що й в латинізмах *вокал*, *вокальний*.

АЙСБЕРГ — крижана гора. Саме таке враження справляє айсберг, якщо на нього дивитися віддалік з корабля. Норвезьке *isbjerg* утворене сполученням іменників *is* «крига» і *bjerg* «гора», спорідненого з укр. *берег*.

АНТОЛОГІЯ — квітник. Давньогрецьке *ἀνθολογία* утворене з іменника *ἄνθος* «квітка» та дієслова *λέγω* «збираю». У давньогрецькій культурі поетичні твори, відібрані в антологію, порівнювали з квітами.

ГРИМ — роль кумедного дідугана. Французький іменник *grime* походить від дієслова *grimer* «підфарбовувати обличчя» або від італійського прикметника *grimo* «зморшкуватий».

ДЕМАГОГ — народний вождь. Давньогрецьке *δημαγωγός* утворене сполученням іменників *δῆμος* «народ» і *ἄγωγός* «провідник». Спершу слово було цілком нейтральним. Коли ж у давньогрецькому політикумі з'явилися «народні провідники» з радикальними замірами, конкуренти почали закидати їм популізм, безвідповідальність, гру на низьких інстинктах юрби. Відтоді слово набуло несхвального забарвлення.

ЖАНДАРМИ — озброєні люди. Французьке *gendarme* «жандарм» походить *gens d'armes* «люди зброї». Так спочатку називали важкоозброєний почет, що супроводжував французького короля.

КАЛЕНДАР — боргова книжка. Латинське *calendarium* «книга боргів» походить від *calendae* «перший день місяця». На початку кожного місяця давні римляни мусили сплачувати відсотки за борговими зобов'язаннями.

КОМПАНІЯ — товариство співхлібників. Народнолатинське *compañia* утворене з прийменника *cum* «разом» та іменника *panis* «хліб». Первісне значення — «група людей, що разом їдять хліб».

МАДАМ — моя пані. Саме так звертаються до одруженої жінки у Франції. Складається зі слів *ma* «моя» і *dame* «пані, заміжня жінка».

МАНЕВР — ручна робота. Через французьку мову (*manoeuvre* «дія, праця, маневр») зводиться до латинського дієслова *manuoperare*, утвореного з основ слів *manus* «рука» та *operari* «працюю, дію».

МАНЕРА — вправність рук. Французьке *manièrre* «спосіб, прийом, поведження» пов'язане з *manier* «брати рукою, торкати; керувати», похідним від *main* «рука».

МЕТРОПОЛІТЕН — материнське місто. Зводиться до давньогрецького μητρόπολις «столиця; головне місто (щодо його колоній)». Утворено з іменників μήτηρ «мати», спорідненого з укр. матір, і πόλις «місто».

НАТЮРМОРТ — мертва природа. Французьке nature morte «мертва природа» складається з іменника nature «природа» і прикметника mort «мертвий», віддалено спорідненого з укр. мерти, умирати.

ПЕДАГОГ — дітовод. Давньогрецьке παιδαγωγός «учитель, вихователь» утворено з основ слів παῖς (род. відм. παιδός) «дитина; хлопчик» та ἄγωγός «провідник, проводир». Педагогами давні греки називали рабів або найманих слуг, які виводили дітей до школи й назад. Згодом назва набула ширшого й переносного значення.

ПЕРОН — кам'яний ганок. Французьке Perron «під'їзд, ганок, перон» пов'язане з рієтте «камінь».

САРКОФАГ — пожирач плоті. Давньогрецьке σαρκοφάγος утворено з основ іменника σάρξ «м'ясо», звідки також укр. саркома, і дієслова φαγεῖν «поїдати». Повна назва гробниці спершу була λίθος σαρκοφάγος «м'ясоїдний камінь».

САТИРА — полумисок, повний фруктів. Саме це означало латинське satira (пізніше – satira). Далі значення розвивалося так: «десерт» → «суміш, усяка всячина» → «віршована суміш» → «літературний жанр».

СИМПОЗИУМ — спільна пиятика. Сучасне значення «міжнародна наукова нарада» досить далеко відійшло від того, яке слово мало в давніх греків і римлян – «хмільна гулянка з музикою та розвагами». Зводиться до дієслова συμπίνω «п'ю разом, беру участь у пиятиці».

СТИЛЬ — пісало. Латинське stilus первісно означало загострену паличку, якою шкрябали текст на вощаних табличках. Другий кінець палички сплющували й заокруглювали, щоб у разі потреби стирати написане. Оця дія саморедугування лягла в основу поняття літературного стилю.

СТИМУЛ — стрекало. У латинській мові stimulus — загострена палиця, якою погонич підганяв запряжених у віз биків і буйволів. Згодом слово набуло переносного значення «спонука, заохота». Stimulus і stilus — спільнокореневі слова.

ФІАСКО — пляшка для вина. Значення «невдача, поразка» розвинулося від того, що в середньовічній Італії пляшка була знаком невдоволення й глузу публіки щодо співців, артистів, спортсменів, які провалили виступ. Аналог гнилих помідорів і яєць. Італійське fiasco продовжує латинське flasco, flasca «пляшка», до якого зводиться й укр. пляшка.

ШЕДЕВР — вершина роботи. Французьке chef-d'œuvre складається з іменника chef «голова; вершина», прийменника d(e) «з, від» та іменника œuvre «твір; діло». Шедеврами в середньовічній Західній Європі називали взірці виробів, які мали подавати ремісники, щоб здобути звання майстра.

Завдання 13. *Ознайомтеся з дописом у фейсбуці Мирослави Сидор (зі сторінки Братів Грим). Яке Ваше ставлення до новітніх запозичень? Відповідь обґрунтуйте.*

Слово "сирник" на багатьох сайтах замінюють словом "чізкейк".

Добре, що наші корови читати не вміють, а то би в них молоко пропало.

Століттями вони випасаються на українській землі.

Дають молоко, з якого господиньки роблять сир.

Виявляється - чіз.

Є ще на наших укр.сайтах "еппл-пай". Ні, я не матюкнулася.

Не лякайтеся, то - яблучний пляцок.

Ну, як не кейк, то пай, як не чіз, то епл.
Люди, а шо вам вуха на своє рідне чисто позакладало?
Чи може то у вас і в мізках сірка?
Ні... нема у мене неофобії.
Ще русизмів не позбулися, вже знов, як ті вар'яти, все з вулиці до хати тягнете... все, що здибали дорогою додому.
Наші прони прокоповни і галахвастови ніяк зі своєю абразованостью не вгомоняться.
А шоп па-модньому.
Так і хочеться завершити словами Химки: "Я тут по дорозі тітку Секлету зустріла, так вона веліла вам передать, що ви падлюка!" 😊😊

Завдання 14. *Доберіть українські відповідники до сучасного молодіжного сленгу.*

- ☞ Вайб –
- ☞ Задонатити –
- ☞ Пруф –
- ☞ Токсик –
- ☞ Флексити –
- ☞ Хейтити –
- ☞ ЧСВ –
- ☞ Чилити –
- ☞ Шеймити –
- ☞ Агритись –
- ☞ Форсити –
- ☞ Відоси –
- ☞ Хайп –
- ☞ Бомбити –
- ☞ Краш/крашиха –
- ☞ Крінж –
- ☞ Рофл –
- ☞ Пранк –
- ☞ Чекнути
- ☞ Чекінитися –
- ☞ Олди –
- ☞ Ору, я ору –
- ☞ Жиза –
- ☞ Войсити –
- ☞ Зашквар –
- ☞ Інфа сотка –
- ☞ Вписка –
- ☞ Запилити –

- ☞ Лойс –
- ☞ Крипово –
- ☞ Рандомно –
- ☞ Юзати –
- ☞ Лівнути –
- ☞ Фіксити –
- ☞ Сасний/сасна –
- ☞ Unreal – анріал –
- ☞ Респект –
- ☞ Пёрфект –
- ☞ Фоловити –
- ☞ Епік –
- ☞ Фейк –
- ☞ Трабл –
- ☞ Таргет –
- ☞ Скіли –
- ☞ Ізі –
- ☞ Хард –
- ☞ Забайтити –
- ☞ Апнутись –

Я ж тебе просила прибрати **до пуття!**
P. S. «Толком» — калька.

ukr-mova.in.ua

мова

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ: ПРИЧИНИ ПОЯВИ, ТИПОЛОГІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА

Добірна національна фразеологія – душа кожної мови.
Іван Огієнко

ПЛАН

1. Кальковані сталі словосполучення.
2. Кальковані фразеологічні звороти часу.
3. Калькований канцелярит у фразеології.
4. Кальковані і спотворені прислів'я і приказки, крилаті вислови літературного походження.
5. Призабуті українські живомовні конструкції, звороти та еквіваленти слова.

На допомогу студентів

Теоретичні відомості (за П.Кулясом).

До фразеологічних помилок найчастіше належать перекручення фразеологізмів (*приймати міри, вип'ялити очі, настоювати на своєму*), змішування елементів двох фразеологізмів (*відігравати значення, мати роль, дивитися повз вуха, пропускати крізь пальці; перебрати через край, переходити міру* тощо); уживання стійких словосполучень у невластивому значенні або некоректне вживання фразеологізмів.

Там, де в російській мові вживається прийменник *в* + знахідний відмінок (і ця конструкція калькується), в українській мові слід послуговуватися конструкціями з родовим (минулої ночі) або орудним (останнім часом, цими днями) відмінками. Іноді ці форми вживаються паралельно: нічної доби і нічною добою. Але треба мати на увазі, що родовий відмінок вживається з одниною; неприродно було б "*теплих днів* ми збиралися в Гідропарку" – теплими днями; але "*теплого дня* ми зібралися в Гідропарку".

Притаманні українській мові й прийменникові конструкції: о п'ятій, об обідній добі, можна й під обідню добу, обідньої доби (але не *об обідню добу*, як це часом трапляється в газетах); за Хмельницького, за якусь годину (краще, ніж *через якусь годину*); проти ночі, вночі проти п'ятниці; щотижня, що два дні (краще, ніж *кальковане кожні два дні*). Але: "з кожним днем у колективі зростала напруга"

Кальковані словосполучення в українській мові часто можна уникнути за допомогою прислівників. Ширше, ніж у російській, вживання їх – одна з особливостей нашої мови: тепер, досі, незабаром, день крізь день, день при дні, понеділками й п'ятницями, щопонеділка й щоп'ятниці.

В українській мові є й чимало паралельних форм зі знахідним, родовим, часом давальним відмінками: через рік (як і в російській через год) – і за рік.; до того часу (рос. к тому времени) – і на той час; день крізь день – день при дні, день від дня.

Кальковані прислів'я і приказки, крилаті вислови літературного походження(за П. Кулясом)

А Васька слухає, та їсть – а кіт ковбаску уминає, неначе й не до нього річ; а Мурий їсть собі та їсть

– *а паразити ніколи* (від рос. "А паразиты никогда") – а паразитів жде біда.

– *апетит приходить під час їжі* – апетит з їдою прибуває; хто багато має, той на більше посягає

– *бабушка надвоє сказала* – казала Настя як удасться; це ще вилами по воді писано; надвоє баба ворожила: або вмре, або буде жива; правду казала баба, коли не брехала

– *без м'юки нема науки* (калька від рос. "Без м'юки нет науки") – доки не намучишся, доти не научишся

– *безслідно щез* – і сліду не стало; як за водою пішов; як вода змила; як (мов, немов, наче, неначе) корова язиком злизала

– *без сучка і задирки* – чисто – голки не підточиш; гладесенько-рівнесенько; нема до чого причепитися

– *без труда не виймеш рибку із ставка* (рос. "Без труда не вынешь рыбку из пруда" – втрата ритму) – без труда нема плода; не подбаєш – не надбаєш; дождатимеш долі – не матимеш і льолі; не терши, не мнявши, не їсти калача; печені голуби не летять до губи

– *без хорошего догляду нема хорошего доходу* (калька від "Без хорошего ухода нет хорошего дохода") – де господар не ходить, там нивка не родить

– *біда всьому (всього) навчить* – біда навчить; біда помучить і мудрості научить; навчить біда кашу їсти

– *біда, як пироги почне пекти швець* – швець знай своє шевство і не мішайся в кравецтво; коли не пиріг, то й не пирожися, коли не тямиш, то й не берися; як не коваль, то й рук не погань; зрештою й біда, як пироги та швець почне пекти(Урок укр., № 5–6. – 2008)

– *бідність – не порок* (слово "порок" у словниках є) – старцями не родяться, а робляться; зlidнями очі (очей) не колять

– *бідність учить, а щастя псує* (калька від "Бедность учит, а счастье портит") – щастя розум відбирає, а нещастя назад повертає; з бідою не знатися – і щастя не знайти

– *бійтесь данайців, дари приносячих* (за рос. "Бойтесь данайцев, дары приносящих") – нема ритму, як у Вергілія ("Timeodanaosetdonafereentes"). Можна й самому авторові чи редакторові пошукати ритмічний відповідник

"Бійтесь данайців – хай навіть з дарами" або: "Бійтесь данайців, не вірте дарам їх"

– близько лікоть, та не вкусиш (не помилка) – хоч близько, та слизько; їв би паляниці, та зубів немає; бачить корова, що на повітці солома

– борг платежем красний – за позику віддяка; що винен – оддати повинен; умівши брати, умій і віддавати

– була не була – що буде, те й буде

– все шито-крито (рос. всё шито-крыто) – потай, нишком, тишком-нишком, нищечком.

– два чоботи пара – обоє рябоє; один одного варт; який їхав, таку й стрів (таку й здибав)

– діло в шляпі – усе гаразд; шито-крито

– діло з кінцем – скінчено справу; та й по всій справі; та й край!; та й уже!; та й квит !; та й годі

– життя прожити – не поле перейти – вік ізвікувати – не в гостях побувати; вік прожити – не дощову погоду пересидіти (перебути); на віку як на довгій ниві /– всього побачиш/; вік ізвікувати – не пальцем перекивати; життя, як стерниста нива – не пройдеши ноги не вколовши; протягом віку всього трапляється чоловіку; усього буває на віку: і по спині, й по боку

– заднім умом міцний (від "задним умом крепок") – мудрий по шкоді;

– за здорово живеш – ні з того, ні з сього; ні сіло, ні впало; ні за що, ні про що; з доброго дива

– і кінці в воду – і сліду не лишилося; та й край!; та й годі!; та й по всьому

– і ніяких гвіздків /цвяхів/ – та й край; та й годі; та й квит; та й по всьому, та й по всій справі

– куди кінь з копитом, туди й рак з клішнею – традиційніше в українській : куди кінь з копитом, туди й жаба з хвостом; коваль коня кує, а жаба й собі ногу дає (наставляє); нате й моїх п'ять, /щоб було десять/; нате й мій глек на капусту, /щоб і я була Настя/

– курчат по осені рахують – що було, бачили, а що буде, побачимо; восени і курчата курми будуть; восени й горобець багатий; не кажи 'гоп', поки не перескочиш;

– лиха біда початок – добрий початок – половина діла (справи); аби почати, а там воно й піде

– малий золотник, та дорогий – мала штучка червінчик, а ціна велика

– мілка сошка – дрібнота

– на безриб'ї і рак риба – у степу і хрущ м'ясо; на безлюдді і Хома чоловік; де немає співця, послухаєш і горобця.

– на всіх не вгодиш – усім не догодиш; ще той не вродивсь, щоб усім догодив

– на зеркало неча пенять, коли рожка крива – який чорт у воду глянув, такий і з води виглянув! або глянь на воду та на свою вроду, не нарікай на

дзеркало – на себе подивись" (ритм); не pomoже ні мило, ні вода, коли врода така.

– "На ні й суду нема" – на нема, то й суду нема; як нема, то й дарма

– на смак і колір товариша нема – на любов і смак товариш не всяк; кожен Івась має свій лас

– на худий кінець – у найгіршому разі

– не в образі буде (будь) сказано – даруйте (пробачте) на слові; не ображайтесь, /але скажу/; не беріть то за зло

– не в своїй тарілці – ні в сих, ні в тих; не в гуморі, як (наче) у сливах (сидіти); у словниках є й не в своїй тарілці

– не май сто рублів, а май сто друзів – не май сто кіп у полі, май друзів доволі; не май і сто рублів, а одного друга; грошей мало – не біда, як є друзів череда; не так те багатство, як вірнеє братство; вірний приятель, то найбільший скарб

– неробство псує людину (бездельє портит человека) – без діла псується сила; праця годує, а лінь марнує; як без діла сидіти, то можна одубіти

– не солоно сьорбнувши пішли – пішли, спіймавши облизня; вони спіймали (схопили, скуштували) облизня; шилом патоки вхопивши; облизавши макогона

– ні до села, ні до міста – ні в тин, ні в ворота

– ні з того, ні з сього – ні сіло, ні впало

– переливати з пуского в порожне – товкти воду в ступі

– перший млинець грудкою – кожне діло спершу не йде (не лагодиться); перша риба не ловиться; без навички батька тяжко бити; перша чарка колóm

– після дощичка в четвер – на Миколи, та й ніколи; як рак у полі свисне

– пускати пил в очі – замилювати очі; напускати туману

– рости не по дням, а по часам (не по днях, а по годинах) – рости як з води

– скатертю дорога – з Богом, Парасю (другий варіант у Голов.); баба з воза, кобилі легше (у Карав.); баба з воза – кобила сторч

– слід простиг (у словниках є) – і сліду немає; і слід захолов (прохолов), у Лукаша – тільки й бачили ("... перемахне зразу через паркан, а там тільки його й бачили")

– тут як тут – тут як уродився, тут і вродився

– хто рано встає, того удача жде – хто рано встає, в того є; хто рано встає, тому Бог дає; хто недовго спить, тому щастить; ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють.

– /хоча/ чим чорт не жартує – чого на світі не буває; бува...

– чия б корова мукала /рос. чья бы корова мычала/ – чиє б пищало, а твоє б мовчало

– що в лоб, що по лобу – хоч верть-круть, хоч круть-верть; одна дяка, що за рибу, що за дяка; не вмер Данило, так болячка задавила; чи в камінь головою, чи каменем у голову

– я йому про чоботи (сапоги), а він мені про пироги – я йому про цибулю, а він мені про часник; я йому про індики, а він мені про кури дикі

– потрібне око та око – тільки пильнуй

– мати справу з чим – мати до діла

– уговор дорожже денег – давши слово – держись

– виїденого гроша не вартий – виїденого яйця чи ламаного гроша

– ідеться мова про те, що... – або ідеться про..., або мова про...

– до самого ранку (рос. 'до самого утра') – аж до ранку

– цілих три роки (целых три года) – аж три роки

– так ні ж (від 'так нет же') – аж ні

– зовсім (абсолютно) нічого (не зробив, не вийшло; від 'совсем ничего') – аж нічого (аж нічогісінько)

– до такої міри, настільки (до такой степени, настолько, что...) – аж так, що...

– так і виблискує, де рос. так и искрится – аж виблискує

– як я не намагався – “хоч як я намагався”

– хто б не був – хоч хто б там був, хай там хто буде

– чий би не був – хоч би чий був, хай би чий був, хай він чий буде

– що б там не було (від рос. во что бы то ни стало) – хоч би там що

– що б то не стало – що б то не було, хоч би там що, будь-що-будь, є в словниках і кров з носу

більш за все – понад усе, найбільше

варто було лише – тільки-но

в безпосередній близькості – зараз же

все більше, все вище, все частіше – чимраз, щораз, щодалі; дедалі (більше, вище, частіше тощо)

все одно – однаково, /та й/ байдуже, попри все тощо

– в тому смислі що (як аналог сполучника) – в тому розумінні

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Віднайдіть фразеологічні сполучення (усно).

Обіймати	слово
Підбивати	до уваги
Знайти	підсумки
Порядок	пропозицію

Нагальна	належним чином
Накласти	чинності
Оголосити	посаду
Надати	вихід
Ухвалити	до роботи
Надати	згоди
Взяти	на розгляд
Виконати	рішення
Залучити	денний
Призначити	догану
Дійти	резолюцію
Відхилити	потреба

Завдання2. *Виберіть правильний варіант сталих словосполучень.*

Приймати (прийняти) участь // брати (взяти) участь; впадати (впасти) в око (у вічі) // кидатися у вічі; приводити приклад // наводити приклад; приймати (прийняти) міри // вживати (вжити) заходів; іде мова, йдеться // йдеться мова; прикладати зусилля // докладати зусиль; виправити становище // поправити положення; так виходить // так получається; слідуєчий порядок денний // такий порядок денний; правильний висновок // вірний висновок; ні в якому випадку // ні в якому разі, в жодному разі; відігравати роль// відігравати значення; приймати до відома // брати (взяти) до відома; жити за чужий рахунок// жити чужим коштом (на чужий кошт); в поті лица // в поті чола.

Завдання 3. *Відредагуйте словосполучення.*

Виключно для філологів; пристрій, здібний виконувати певні дії; познайомитися з текстом; не прийшов із-за хвороби; запізнився, так як не було автобуса; бути в якості наставника; рахую це недоцільним; мова йде про; окремі дослідники; притримуватися думки; пара хвилин; книга великого об'єму; чуйне відношення; план дій наступний; здатна людина; підняти питання про; привести приклад; зустрічаються випадки; вирішувати проблему; інформація знайшла своє підтвердження; підозрювані речі; вирішувати задачу; відношення до колег; матеріалом служила; розповсюджувати ідеї.

Завдання4. *Відредагуйте спотворені фразеологізми.*

Більше всього на світі; бути правим; варто було лише; вертілося в голові; взяти себе в руки; виходити з себе; виходу не було; віддавати собі звіт; віднялись ноги; в усіх відношеннях (+ у тому відношенні); для виду і для вигляду; до місця ("Пригадали, до місця, й про національні традиції бальзамування"); за допомогою чого (рос. "посредством чего, при помощи чего"); залишився в живих; йти своїм чередом; і в голову не приходило;

кидатися в очі; ламати голову; на худий кінець; немає іншого виходу; не по собі; носити характер (наклепу, епідемії і под.); підведення підсумків; під відкритим небом; підняти питання; попала в поле його зору ; привести в порядок (у належний стан); прикладати зусилля (від рос. прилагать усилия); приходити в голову; терпіння лопнуло; тішити себе думкою (від рос. тешить себя мыслью); увійти (вступити) в силу (про закон, ін. правовий документ).

Завдання5. *Випишіть із «Російсько-українського фразеологічного словника: фразеологія ділової мови, укл. В.Підмогильний, Є. Плужник» 10–15 фразеологізмів і поясніть їхнє значення.*

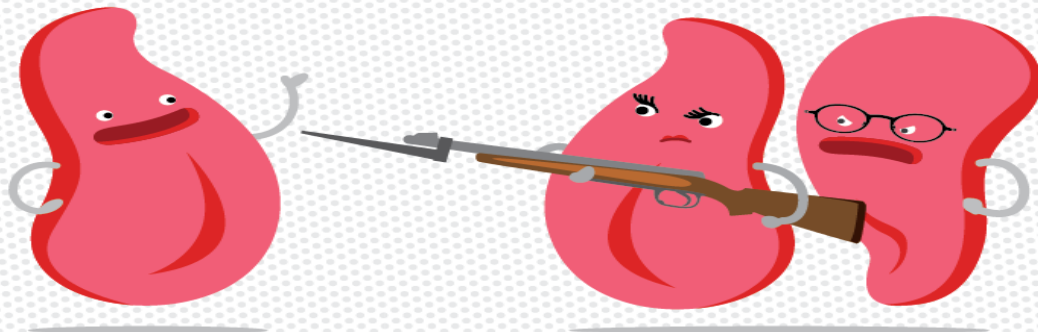
https://knlueduua.sharepoint.com/:b:/r/sites/11-12-22/Shared%20Documents/General/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%92.%20Frazeolohia_dilovoi_movy_vyd1928.pdf?csf=1&web=1&e=YI04xH

Завдання6. *Відредагуйте фрагменти ділового мовлення. Поясніть характер помилок, яких припустилися.*

1. У цьому році профспілка домоглася виділення земельних ділянок під забудову сараїв для співробітників. 2. До заяви додається справка з місця роботи, виписка з протоколу зборів трудового колективу, характеристика. 3. Дотримання правил користування газовими приладами є запорукою нещасних випадків. 4. Магазин працює щодня, крім неділі, понеділка та середи. 5. Упродовж звітного періоду нами приділялася велика увага виконанню недоліків, зазначених у рішенні комісії. 6. Повістку дня зборів затвердили одноголосно. 7. Слухали: завідуючого Лещенка О. Я., який сказав, що мені треба путівку в санаторій. 8. У конференції прийняли участь п'ятеро науковиць.

Спочатку мене зустріли в багнєти...
P. S. «Прийняти в штики» – калька.

ukr-mova.in.ua

мова

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6.
НОРМА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВОТВОРЕННІ:
ЗРАЗОК І РЕАЛЬНІСТЬ

Як далеко не кожне сполучення звуків піяніна дає акорд,
так далеко не механічно творяться нові слова з відомих елементів.

О. Синявський

План

1. Словотвірні аномалиї.
2. Суфіксальна інтерференція.
3. Префіксальна інтерференція.
4. Своєрідність українського словоскладання.

На допомогу студентів

Словотвірні норми – це правила утворення слів за словотвірними моделями за допомогою словотворчих засобів (афіксів: суфіксів (наростків), префіксів (приростків), постфіксів, основокладання тощо).

Найпоширеніші помилки на словотвірному рівні:

1) неправильне вживання префіксів: *належність* (а не *приналежність*); *виправдати* (а не *оправдати*), *призабуті* (а не *підзабуті*), *дозволити* (а не *позволити*), *зізнався* (а не *признався*), *звичка* (а не *привичка*), *розподіляти* (а не *розприділяти*), *перевірити* (а не *провірити*), *зіставляти* (а не *співставляти*), *схожий* (а не *похожий*), *перехожі* (а не *прохожі*);

2) ненормативне вживання суфіксів: *тиша* (а не *тишина*), *ліки* (а не *лікарство*), *перехрестя* (а не *перехресток*), *постачальник* (а не *поставщик*), *валютник* (а не *валютчик*), *кранівник* (а не *крановщик*), *паркування* (а не *парковка*), *татування* (а не *татуїровка*), *маркування* (а не *маркіровка*), *компостувати* (а не *компостирувати*), *виставковий* (а не *невиставочний*), *закупівельний* (а не *закупочний*), *руйнівний* (а не *руйнуючий*), *панівний* (а не *пануючий*), *провокаційний* (а не *провокуючий*), *змоклий* (а не *змокший*);

3) використання суфіксальних моделей замість префіксально-суфіксальних: *завширишки* (а не *шириною*), *завдовжки* (а не *довжиною*), *влітку* (а не *літом*);

4) ненормативне вживання слів, утворених способом осново- і словоскладання: *садівник* (а не *садовод*), *клинуватий* (а не *клиноподібний*), *цибулястий* (а не

цибулеподібний), довкілля (а не оточуюче середовище), численний (а не багаточисельний, багаточисленний), цілодобовий (а не круглодобовий);

5) відхилення від норм українського словотворення під впливом відповідних російських слів: *шахи (а не шахмати), шахіст (а не шахматист), путівка (а не путьовка), напій (а не напиток), краса (а не красота).*

А як кажете Ви?

Вклад-иш (зам. вклад-к-а), велік-ан (зам. велетень), відділ-ени-я (зам. відділ), присл. довжин-ою (зам. зав-довж-ки), крас-от-а (зам. краса), кийвл-ян-и (зам. ки-ян-и), кур-ин-ий (зам. кур-яч-ий), лік-ар-ств-о (зам. ліки), крас-ав-иц-я (зам. крас-ун-я), морож-ен-е (зам. мороз-ив-о, а морозене може бути хіба м'ясо), манікюр-и-а (зам. манікюрн-иц-я), напит-ок (зам. напій), печ-ен-я (зам. печив-о, а печеня хіба що страва), продав-иц-я (зам. продав-ч-ин-я, хоча б тому, що кравчиня, берегиня, господиня, княгиня, богиня тощо), огур-чик (зам. огір-оч-ок), перехрест-ок (зам. перехрест-я), пал-к-а (зам. пал-иц-я), пол-к-а (зам. пол-иц-я), про-хожі (зам. пере-хожі), подар-ок (зам. подарунок) управл-інн-я (зам. управ-а), присл. шопот-ом (зам. по-шеп-ки), тишин-а (зам. тиша) тощо.

За метафоричним визначенням Івана Вихованця, суфікси – це великі трудівники, які, обслуговуючи корінь, щоразу видозмінюють його значення. Обростаючи прибраними чужинними формантами, будова мови втрачає свою неповторність та окремість.

Словотвірна норма – це побудова слова за активними в мові словотвірними моделями. Модель, як зазначає В.О.Горпинич, “це еталон структури слова, який імітує граматичну (дериваційну) правильність відповідно до певної теорії. Словотворення за моделлю – це утворення за правилами”.

Суфіксальні інтерференції

Суфікс *-к-(а)*

заготовка / заготівка

(дія) заготовляння

(подія) заготовлення

(наслідок) заготованка, заготовина, заготова.

За правописом 1933 року і практично до 90-х років рекомендувалося уніфікована "заготовка" – за російським зразком.

- *розробка*
- *(дія) розробляння, розроблювання*
- *(подія) розроблення*
- *(наслідок, об'єкт) розробка (доробок)*
- *обробка* (від рос. "обработка")

"РУС складної лексики" С. Караванського:

- *гон-щик* – перегон-єць;
- *ден-щик* – джура;
- *обман-щик* – махл-яр, дурисвіт;
- *прапор-щик* – підхорунжий;
- *доно-щик* – стук-ач, клявза;
- *паяль-щик* – двотівн-ик;
- *розно-щик* – розноси-тель;
- *траль-щик* – трал-єр;
- *бан-щик* – лазеб-ник;
- *пай-щик* – спіль-ник (у ділі), пайов-ик (на паях);
- *перебіж-чик* – перебіж-єць, *перекин-чик* – перекидь-ко;
- *нальот-чик* – напає-ник;
- *лазут-чик* – пласт-ун;
- *постав-щик* – достав-єць, достав-ник;
- *си-щик* – слід-єць, шпигун

Суфікси *-чик, -щик*

(на позначення суб'єктів дії, зокрема представників фаху)

Розміт-чик – так стали писати там, де раніше було слово розміт-ник; *фальшивомонетчик* – де треба б було фальшивомонетник; *перестраховщик* – де українець скаже перестраховальник

Суфікси *-ирувати, ірувати*

I. Фаріон називає їх "російсько-німецьким секонгендом"

І тут просто треба перейти на традиційно українське *-ува*:

- *компостирувати* – компостувати,
- *марширувати* – маршувати,
- *бомбардирувати* – бомбувати,
- *сервірувати* – сервувати.
- *утрирувати* – перебільшувати, гіперболізувати, перебирати міру, брати через край, переборщувати, пересолювати, переперчувати, передавати куті меду, робити з мухи слона тощо.

Суфікс *-очн(ий)*

Ідеться про похідні форми (деривати) від іменників ж.р. на *-к/а/*; цей суфікс замінив собою насамперед велику кількість слів з природним для української мови суфіксом *-ов-*:

- виставка – *вистав-очн-ий* – виставковий;
- перевірка – *перевір-очн-ий* – перевірковий (тут слід мати на увазі й процесові форми: перевіряльний – *акт. здатність*; перевірний – *пас. здатність*; перевірчий – *призначений для перевірки*);
- посадка – *посад-очн-ий* – посадковий (зі значенням призначення є й інші варіанти: */призначений, щоб його садити/ садівний*; */призначений, щоб ним садити/ садільний*, */призначений для сидання/ сидальний*);

Так з'явилися й *ар-очн-ий* там, де має бути арковий, відповідно: *огір-очн-ий* – огірковий, *бар-очн-ий* – бароковий, *бал-очн-ий* – балковий, *вил-очн-ий* – вилковий, *рам-очн-ий* – рамковий

- *гон-очн-ий* – перегінний,
- *командиров-очн-ий* – відрядний;
- *луб-очн-ий* – луб'яний, (у знач. дешёвый) дешевий,
- *надбав-очн-ий* – надвишкóвий, надвишній, надбáвковий,
- *оди́ночний* – одинарний, пооди́нчий,
- *оскол-очн-ий* – шрапне́льний, ска́лчастий,
- *пережит-очн-ий* – перебу́тий,
- *постав-очн-ий* – доставний,
- *правом-очн-ий* – правочинний, правосі́льний, правомо́жний;
- *протизачат-очн-ий* – протизаплідний,
- *худос-очн-ий* – сухорля́вий, сухоре́брый;
- *булав-очн-ий* – як макове зерня,
- *нар-о́чн-ий* – як на зло, як на те
- *явочний* – як доконаний факт., без дозволу, на власну руку;
- словосполуки: *автозаправ-очн-а* станція – бензостанція

Префіксальні інтерференції

- Відомо, що основна функція префіксів – творити нові слова. Ця роль для них сповна відповідна, адже префікси, на відміну від суфіксів, – це колишні самостійні форми: прийменники, частки, повнозначні слова. Отож якщо суфікс обслуговує корінь, переводячи слова з однієї частини мови в іншу: *малювати* – *малювання*, то префікс, живучи лише в межах однієї частини мови (хоч той самий префікс може утворювати слова різних частин мови: *співіснувати*, *співбесіда*), творить нове слово: *малювати* – *замалювати*.

Префіксальні інтерференції

- – *відстоювання* (рос. "от-стоявание") – обстоювання
- – *при-тримуватися* (бо рос. "при держиваться") – до-тримуватися
- – *від-рікатися від чого* (бо рос. "от-рекается") – з-ріватися чого

І таких інтерференцій багато:

- **ви-** *ви-бирати депутатів* (бо рос. "вы-бирают" / "избирают") – тр. о-бирати депутатів, але ви-бирати річ
- **від-** *від-регулювати пульт* (бо рос. "от-регулировать") – тр. з-регулювати пульт, але від-хилити пропозицію;
- *від-редагувати текст* (бо рос. "от-редактировать") – тр. з-редагувати текст, але від-бити удар;
- *від-шліфувати поверхню* (бо рос. "от-шлифовать") – тр. по-шліфувати поверхню, але віді-йти швидко;
- **на-** *на-значений на посаду* (бо рос. "на-значен") – тр. при-значений на посаду, але на-їхати машинною;
- **о-** *о-смілитися сказати* (бо рос. "о-смелиться") – тр. на-смілитися сказати, але зовсім о-глухнути;
- *о-правдати людину* (бо рос. "о-правдать") – тр. ви-правдати людину, але о-бридло слухати;
- *о-судили злочинця* (бо рос. "о-судили") – тр. за-судили злочинця, але він о-злюбився;

Префікс обез- (обес-)

зне- : обезбарвлювати – зне-барвлювати

- обезболювати – зне-болювати, зне-чулювати /
- обезжирений – зне-жирений /ви-пошений /
- обеззаражувати – зне-заражувати *кого, що*
- обезкровити – зне-кровити
- обезличувати – зне-особлювати /позбавляти *кого особистості чи індивідуальності* /
- обезславити – зне-славити; обезславлювати – зне-славлювати
- обессилить – зне-силювати /зне-силіти й зне-силити /
- обесточивать – зне-струмлювати

не- (для іменників та прикметників)

- безсмак (безвкусиця) – несмак

ви- : обезлюдіти – ви-людіти /з-людіти, з-безлюдіти /;

роз- : обеззброювати – роз-зброювати;

Деякі з поданих вище слів мають **фразеологічні відповідники**

- обезголовити – від-тяти, стяти голову,
- обезуміти – збожеволіти /з-дуріти, о-дуріти, з-навісніти, у Крим. – обезглуздіти, втрапити розум /).

Рос. слова з префіксом без- (бес-)

- безбоязненный – калькують: безбоязкий – тр.: не-боязливий, не-боязкий
- безшлюбний (від рос. безбрачный) – не-шлюбний
- безвідомий (небезвідомий) (від безвестный) – не-відомий, не-знаний
- безвилазний (від безвылазный) – не-вилазний
- беззлобний (від беззлобный) – не-злобивий, не-злостивий
- безмірний (від безмерный) – не-змірний, не-омірний
- безмозглий (від безмозглый) – не-тямущий

Багатьом російським словам з цим префіксом часто відповідають українські **непрефіксовані** слова:

- безделица (пустяк) – дрібниця, дещиця, абіщиця, дурниця
- безделушка – дрібничка, перен. витребеньки
- бездельник – ледар
- бездельничать – ледарювати, байдикувати, бити байдики, дармувати
- беззаветный – *беззавітний* – безоглядний, щиросердий
- безобразный – бридкий, потворний, поганючий,
- бессловесный – *безсловесний, безмовний* – мовчазний, мовчущий (у Коцюбинського – "мовчущий степ"), німий (у драмат. творах – "німа сцена")

Словотвірні словники:

«Українсько-російський словотворчий словник» З. Сікорської (Київ: Освіта, 1995), що містить 31 000 слів і де подано словотвірні пари слів української мови та їхні відповідники в російській мові (душ+евний ← душ/а, душевн+о ← душ/евн/ий; душ+евный ← душ/а, душевн+о ← душ/евн/ый);

«Шкільний словотвірний словник сучасної української мови» Н. Клименко, Є. Карпіловської, Л. Кислюк (Київ: Наукова думка, 2005), який охоплює 15 600 похідних слів, розташованих у 127 словотвірних гніздах, що складаються зі словотвірних пар слів, пов'язаних між собою відношенням послідовної похідності.

Морфемні словники:

«Морфемний аналіз: Словник-довідник» І. Яценка у 2 томах (Київ: Вища школа, 1981), який нараховує 117 000 слів, поділених на морфеми (духан/ник, духан/ниц/я, дух/івн/ик, дух/івн/иц/тв/о, дух/івн/иц/я, дух/м/ян/ий, дух/м/ян/ість, дух/м/ян/і/ти, дух/о/бор, дух/о/бор/к/а, дух/о/бор/ств/о тощо);

«Словник афіксальних морфем української мови» Н. Клименко, Є. Карпіловської, В. Карпіловського, Т. Недозим (Київ, 1998) подає 817 афіксальних морфем (145 префіксальних та 672 суфіксальних), що функціонують у складі понад 130 000 простих слів сучасної української мови. Афікси описано з погляду їхньої валентності (ліво- та правобічної) й частоти використання в системі мови та в художніх прозових текстах;

«Словник українських морфем» Л. Полюги (Київ: Довіра, 2009) близько 40 000 слів, у ньому представлено зведені реєстри 90 префіксальних, 280 суфіксальних та 2000 основних кореневих морфем (дух (дус/і), дух/ов/ий, дух/от/а, душ/а, душ/евн/ий, душ/и/ти);

«Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові» П. Селігея (Київ: Академперіодика, 2014) – перший у світовій лексикографії спеціальний етимологічний словник суфіксів;

«Кореневий гніздовий словник української мови» Є. Карпіловської (Київ: «Українська енциклопедія» імені М. Бажана, 2002) – перший в українській лексикографії морфемно-словотвірний словник гніздового типу, у якому подано 2594 корені, з них 1820 коренів-омографів. Цей словник і за складом свого реєстру, і за способом його опису та пояснення є комплексним, оскільки поєднує риси кількох лінгвістичних словників – морфемного, словотвірного, тлумачного, етимологічного, словника іншомовних слів – з рисами словника енциклопедичного;

«Українські словогрона: словогрона Духу» О. Різниківа (Одеса: Симекс-принт, 2015) – це новий кореневий словник, який не схожий на інші морфемні та словотвірні словники. Передовсім через те, що головною одиницею словника є не просто слова, а частина слова без префікса, яка поєднує корінь, суфікси і закінчення, автор її називає «відкорінок»;

Різників О. Складівниця української мови / О. Різників. Одеса : Скайбук, 2003.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1 (повторення). Укладіть дві таблиці:

1) морфологічні способи словотвору в СУЛМ (укласти за зразком таблиці 2);

2) неморфологічні способи словотвору в СУЛМ.

Кожен спосіб проілюструйте 2-3 прикладами-словами, які вживаються в діловому мовленні.

Зразок:

Таблиця 2.

Неморфологічні способи словотвору					
Лексико-семантичний		Лексико-синтаксичний		Морфолого-синтаксичний	
дефініція	приклади	дефініція	приклади	дефініція	приклади
				перехід однієї частини мови в іншу	
				субстантивация	черговий, колишній
				ад'єктивація	
				нумералізація	
				і т. д.	

Завдання 2. Від поданих іменників утворіть:

а) прикметники на зразок львівський;

б) іменники-назви осіб (львів'янин, львів'янка) :

Ірак, Іран, Пруссія, Китай, Чехія, Воронеж, Запоріжжя, Франція, Париж, Рига, Норвегія, Гамбург, Рівне, Чернівці, Словаччина, Кременчук, Острог, Галич, Голландія, Алжир, Марокко, Вашингтон, Дрогобич.

Завдання 3. *Утворіть від поданих імен жіночі та чоловічі імена по батькові.*

Ігор, Юрій, Павло, Свирид, Інокентій, Геннадій, Тимофій, Олександр, Опанас, Кирило, Анатолій, Олексій, Марко, Лука, Микола, Григорій.

Завдання 4. *Напишіть слова окремо, разом або через дефіс. Визначте спосіб творення цих слів.*

Генерал/майор, альфа/промені, міні/автомобіль, трохи/вище/зазначений, пів/книги, вельми/шановний, військово/полонений, вище/згаданий, водно/спортивний, індо/європейський, пів/аркуша, віце/президентський, міні/нарада, авто/мото/VELO/шино/тракторний (завод), сто/п'ят/десяти/річчя, всесвітньо/відомий, всесвітньо/історичний, мало/досліджений, українсько/польський, приватно/власницький, високо/авторитетний, інформаційно/бібліографічний, історико/археологічний, інформаційно/пропагандистський, інтенсивно/забарвлений, інтелектуально моральний, англо/сакси, онлайн/конференція, магазин/салон, міні/конференція, секретар/референт, теле/ прес/ центр, телеграма/доручення, майстер/клас.

Завдання 5. *Скоротіть правильно подані нижче слова.*

Інститут, район, бібліотека, військова частина, гривні, хвилини, південно-західний, область, місто, вулиця, століття, година, сторінка, секунда, рік, роки, мільйон, пан, накладна, професор, наприклад, і таке інше, рисунок, філологічний, філософський, ілюстрація, малюнок.

Завдання 6. *Виправте словотворчі помилки в поданих словах.*

Розмітчик, фальшивомонетчик, перестраховщик, газетчик, велогонщик, валютчик, заготовщик, забастовщик, компостирувати, марширувати, бомбардирувати, виставочний, перевірочний, посадочний, арочний булавочний, нарочний, явочний, автозаправочна станція, притримуватися, відрікатися, вибирати депутатів, осмілитися сказати, дозволити сказати, приводити приклад, прикласти зусиль, признатися, пройшовся зі мною, сповнюється 16 років, обезбарвлювати, обезболювати, обезжирений, обезкровити, безделица, безделушка, бездельник, безсмак.

Завдання 7. *Ознайомтеся з уривками статті канд. філол. наук Катріни Розкладай, зокрема з проблемами, які таять у собі абревіатури. Створіть навчальне завдання із цією проблематикою і запропонуйте виконати його однокурсникам.*

Про що мовчать і що кажуть літери, які стали словами.

Найдовша ініціальна аббревіатура в українській мові, зафіксована Книгою рекордів України, — Центральний науково-дослідний інститут інформації і техніко-економічних досліджень з матеріально-технічного постачання (ЦНДІТЕДМТП). Помедитуймо на це скорочення □ А втім, короткі аббревіатури — теж не подарунок. Судіть самі: днями провела в фейсбуку експеримент, просила розшифрувати аббревіатуру СС, точніше, сформулювати, що першим спадає на думку.

Чотири з половиною проблеми

Проблема перша: **засилля аббревіатур**. Іноді доходить до смішного, коли мусиш щоразу зупинитися й подумки розшифровувати аббревіатуру, аби зрозуміти сенс повідомлення. З постійно вживаними і вже звичними словами ця проблема зникає, як-от у реченні: *КПУ виступала у ВРУ проти НАТО*. Але вже сам факт, що в реченні з шести слів (одне з яких прийменник) рівно половина — аббревіатури, переводить сприйняття в гумористичну площину. В поезії такий прийом часто використовується саме як засіб гумору чи іронії. Тож тут логіка ясна як день: не варто заради сестри таланту жертвувати почуттям міри, бо ефект може бути неочікуваним.

Друга проблема є продовженням першої: **втрата сенсу**. Колись давно було в нашій редакції дрібне непорозуміння: представники одного каналу наполягали, що їхня назва — аббревіатура, тож писати її треба великими літерами. Але розшифрувати ту аббревіатуру вони не могли: забулося, казали вони, але це точно аббревіатура. Згодом на каналі стався ребрендинг і назву стали писати майже як усі нормальні власні назви. Майже — бо тепер її часто пишуть латинкою □

Звична оку аббревіатура, особливо якщо вона запозичена, а отже нашою мовою не розшифровується по літерах, так само сприймається як щось розмите. Промовистий і дуже актуальний приклад — НАТО, слово, негативне сприйняття якого нам доводиться долати тривалий час. Зрозуміло, це не через аббревіатурність назви □ Але й вона доклалася до розмивання смислу, бо що можна розшифрувати (зрозуміти) — того бояться менше.

Часто наслідок вихолощення змісту — **неузгодженість закінчень**, і це третя проблема. Час від часу мені трапляються конструкції на кшталт: *НТКУ показав, НТКУ представив*. Логіка цієї помилки зрозуміла: кажучи так, мають на увазі канал (Перший національний), хоча насправді аббревіатура розшифровується як Національна телевізійна компанія України, а отже *НТКУ показала, НТКУ представила*, бо з іншими членами речення ми узгоджуємо за опорним, головним словом аббревіатури (компанія).

Походження абрєвіатури створює колізію: відмінювати за родовим словом чи за формальними ознаками роду? Наприклад, згадане вже НАТО якого роду? А ООН якого? Ось кілька прикладів із медіа:

НАТО виявило переміщення російських військ до кордону з Україною.

НАТО зафіксувало наближення військ Російської Федерації до українського кордону.

НАТО нещодавно відсвяткувало своє 60-річчя.

але

Іракський народ високо цінує діяльність ООН, зокрема її зусилля...

Логіка тут так само проста: якщо абрєвіатуру можна розшифрувати українською — узгоджуємо за опорним, або ж головним словом: *ООН (Організація Об'єднаних Націй) оцінила, виявила, відсвяткувала* тощо. Натомість НАТО (офіційна повна назва українською — Організація Північноатлантичного договору від NATO, North Atlantic Treaty Organization) українською по літерах не розшифрувати, тож для визначення роду береться формальна подібність до іменників середнього роду із закінченням.

Ще одна досить поширена проблема — **читання (вимова) абрєвіатур**. Скажімо, як ви вимовляєте назву телеканалу ТВі? Моє чергове фейсбук-опитування (як завжди, нерепрезентативне) показало: більшість мовців вимовляють його як *тівіай*, частина як *тевеай* (наскільки можу судити, саме така вимова й задумана авторами назви), і практично ніхто не читає його як *тібіай* чи *тевеі*. Можливо, тому що часто ми *не проговорюємо* слова, читаючи якийсь текст, тобто значення для нас при швидкому читанні прив'язані до візуального, до знаків, а не до звучання. (Ще один штрих до паралелі з ієрогліфічним письмом, до речі. Може, не така та аналогія й притягнута за вуха?)

Інший вияв проблеми з вимовою абрєвіатур — **написання їх латинкою**. На повен зріст вона постає у випадках, коли написання літер кирилиці та латиниці збігається. Скажімо, колись я активно боролася (і програла редактору, що тут приховувати) за написання Бі-бі-сі українською. Мої аргументи, що ВВС можна прочитати як *вевеес*, розбилися об логічне зауваження: «Яке в українській мові вевеес? Це ж не російська». Воно й справді так, АЄОА*. Одна річ — якщо у ваших текстах часто згадуються назви телеканалів, зокрема зарубіжних (тобто якщо ваше видання спеціалізоване), й геть інша — коли читацький горизонт сподівань відкритий. У такому випадку ваш читач, переглянувши речення ще раз, швидше за все зрозуміє, про яке ВВС йдеться, але ці кілька секунд усе одно

будуть перепорою на шляху розуміння тексту. І що більше таких перепон, то менше бажання його читати.

Аберації

На цих проблемах ґрунтуються й смислові викривлення, породжувані нерозумною чи недоречною абрєвіацією або, навпаки, свідомо закладені нею. Скажімо, щоби висміяти деякі назви, навмисно складають їх в абрєвіатури, суголосні або й тотожні певним загальним назвам. Чудовий приклад із не такої віддаленої історії — *Південно-Східна Українська Автономна Республіка*, яку в народі моментально охрестили *ПіСУАР*. Або, скажімо, житомирську податкову, яка офіційно називається Державною податковою службою у Житомирській області, охрестили *Житомирською обласною податковою адміністрацією*. Вгадайте чому.

Отже, вигадуючи якусь власну назву, перевіряйте її абрєвіатурні скорочення, якщо не хочете додаткових смислових відтінків □

Інше викривлення — збіг абрєвіатурних скорочень кількох назв. І тут повертаюся до опитування, згаданого на самому початку. Тож як ви розшифруєте абрєвіатуру СС, що першим спадає на думку? Серед відповідей на моє опитування, що повторилися принаймні двічі, були:

Schutzstaffel (SS) 32

Січовістрільці 15

Creative Commons 6

Спільний/сумісний сон 6

Совецький Союз 5

CarbonCopy 4

Санстанція 4

Спецслужба 2

Самі свої 2

Про що свідчать ці результати? Перше й головне — такого роду абрєвіатури потребують контексту. Бо, скажімо, ЮНЕСКО, СБУ чи НАТО загальновідомі та однозначні, а щодо СС постає питання: це кирилиця чи латиниця? розшифрувати слід за звучанням чи написанням? І, зрештою, який же контекст?

Або, скажімо, аббревіатура РКЦ. Ви її можете розшифрувати? А, наприклад, у поєднанні з УПЦ, РПЦ, УГКЦ? Що допомогло розшифрувати першу аббревіатуру, якщо одразу не вийшло? Очевидно, впізнаваність однієї або кількох наступних, які неоднозначно вказують на контекст.

По-друге, суголосність відповідей щодо СС свідчить, який із контекстів є загальноприйнятим (якщо такий є). Тож не дарма багато хто з опитаних додавав як ремарку: «на жаль, саме такий варіант». Це «на жаль» вказує на усвідомлення: прочитання аббревіатури СС у першу чергу як Schutzstaffel відсилає до радянської моделі мислення, від якої ми просто зараз активно намагаємося звільнитися.

Правила читання аббревіатур

(складено за статтею [«Вимова літерних та поскладово-літерних аббревіатур»](#) Дмитра Гринчишина, викладеною на сайті Інституту української мови НАНУ)

Існує два способи вимови аббревіатур: за звуками (тобто як звичайні слова) або за назвами букв. Щоби полегшити сприйняття пунктів правила, уточню очевидне: аббревіатури бувають ініціальні, або літерні (складаються з перших літер кожного слова, ініціалів), складові (утворені зі складів кількох слів) та по-різному мішані (зі складу та цілого слова, як-от *міськрада*; зі складу та ініціалів: *АвтоЗАЗ* тощо).

Отже, *за назвами букв* читаються:

- *ініціальні* аббревіатури, що складаються *виключно з приголосних*: МТС (*емтеес*), СМС (*есемес*), ІТ (*айті*, аббревіатура пишеться латиницею, тож і читається за назвами англійських літер);
- *однолітерні аббревіатури з цифрою у складі*, зокрема ті, якими називають марки тих чи інших предметів: трактор *T-150* (те-сто п'ятдесят), клей *B-3* (бе-три); аналогічно читаються й інші назви: канал *K-1* (ка-один) тощо.

Виключно як *звичайні слова* (тобто за звуками) читаються:

- *складові* та *мішані* аббревіатури: *міськрада*, *райдержадміністрація*, *АвтоЗАЗ* тощо;
- аббревіатури з *трьох* ініціалів із *голосним посередині*: *ЖЕК*, *ЛАЗ* тощо;
- ініціальні аббревіатури, у складі яких є *два голосних* звука (на початку, в кінці або розділені приголосним): *АТО*, *ООН* тощо.

По-різному читаються:

- аббревіатури з *двома й більше приголосними поспіль* та *голосним*. Скажімо, *за назвами* літер читаються *ГПУ* (*геней*), *ПТУ* (*петей*), але як звичайні

- слова читаються *США, КВЕД, ТАРС* тощо. Тут, очевидно, керуються милозвучність та легкістю вимови (спробуйте вимовити *гну* або *нту*);
- дволітерні аббревіатури, що складаються з *голосного й приголосного*. Якщо йдеться про *ініціали*— вимовляємо за назвами літер: *ЦО* (*цео*; *цивільна оборона*) тощо. Якщо ж маємо усічення одного слова — вимовляємо як звичайне слово: *Ан-2* (від прізвища конструктора Антонова), *Ту-154* (від прізвища Туполева) тощо. (Важлива ремарка: в таких назвах моделей літаків великою пишеться лише перша літера.)

Завдання 8. Як правильно назвати один із районів Києва – «Голосієво» чи «Голосіїв»? Провідмініайте цю назву.

Завдання 9. Пригадайте якнайбільше похідників від іменника ДЯКА та дієслова ДЯКУВАТИ. Чи знали про наявність іменника НЕВДЯЧНИК? Пор.: «Я, щоби не показатися невдячником, намислив тепер дати по спромозі якусь полекшу тим, що її потребують» (Дж. Боккаччо, переклад М. Лукаша).

Вислів НЕ ЗДЯКУВАТИСЯ означає «не знайти слів для висловлення вдячності». Пор.: «Приїзди, Свириде, в гості: прийму тебе у власній господі так, що й не здякуєшся!..» (М. Коцюбинський).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7–8.

МОРФОЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ: ПРИЧИНИ ПОЯВИ, ТИПОЛОГІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА

Як у годиннику пружина чи якийсь інший механізм рухає стрілки,
так і мову приводить у рух граматики.

Іван Вихованець

ПЛАН

1. Анормативи в межах лексико-граматичного класу іменників.
2. Анормативи в системі прикметника.
3. Ненормативні утворення форм числівників.
4. Відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників.
5. Помилки в системі дієслівних форм.
6. Помилки в системі прислівників.

На допомогу студентів

Найчастотніші різновиди морфологічних помилок:

а) анормативи в межах лексико-граматичного класу іменників:

- *порушення категорії роду*, наприклад, «головна біль» замість «головний біль» (ч.р.); «наїефективніша шампунь» замість «наїефективніший шампунь» (ч.р.); «багато статтів написано, багато прочитано доповідів, бракує ще знаннів, література з різних галузів» замість «статей, доповідей, галузей, знань»; «слов'янів» замість «слов'ян» (у родовому відмінку множини); «рахує по пальцям», а треба «по пальцях», «читає по складам», а треба «по складах»;

- *порушення категорії числа*, наприклад, «заслухано інформації» замість «заслухано інформацію» (в однині); «консерва «Шпроти» - замість «консерви «Шпроти» (множина);

- *порушення категорії відмінка*: «на чолі з Віктором Ющенком», але вірно буде «на чолі з Віктором Ющенком», «по дорогам», але правильно «по дорозі» (імен. І відм. у місцевому відмінку однини **г, к, х, г** перед закінченням і чергуються із **з, ц, с, дз**). «Історія є вчителькою життя» замість «Історія є вчителька життя»; «Петро був першим учнем у класі» замість «Петро був перший учень у класі»; «писати (читати) лист» замість «писати листа»; «пришити гудзик» замість «пришити гудзика»; «купити хліб» замість «купити хліба»; «тут була хата Шевченка», треба «Шевченкова хата» (родовий відмінок належності); «треба берегти гнізда птахів» замість «пташині гнізда» (родовий відм. належності); «у той день з ним не сталося ніяких пригод», треба «того дня» (родовий відмінок часу); «двері відчиняються водієм» замість «двері

відчиняє водій»; «нарубані Пилипом дрова» замість «дрова, що нарубав Пилип» (орудний відмінок дійової особи й знаряддя);

б) у системі прикметника:

- порушення норм утворення ступенів порівняння прикметників, наприклад: «один з найпереводіших районів»; «більш складніша ситуація»; «самі справжні гоніння»; «у зайця задні ноги довше передніх», краще сказати «задні ноги довші, ніж (або за) передні» або «довші проти передніх»; «він розумніше свого брата» замість «розумніший за (від або проти) свого брата» або «розумніший, ніж його брат»;

- помилки при словозміні прикметників (як-от: «на природних угіддях»; «на слабком вогні»);

в) ненормативні утворення форм числівника. Труднощі введення числівників у текст пов'язані насамперед з незнанням системи відмінювання числівників. Слід користуватися такими правилами:

- складені числівники, що закінчуються одиницею (21; 101; 341; 2051) поєднуються з іменником в однині. Наприклад: п'ятдесят один учень, план виконано на сто один процент, пік висотою три тисячі чотириста один метр;

- *неправильна словозміна числівників:* (від п'ятидесяти до шестидесятивідсотків). У числівниках *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* у непрямих відмінках, на відміну від російської мови, основа не змінюється: Род. відм. *п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти, вісімдесяти*;

- *ненормативне поєднання числівників з іменниками* (чотири пікетувальника).

- *порушення закономірностей сполучуваності дробових числівників з іменниками* (землетрус силою 4,3 бали). Числівники, що виражають десяткові дроби (4,3; 8,7; 105,2) поєднуються з іменником у Р.в. в однині: «землетрус силою 4,3 бала», *вісім і сім десятих процента, сто п'ять і дві десятих кіловата*;

г) відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників (саме завдяки ньому) замість йому;

г) помилки в системі дієслівних форм:

- *порушення категорії виду* (наприклад, «воду звільнюють», «купляйте продукти»);

- *порушення категорії стану.* Природними й нормативними вважаються моделі: «Вибачайте (мені), пробачте (мені), даруйте (мені), перепрошую».

- *порушення категорії особи* («викличіть лікаря», «хотять»);

д) помилки в системі прислівників (наприклад, «більш вдаліше», «найбільш зрозуміліше»). Прислівники *міри і ступеня* уточнюють значення дієслів, прикметників та прислівників, указуючи на різний якісний і кількісний вияв або ознаки. Сюди слід віднести й прислівники, вжиті у формі вищого й найвищого ступенів порівняння, та прислівники із значенням безвідносної міри ознаки. Слід казати: *краще, найкраще, дужче, найдужче, пречудово, страшенно* тощо. «Олена Іванівна стояла в нерішучості в коридорі» замість «стояла нерішуче в коридорі», «із заздрістю сказав Ігор» замість «заздрісно сказав Ігор»;

е) *багато допускається помилок при вживанні прийменників*: «при умові» замість «за умови», «згідно інструкції» замість «згідно з інструкцією» або «відповідно до інструкції», «по технології» замість «за технологією», «цього року», а не «в цьому році».

Основні способи заміни "фіктивного дієприкметника" засобами української мови (за П. Житецьким та іншими мовознавцями, цит. за П. Кулясом):

1) перетворення дієприкметника на дієслово з тією ж основою (з відповідною перебудовою речення): "і плачуть, і кричать дуже";

З сучасних ЗМІ: "ніч була освіжаючою – ніч відсвіжувала (як варіант – була повна свіжості);

2) застосування різного типу підрядних речень з дієсловами з різними сполучниками (не лише "який" і "що"): "найшли його у церкві, як він сидів ..., слухав..., запитував"; "усякий, хто підносить..., а хто понижає..."; цей же спосіб бачимо у М. Лукаша: "... жінка одного багатого купця, що саме подався з галерами своїми кудись до Фландрії" Додамо ще два варіанти описової підрядної дієслівної конструкції з української класики: "Чи ви, братіки, що читаете або слухаете сюю книжку, думаєте, що він малював собі просто?" (Г. Квітка-Основ'яненко. *Повісті та оповідання. /Салдацький патрет, с. 28*) – не читаючи і не слухаючи; "Чи на те ж я тебе призрів і викохав, щоб ти мене при старості, що уже одною ногою у ямі стою, покинув без усякої помочи?" (не "уже стоячого").

3) використання субстантивованого прикметника (тобто такого, який виконує роль іменника): "невірний, але вірний" (хоча ця форма в укр. мові не дуже поширена);

4) перефразування з займенником і іменником: "сказав сими словами" (замість "глаголючим");

5) перефразування з уникненням дієприкметника: не несучий [глек води], а з глеком води. Приклад із сучасного наукового тексту: "Ступеневість системи освіти являє собою відображення процесу пізнання об'єктивної дійсності активно діючим суб'єктом" – активним, життєво чи суспільно активним, чи суб'єктом активної дії

б) використання дієприслівника або дієприслівникового звороту: несучи глек. Приклади Караванського: "брат, смакуючий подробиці, каже" – "смакуючи подробиці, брат каже"; "пролетіла співаюча пташка" – "співаючи, пролетіла пташка".

7) Кальку може заступати віддієслівний прикметник з кінцівкою /ув/альний.

– "Не заходьте за жовту обмежувальну лінію...".

Але цей суфікс – не завжди добрий засіб для уникнення фіктивного дієприкметника, сприймається як штучний: "Згідно листа-дозволу Київської міської державної адміністрації розпочато проектно-вишукувальні роботи будівництва житлового комплексу" – проектно-пошукові роботи для будівництва; і, зрозуміло ж, згідно з листом... – *помилка в керуванні*.

8) прикметником (найчастіше синонімічним) з іншим суфіксом(-лив-, -н-, -ч-, -ивн-та ін.). Цим варіантом часто послуговується наш видатний перекладач Микола Лукаш у стилізованому під давньоукраїнську манеру тексті "Декамерона":

“Бог дав мені таку любливу вдачу.

Так і в сучасних публіцистичних (газетних) та наукових текстах:

– загрозливий(а не *загрожуючий*);

– "Біля працюючої пральної машини" – біля увімкненої;

– "блукаючий електрон", який збиває з орбіт усі інші 'слабкі' (жіночі) 'електрони' /Оксана Забужко. – образно про Дон Жуана – мандрівний;

9) показаним вище варіантом прикметника з наголошеними суфіксами – уч-, -юч-, -ущ-, -ющ-, -ач-, -яч-, -ящ-: "богобоящі люди", "річ, яка належала болящому або померлому од сієї хвороби..." (с. 35); "все на світі сьому минуше і вмируше (с. 47); "мов із якого джерела невсихучого (с. 271); "Воістину, блаженна есте понад усіх живущих" (с. 276); (М.Лукаш у "Декамероні"). Схожі варіанти є й у перекладі "Дон Кіхота": "ревнощі гризучі", "назустріч смерті неминуцій" (с. 75) і навіть "Не будь знаючим, а будь маючим" з характерним зміщенням наголосу на суфікс ("Дон Кіхот" у перекл. М.Лукаша).

Подібні приклади наводить і Карав.: випрохуючий милостиню – жебрущий; гинучий – умирущий; вислизаючий – вислизущий; хоча й кваліфікує їх як *дієприкметники*, властиві українській мові; брязкотючий, брязкучий; (а не *брязкаючий*); сліпучий; (а не *засліплюючий*) – спалахуючий.

10) Караванський же визначає ще два окремі способи віддачі активного дієприкметника іншим дієприкметником. Йдеться про використання

– давнього дієприкметника: зникаючий і гинучий – зникомий; розуміючий що – свідомийчого;

– активного дієприкметника минулого часу: прилягаючий – прилеглий.

11) Використання прислівників-посилювачів: чимраз, щодалі, щораз, дедалі.

Приклади: щораз вищі ціни (не *зростаючі*); дедалі слабший (не *слабнучий*) і под.

12) Перефразування, де дієприкметник перетворюють на іменник і створюють двоіменникову словосполуку: "Розсіюючий фактор діє скрізь..." – фактор розсіювання (або розсіювальний фактор); "

13) Заміна на прикметник з видозміною морфологічної форми слова (напр., з додаванням префікса). "Ведучою сферою діяльності технічного університету є наукові дослідження" – провідною. Не спляча красуня, а приспана красуня (варіант Карав.).

14) У реченні "З бетонування пілонів почалося спорудження несучої конструкції майбутнього залізнично-автомобільного моста через Дніпро"(Хр., 2004) потворну кальку замінено на прикметник з іншою основою, який адекватно відображає необхідний (авторський) зміст: опорної, тримальної. Цей же спосіб допоможе авторові і редактору уникнути й таких найпоширеніших "дієприкметникових" помилок: вражаючий ефект – могутній ефект, діючий –

чинний, активний, діяльний, дійовий, ефективний; *існуючий* – сучасний, наявний, суцйий; Часто всі ці "існуючі", "діючі" виявляються просто зайвими словами.

15) Переформулювання фрагмента думки іншими лексико-синтаксичними засобами

“Для збереження сім’ї держава має створити єдиний *стимулюючий простір*” – можна стимулювальний, *але* навіщо ж зациклюватися на чужій формі думки? Тр. пошукати інші лексико-синтаксичні засоби для її вираження. Напр., "створити єдину систему стимулів".

16) Замість кальки можна вжити прикметник з суфіксом *-ист-*: не *загрібаючий*, *азагребистий*, не *підбадьорюючий*, а бадьористий; російське "сверкающий" можна передати словом вогністий (за Карав.)

17) Віддієслівний прикметник з суфіксами *-авч-*, *-альн-*: “Найяскравішою *об’єднуючою* рисою цих есе є традиційний юнацький ідеалізм” – об’єднавчою, єднальною.

18) Основа – синонімічне слово перетворене на прикметник + суфікс *-ч-*. (Цікаві приклади – в Караванського: запам’ятовчий, протиборчий)

“...*Бажаючих* у критичний момент перекласти з хворої голови на здорову більш ніж досить” – охочих.

19) На позначення "діяча" дієприкметникову кальку можна замінити на іменник з суфіксами *-альн-* + *-к-* (чи *-ик?*), .

“Услід за російськими естрадними зірками і політологами до України телевізійно-передвиборної потяглися і політичні *співчуваючі*” – співчувальники.

20) Можуть бути й інші суфікси (закінчення): *-ник*, *-ець*, *-ар*, *-ер*, *-тель тощо*. Приклади у Караванського: не *виконуючий обов’язки*, а виконавець обов’язків, не *всезнаючий*, а всевідець, не *колекціонуючий*, а колекціонері под.

21) Уникнення кальки з допомогою прийменників *для*, *на* та іменника з тією ж основою, що й у дієприкметника. “Якщо дозволите, *уточнююче питання*. Що ви називаєте цинізмом у політиці?” – запитання для уточнення. Так само: не *гальмуючий пристрій*, а пристрій для гальмування; не *шифруючий апарат*, а апарат для шифрування;

22) Для позначення нюансу про початок процесу можна використати прислівник *уже* + прикметник з суфіксом *-уват-*: цей *сивіючий чоловік*” – уже сивуватий.

23) кінець процесу – *уже майже* + прикметник:

– "спадкоємиця *відумираючої* шляхти" – напіввимерлої, вимирущої

– "лірична героїня/ пам’ятає й їхній натхненний хорорий спів – у *западаючій* темряві" – в залеглій уже темряві.

24) Кальку у вигляді складного іменника заступив іменник, одна з частин якого зазнала синонімічної заміни.

“Хрущовську відлигу вже почало прихоплювати морозцем брежнєвського режиму з його переслідуваннями та арештами *інакомислячих*” – інакодумців.

25) У пригоді стає ідіоматичний – часом образний – зворот: *діючий – у дії, в роботі, в ходу; скисаючий – у процесі скисання, недокислий; температурячий хворий – хворий з температурою; покладаючий надії на – з надіями на*

26) Калькований зворот заступає дієслово або іменник з прикметником (дієприкметником) *готовий, зайнятий, звиклий, здатний, охочий, радий, схильний*:

<i>агітуючий</i>	<u>зайнятий агітацією</u>
<i>нудьгуючий</i>	<u>звиклий нудьгувати</u>
<i>обіцяючий</i>	<u>радий (охочий) обіцяти</u>
<i>перебільшуючий</i>	<u>схильний перебільшувати</u>
рос. <i>бегущая по волнам</i>	<u>відважна бігти плесом вод</u> (варіант Карав.)

27) Прислуговується традиційна українська словоформа – двочленне складне слово (варіанти Карав.):

<i>дурячий світ</i>	<u>дурисвіт</u>
<i>закручуючий голову</i>	<u>закрутиголова</u>
<i>лизжучий блюдо</i>	<u>лизоблюді под</u>
<i>оточуюче середовище</i>	<u>довкілля</u>

28) Можна використати й іменник-прикладку з тією ж самою основою, що була в дієприкметнику, або з його синонімічною заміною:

– *конкуруючі* групи "Домовитись між собою політикам, за якими стоять *конкуруючі* фінансово-промислової групи, буде непросто" – фінансово-промислові групи-конкуренти (або супротивні групи).

– *граючий* тренер: "Я особисто вестиму його /телемарафон/ – такий собі *граючий* тренер – щоб не втрачати професійний рівень" – тренер-гравець.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Утворіть від поданих слів: а) збірні іменники; б) назви осіб жіночої статі. Виділіть використані словотворчі форманти.

А. Студент, лист, птах, людина, рідний, клієнт, секретар, муха, малий.

Б. Патріот, шеф, кравець, митець, касир, журналіст, фоторепортер, декан, філолог, німець, чех, карел, фін, сирієць, дослідник, селянин, співак, газда.

Завдання 2. Визначте рід поданих слів.

Портмоне, рагу, кутюр'є, какаду, ківі, броколі, альма-матер, гінді, торнадо, віче, велич, нежить, дівча, невдаха, пальто, есперанто, авеню, авто, євро, Перу, Огайо, Онтаріо, Таїті, Чилі, Міссісіпі, Конго, Таїті, кафе-автомат, УТ, СБУ, МВС, ООН, НАТО, ЗУНР, біль, нежить, ступінь, степінь, собака.

Завдання 3. Поставте подані іменники в родовому відмінку однини.

Магістр, факультет, університет, перекладач, старостат, бакалавр, дипломник, дипломат, документ, стаціонар, інститут, інтернет, телеграм, конспект, декан, деканат, плакат, реферат, принтер, тест, звіт, залік, курс, план, Париж, Лондон, Львів, Васильків, сертифікат, супермаркет.

Завдання 4. *Поставте подані іменники в кличному відмінку однини.*

Наталія Олексіївна, Марта, Зоя Орестівна, Юлія, Юля, Михайло Васильович, Микола Ілліч, Зоя Орестівна, Василь Тихонович, Денис Іванович, Ілько Вакулович, суддя Ілля, Олесь, Олексій, Валерій, Микита, Дмитро, Петрик, Петрусь, Петро, пан директор, товариш Бойко, добродій Степан, пан професор, друг Ярослав, колега Марко, бабуся Марія, подруга, незнайомка, приятель, воїн, пані, панна, панночка, ректор.

Завдання 5. *Провідмінійте подані прізвища, імена й по батькові.*

Розсоха Соломія Миколівна, Тимошенко Вікторія Петрівна, Гайдамака Остап Ілліч.

Завдання 6. *Проаналізуйте подані словосполучення з погляду їхньої нормативності. У випадку порушення норми зредагуйте.*

Два фахівця, півтора вагона, дожити до сто семи років, з дев'яносто чотирма вихованцями, двоє ножиць, двоє мішків, двоє курей, півтора гривні, тридцяттеро учнів, два мільярда, три селянина, обидвом учасникам, два громадянини, вісім цілих сім сотих кілометра, два з половиною вагона, два професори, півтора місяці, півтори тижні, сім десятих процента, двістітисячне військо, п'ятсотрічний ювілей, двохтисячний рік, обидвох синів, статисячний відвідувач, півтора десятки років, двомільйонний житель, шестидесятирічний ювілей, із сорокома студентами.

Завдання 7. *Запишіть словами.*

22 (учень); 2/6 (метр); 3 (стілець); 54 (бал); 7,18 (відсоток); 96,014 (кілометр); близько 248 (особа), 2 (ножиці), 64 (кущ); із 578 потерпілими працюють 22 психолога.

Завдання 8. *Замініть у промові Курта Воннегута перед випускниками Массачусетського університету (1995 р.) виділені форми дієслів на дієслова наказового способу 2-ї особи однини. Відшукайте інші помилки. Виправте їх і обґрунтуйте.*

1. **Насолоджуватися** силою і красою своєї юності, поки життя вам не подобається, воно проходить. Повірте мені, через 20 років ви подивитеся на свої фотографії, і згадаєте, скільки можливостей було відкрито перед вами, і як же казково ви насправді виглядали.

2. Не **турбуватися** про майбутнє. Або добре, **турбуватися**, але **знати**, що ці занепокоєння так само ефективні, як спроба вирішити рівняння алгебри за допомогою пережовування жувальної гумки. Реальними неприємностями у вашому житті стають події, які ніколи не чіпали ваш неспокійний розум, такі, наприклад, які застають вас зненацька о четвертій годині вечора, у якийсь звичайний вівторок.

3. Щодня **робити** щось з того, що вас лякає.

4. **Співати.**

5. **Ставитися** дбайливо до сердець інших людей.
6. **Не миритися** з тими, хто байдужий до вашого серця.
7. **Не витрачати** час на заздрість, іноді ви попереду, іноді позаду, гонка довга, і, врешті-решт, ви її ведете тільки з самим собою.
8. **Пам'ятати** компліменти, які ви отримуєте, але **забувати** образи, і якщо ви досягнете успіху в цьому, то скажіть мені, як.
9. **Не відчувати** себе винуватим, якщо не знаєте, що ви хочете робити з вашим життям. Найцікавіші люди з тих, кого я знаю, і гадки не мали в 22 роки, як вони хочуть прожити своє життя, причому деякі з найбільш цікавих мені знайомих сорокарічних не знають досі.
10. Можливо, ви вступите в шлюб, можливо, ні. Можливо, у вас будуть діти, можливо, не буде. Можливо, ви розлучитеся в сорок, а може, ви будете танцювати танець маленьких каченят на сімдесят п'ятих роковинах свого весілля. Що б ви не робили, не **хвалити** себе занадто багато, але і не **сварити** теж. Ваш вибір, як і у всіх, наполовину у владі випадку.
11. **Насолоджуватися** своїм тілом, **використовувати** його, як тільки можете, і не **боятися** того, що інші люди думають про це. Тіло – це самий прекрасний інструмент, яким ви коли-небудь будете володіти.
12. **Танцювати**, навіть якщо вам ніде цього робити, крім вашої вітальні.
13. **Бути** **благодушним** зі своїми братами і сестрами, вони ваш найкращий зв'язок з минулим і ті, хто, швидше за все, будуть поруч з вами в майбутньому.
14. **Зрозуміти**, що друзі приходять і йдуть, але за кількох дорогоцінних потрібно триматися. **Прикладати** всіх зусиль, щоб подолати розриви в географії і в житті, тому що чим старші ви стаєте, тим більше вам потрібні будуть люди, яких ви знали, коли були молоді.
15. Прийміть кілька неминучих істин: ціни будуть рости, політики будуть зраджувати своїм дружинам. Ви теж будете старіти, і, коли постарієте, ви будете фантазувати, що коли ви були молоді, ціни були розумними, політики були благородними і діти поважали своїх старих.
16. До речі, **поважати** своїх старих, ви ніколи не знаєте, коли вони підуть назавжди.
17. **Не розраховувати**, що хтось буде забезпечувати вас. Можливо, у вас є свій інвестиційний фонд, можливо, у вас є багатий чоловік або дружина, але ви ніколи не знаєте, коли кожен з них може покинути вас.
18. Всі ми коли-небудь підемо, але важливо протриматися до кінця, у щось вірячи. У цьому найбільша складність, тому що здається, що немає ні чорта такого, у що дійсно варто було б вірити.

Завдання 9. Заповніть таблицю.

Дія	Подія	Результат
<i>відхилення</i>	<i>відхилення</i>	<i>відхил, відхиленість</i>
<i>розтягування</i>		<i>розтяг, розтягненість</i>
<i>устатковування</i>		

<i>позначання</i>	<i>позначення</i>	
		<i>виріб</i>
<i>малювання</i>		
		<i>напис</i>
<i>розколювання</i>		
		<i>виріз</i>
<i>покривання</i>		

Завдання 10. Утворіть можливі форми дієприкметників від наведених дієслів.

Співати, кинути, діяти, вести, замкнути, служити, здійснювати, починати, допомагати, висунути, запізнитися, з'єднувати, звільнити, перемагати, згоріти, зтягнути, споживати, вирішувати, лежати, усміхатися, дозріти, виконувати, почути.

Завдання 11. Віднайдіть нормативні відповідники до поданих ненормативних дієприкметників.

Копіюючий, зволожуючий, агітуючий, мітингуючий, знеболюючий, атакуючий, подорожуючий, існуючий, початкуючий, руйнуючий, пануючий, ріжучий, складаючий, страйкуючий, відпочиваючий, знаючий, караючий.

Завдання 12. Зредагуйте речення. Поясніть помилки.

1. «Кияне, не давайте хабарів чиновникам, ми платимо їм зарплату». 2. Здолає будь-яку нежить: застудну, бактеріальну, алергічну. 3. Удар по цінам. 4. Мав нагоду пробити по воротам. 5. «Дніпро» грає по тактиці...: відзначити гру по першому тайму. 6. Хтось з гравців зарядив м'ячом. 7. П'ятидесятиметрова дистанція. 8. Література з різних галузів. 9. «На чолі з Віктором Ющенко». 10. У чорній металургії він становить у середньому від п'ятидесяти до шестидесяти відсотків. 11. Центральна метеослужба Тайваню повідомляє, що на південному сході острова стався землетрус силою 4,3 бала. 12. В цьому році розлучатися на Чернігівщині стали менше. 13. В цьому ДТП винен водій легкового автомобіля. 14. На Україну чекає подорожчання хлібу. 15. Оля, Маша, Рома, Єгор, Кирил, Маруся і Настя - яскраві, непосидючі, безпосередні, дуже енергійні! 16. Мораль цієї байки: аналізуючи чужі помилки, чужий успіх тобі все одно не дістанеться, зате підвищити ймовірність успішного для себе результату можна цілком.

Завдання 13. «Ох, як це «щодо» люблять перекладачі! Я б їм узагалі заборонив його вживати, бо тулять завжди не до ладу. А також «годі» й «децо». Навіть такі гарні слова вміють снаплюжити, недоріки», – пише у своєму дописі на фейсбуці Олекса Негребецький. **Що порадите недосвідченим перекладачам? Візьміть до уваги рекомендації Наталії Коваль**

ЩОДО, прийменник, вживається з родовим відмінком

• Стосовно до кого-, чого-небудь, відносно когось, чогось.

- З приводу чого-небудь.
- Про, за когось, щось.

ПРО, прийменник, вживається із знахідним відмінком

Сполучення з прийм. ПРО виражають:

ОБ'ЄКТНІ ВІДНОШЕННЯ

1. Вживається при вказуванні на конкретну особу, предмет або абстрактне поняття, що виступають об'єктом розмови, думки і т. ін. // Вживається при вказуванні на конкретну особу, предмет або абстрактне поняття, що виступають темою, змістом літературного твору, об'єктом чиїх-небудь думок, висловлювань і т. ін.

2. розм. Вживається при вказуванні на особу, предмет і т. ін., яким що-небудь призначається.

// Вживається при вказуванні на особу, предмет, стосовно яких хто-небудь виконує якусь дію або у зв'язку з якими перебуває у певному стані.

ВІДНОШЕННЯ МЕТИ

3. Вживається при вказуванні на мету дії.

ПРИЧИНОВІ ВІДНОШЕННЯ

4. розм. Вживається при вказуванні на особу, предмет, явище, які спричиняють яку-небудь дію або стан.

ОБСТАВИННІ ВІДНОШЕННЯ СПОСОБУ ДІЇ

5. у сполуч. із сл. себе. Вживається при позначенні способу дії.

Об'єктні відношення – ПРО що? ПРО який об'єкт?

Закон – ПРО кого/що? (знахідний відмінок)

Роман – ПРО кого/що? (знахідний відмінок)

Розмова – ПРО кого/що? (знахідний відмінок)

Пліткувати – ПРО кого/що? (знахідний відмінок)

Завдання 14. *Прислухайтесь до порад, зокрема морфологічних, Ірини Акуленко. Поділіться своїми спостереженнями за особливостями морфологічного рівня української мови.*

За що я люблю свою рідну мову

1. За чарівну силу наголосів.

Коли на терЕнах цвіте тЕрен, і коли не кожне об'Єднання спричиняє об'єднАння, але у будь-якому вИпадку лише чорнОслив – і лише рАзом.

2. За підступність кличного відмінка.

Коли кличеш її так ніжно – Валеріє! А його так завзято – Валерію!

Головне – не переплутати. Хай вас філологічний бог оберігає від форм Анатоліє, Григоріє, Юріє....

3. За неперевершену простоту числівників.

Коли пишаєшся сімома тисячами шістьмастами шістдесятьма чотирма вивченими правилами. А тоді на біс – сьомастами тисячами шістьмастами шістдесятьома чотирма! Видихаєш полегшено, що не зав'язався у вузлики ні мозок, ні язик. І берешся ставити в орудний відмінок наступний числівник.

4. За невичерпність фразеології.

Коли можна підбивати клинці, смалити халявки, але при тому тримати язика за зубами, а як спитають, то наговорити сім міхів гречаної вовни чи порадити не пхати свій глек на мою капусту.

І поговорити – поговорили, але й зайвого слова впоперек не сказали.

5. За непозбувну бентегу родового відмінка.

Коли не вистачило одного буряка, але борщ не звариш без буряку.

Коли будинок із каменю, але за пазухою не тримають каменя.

Коли поїхав до Алжиру і не заїхав до Алжира.

6. За почуття гумору у прислівниках.

Коли зачесати коси назад і зачесати коси на зад – зовсім різні процеси.

7. За споконвічну гендерну плутанину.

Коли у класика "Сибір неісходима", а в орфографічному словнику – Сибір таки ж він...

8. За вміння у навчанні чужого не цуратися свого.

Коли "лайки" стають вподобаннями, "шери" - поширеннями, а невимовний краудфандинг – потужним спільнокоштом.

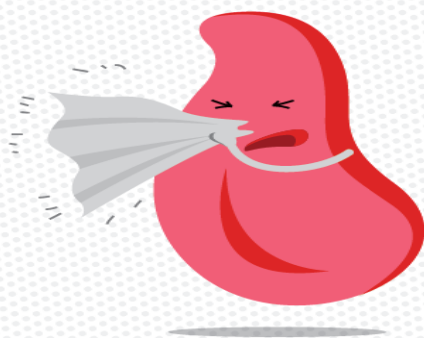
9. За самобутність українських тварин.

Коли коти нявкають, собаки гавкають, свині рохкають, півні кукурікають, горобці цвірінькають, а соловейки тьохкають і над гаями розлягаються....

10. За неймовірну стислість і глибину почуттів односкладних речень.

Світало. Бралося памороззю. Жилося. Вільно дихалося. В Україні.

З Міжнародним днем рідної мови усіх! (Аліна Акуленко)

Осінь прийшла, а з нею — **головний біль**
і **нестерпний нежить**.

P. S. Біль і нежить — іменники чоловічого роду.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9.

СИНТАКСИЧНІ ПОМИЛКИ: ПРИЧИНИ ПОЯВИ, ТИПОЛОГІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА

Синтаксис – це елементарна гігієна думання.
Оксана Забужко

ПЛАН

1. Лінгвістичне обґрунтування синтаксичних аномативів.
2. Ненормативне вживання прийменників.
3. Ненормативне поєднання присудка з підметом.
4. Неправильне утворення ряду однорідних членів речення.
5. Ненормативна побудова відокремлених членів речення.
6. Порушення відповідності займенникових еквівалентів замінюваним словом.
7. Зміна порядку слів як ненормативне утворення.
8. Ненормативні конструкції складних речень.

На допомогу студентів

Відмінності в керуванні

Керування – це синтаксичне підпорядкування одного слова іншому, яке полягає в тому, що одне слово потребує після себе додатка в певному відмінку (з прийменником або без нього). Українська мова має свою систему керування дієслів і віддієслівних іменників, усталену віковою традицією. Однак ця традиція у нас раз у раз порушується. Одна з головних причин сплутування відмінків керування – знов-таки насамперед через практику російсько-української двомовності. Відмінки керування дієслів часто не збігаються в українській і російській мовах.

Якщо визначати "десятку", то це будуть словосполучення (за П. Кулясом):

- (1) *зраджувати кому* – тр. *кого*
- (2) *вибачте мене* – *мені*
- (3) *зазнавати що* – *чого*
- (4) *запобігати чого* – *чому*
- (5) *опановувати чим* – *що*
- (6) *глузувати над ким* – *з кого*
- (7) *згідно чого, відповідно чого* – згідно з *чим*, відповідно до *чого*
- (8) *всупереч чого* – *чому*
- (9) *відмежовуватися між собою* – *від чого*
- (10) *дивуватися чим* – тр. з *чого*

Правила узгодження присудка з підметом

1. Якщо підмет має в своєму складі числівник, який закінчується на одиницю (21, 141) – присудок при такому підметі ставиться в однині.

Сорок один працівник підприємства отримав премію.

2. Якщо числівник у підметі закінчується на два, три, чотири, п'ять – присудок ставиться у множині.

Однина надає реченню безособового характеру. Було переведено 3 працівники.

3. Підмети зі словами більшість, меншість, ряд, частина, багато, кілька вимагають від присудка форми однини.

4. При підметі, вираженому займенниками хто, ніхто, дехто, ніщо – присудок ставиться в однині. *Ніхто з присутніх участі в розмові не брав.*

5. Якщо до складу підмета входить прикладка, виражена іменником іншого, ніж підмет роду, то присудок узгоджується в роді з підметом, а не з прикладкою. *Вагон-лабораторія прибув до другої колії.*

6. Присудок ставиться в однині: коли однорідні підмети тематично близькі та перед ними вживаються слова весь, кожний, ніякий при перерахуванні. *Кожний студент, аспірант, викладач прийшов на вибори.*

7. Якщо підмет виражений родовою назвою і символічною – присудок узгоджується із загальною, родовою назвою. *Об'єднання „Світанок” уклало угоду на постачання друкарського паперу.*

8. Якщо підмет виражений аббревіатурою – то присудок узгоджується у роді й числі з головним словом в словосполученні. *УАН (Українська академія наук) була заснована в 1918 році.*

Російська іменниковість – українська дієслівність. Пасивні конструкції зі зворотним дієсловом

Характерною особливістю українського мовлення в усіх стилях, включно з науковим, є використання в ньому живомовних елементів, активних синтаксичних конструкцій. Однак під впливом російської мови значного поширення набули пасивні конструкції, широко стали вживатися дієслівні іменники замість дієслів. Тож і у сфері синтаксису потрібно докласти чимало зусиль для відновлення природних властивостей нашої мови. Для цього й авторові, і редактору важливо постійно мати на меті такі дії для удосконалення тексту:

– боротися з надуживанням віддієслівних іменників на *–ння, –ття*, замінити їх на дієслова;

– віддавати перевагу активним конструкціям перед пасивними;

– уникати безособовості викладення матеріалу;

– уживати дієслова з часткою *–ся* лише як зворотні, тобто це дієслово має позначати взаємодію чи дію, що не поширюється на інші об'єкти, а спрямована на самого діяча або ні на кого (*клітина ділиться певну кількість разів, вітер швидко змінюється; двері відчиняються автоматично*); в усій решті текстів слушно віддавати перевагу активним конструкціям;

– не припускати конструкцій, у яких діяча подано додатком в орудному відмінку (*завдання виконано дипломантом – тр. завдання виконав дипломант*).

Кальковані сталі словосполучення з прийменниками (за П. Кулясом)

Відмінності між російськими і українськими прийменниковими словосполученнями фахівці більш-менш широко коментують на прикладі прийменників *по* і *при*. Але це лиш одне з полів, де буває суржик у сталих словосполученнях. Редактори знають, що такими ж помилконебезпечними місцями в текстах і усному мовленні є й інші прийменникові сполучення (а прийменників в українській мові – понад 200 і майже кожен із них має розбіжності в уживанні порівняно з російською мовою). Наведені нижче витяги з корекційних словників автора проілюструють цю думку.

Тут, у синтаксичних ідіоматичного характеру сполученнях, особливо наочно бачимо, як панує автоматизм суржику. Корекційні таблиці мають допомогти позбутися його. До цих зразків варто звертатися вській людині, яка активно живе в мові і постійно або час від часу вдається до написання текстів і до практичного редагування. Тобто вислови з прийменником "о" передаються прийменниками 'на' та 'з' із числівниками називного і родового відмінків та іменниками родового й місцевого (орудного) відмінків. Можна, звісно, в такому контексті замінити російську словосполучення з цим прийменником одним прикметником: триногий стіл, семикімнатний будинок, двощоголова шхуна, триголове чудовисько (що й подано в таблиці).

З прийменником по

Зважаючи на найбільшу кількість спотворень у словосполученнях із цим прийменником, підрозділ структуровано за типовими живомовними українськими відповідниками.

. *по* не чужий українській мові. Де треба, його слід вживати. Йдеться насамперед про його поєднання з іменником у відповідному відмінку (найчастіше *місцев.* і *знах.*) на позначення:

- **місця дії**

по рынкам /провести рейд/ – по ринках

– по всьому городу /расклеили афиши/ – по всьому місту

– по обе стороны /Хрещатика/ – по обидва боки, з обох боків /Хрещатика/
(неправильно – *по обидві сторони*)

- **мети дії** (в рос. мові тут часто прийм. *за*)

за хлебом /сходить/ – *за хлібом* /сходити/ – по хліб /сходити/

– за водой – *за водою* – по воду

– за помощью /обратиться/ – *за допомогою* /звернутися/ – по допомогу

– за чьей душой /явился/ – *за чьєю душею* /з'явився/ – по чию душу

- **розміру, рівня, поширення дії до якоїсь межі:**

– по пояс /дівоча коса; пшениця/

– волосся по плечі

– по вінця (налито води у відро)

- ходити по кімнаті
- по можливості, по змозі

- **предмета, на який скеровано дію:**

- град барабанив по даху
- вдарив по голові (по пиці)
- вдарити по м'ячу

- **роду, сфери діяльності, місця її поширення:**

- черговий по табору
- товариш по службі (по зброї)
- товариш по школі і шкільний товариш

- **кількості, однакової для всіх суб'єктів (чи для всіх випадків):** – по сім гривень “з носа” (розм)

- по яблуку “на брата”
- працювали по 10 годин на добу
- по 40 учнів у класі
- по столовій ложці тричі на день
- заходьте по одному, поодинці

- **засобу дії:**

- передати по радіо
- по провідній системі
- розповісти все по черзі

- **дії щодо кожної із складових частин поняття:**

проаналізувати по галузях, по культурах /у сільському/, тобто по кожній із культур

– висвітлити результати голосування по фракціях (тобто пофракційно, по кожній із фракцій)

голосування по кандидатурах (один із редакторів у ВР виправив у стенограмі: “голосування не лише з конкретних кандидатів, а й з партій” – можна було виправити так: “голосування йде з урахуванням партійної належності”)

- **підстави для оцінки, якості, властивості, відношення**

- бачу по очах
- видно пана по халявах
- видно птаха по польоту
- по Савці й свитка
- по своєму ліжку простягай ніжку

- **часу дії**

- по війні (= після війни)
- мудрий по шкоді (= після шкоди)

Але в більшості випадків *рос.* конструкціям з *прійм.* “по” в українській мові відповідають *ін.* форми – з *ін.* прийменниками або без них,

З прийменником *при*

Порівняно з прийменником “по” тут розходжень між російською і українською традиціями менше. І все ж їх чимало.

Прийменник “при” в українській мові вживається в таких випадках:

- **-на позначення близькості до певного місця, особи:**

– хата присамому Дніпрі;

– “Ой горе тій чайці, горе тій небозі, що привела чаєняток при битій дорозі” (нар. пісня);

– “при поясі у вершників були шаблі” (П.Куліш);

-для позначення поняття (предмета), яке є відносно самостійною частиною більш загального:

– підготовчі курси при університеті;

– лікувально-оздоровче об’єднання при Кабінеті Міністрів України;

- **-для позначення періоду, події, в момент якої (паралельно) щось відбувається:**

– “я малював її (картину) при сході сонця”;

“це сталося ще при німцях [щез брат], а вже при наших ми дізналися, що його закатували в гестапо” (з *рук. до Вітч.*);

– при вечері;

- **-на позначення обставин дії:**– виросла при матері (без батька), живучи пристаренькій бабусі.

Тестові завдання для самоконтролю

1. *Виберіть правильну відповідь:*

а) кожного взяло за самолюбство; б) кожного взяло за живе; в) кожного взяло за професійну гордість.

2. *Блиькозначні слова вимагають після себе неоднакових відмінків. Виберіть правильну відповідь:*

а) властивий (кому?); б) властивий (чого?); в) властивий (для кого?).

3. *Виберіть правильний спосіб керування у словосполученнях:*

а) опанувати (чому?); б) опанувати (чим?); в) опанувати (що?).

4. *Виберіть правильний варіант відповіді у словосполученнях, зберігаючи спосіб керування:*

а) завідувач (чим?); б) завідующий (чого?); в) завідувач (чого?).

5. *Одне і те саме дієслово вимагає після себе неоднакових відмінкових форм. Виберіть правильний варіант відповіді:*

а) дякувати (кого?); б) дякувати (ким?); в) дякувати (кому?).

6. У якій граматичній формі ставиться присудок, якщо підмет має числівник, що закінчується на одиницю?

а) у формі однини; б) у формі множини; в) обирається однина і множина.

7. Синтаксичний зв'язок узгодження передбачає:

а) різні граматичні форми підмета і присудка; б) підпорядкованість присудка підмету; в) однаковий рід, число (при потребі відмінок).

9. Якої форми вимагають від присудка підмети зі словами більшість, меншість, ряд, частина, багато, кілька?

а) однини; б) множини; в) однини і множини.

11. Якщо речення ускладнене однорідними членами речення, дієприкметниковими зворотами чи підрядними реченнями, присудок вживається:

а) у множині; б) в однині; в) в однині і множині.

12. Виберіть правильний варіант відповіді:

а) прагнути до забезпечення і покращення продукції; б) прагнути до забезпечення і покращення продукцією; в) прагнути до забезпечення продукцією і покращення її якості.

15. У реченні "УАН (Українська академія наук) була створена в 1918 р." підмет виражений:

а) прикладкою; б) аббревіатурою; в) однорідними членами речення.

16. Те саме за змістом дієслово може мати різні прийменники (за наявності прийменникового типу керування). Виберіть правильну відповідь:

а) трапилось по помилці; б) трапилось через помилку; в) трапилось із-за помилки.

17. При перекладі з російської мови те саме дієслово може мати різні прийменники. Як правильно:

а) звернутися за адресом; б) звернутися на адресу; в) звернутися по адресу.

18. У діловому стилі є усталені словосполучення дієслівного типу, де вибір прийменника неможливий. Як правильно:

а) витрати на перевезення; б) витрати щодо перевезень; в) витрати через перевезення.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Допишіть закінчення.

1. Виставка-перегляд відкрит.. щодня. 2. Четверо студентів не з'явил..ся на залік. 3. Курси відвідува.. понад 600 осіб. 4. Сюди приїхал.. чимало дослідників. 5. Молодь з батьками не оминул.. поховань січових стрільців. 6. Більшість виборців проголосувал.. за представників демократичного блоку. 7. Ніхто із очевидців дорожньо-транспортної пригоди не зверну.. увагу на жінку похилого віку. 8. Три співробітник.. відділу подали заяву про звільнення. 9. П'ятдесят один експонат українського живопису надійш.. в розпорядження обласної художньої галереї. 10. Частина придбаних товарів бул.. продан.. за

пільговими цінами дитячим установам. 11. Усі, хто відвіда.. музейну експозицію, прийш.. до єдиної думки.

Завдання 2. *Замініть, якщо можливо, наведені конструкції синонімійними словосполученнями іменників із прикметниками. Визначити семантико-стилістичні особливості синтаксичних варіантів.*

Рушник із льону, стіл директора, малюнки сестри, форма залізничника, директор фірми, крик півня, завдання з математики, пальто з вовни, лист батька, зелень парку, звуки музики, листя дерев, виставка скульптури, води Дніпра, дозвілля студентів, повідомлення в газеті, сподівання Григорія, приїзд дядька, спів дівчат, кімната для відпочинку, реклама на телебаченні, розмова по телефону

Завдання 3. *Поєднайте наведені слова з іменниками відповідно до особливостей дієслівного керування. За потреби використовуйте словники синтаксичної сполучуваності.*

Апелювати
Відповідно
Вітатися
Глузувати
Дивуватися
Дякувати
Завдячувати
Знущатися
Зраджувати
Ігнорувати
Легковажити
Навчатися
Нехтувати
Оволодівати
Сміятися
Сподіватися
Спонукувати
Спонукаати
Стосувати
Стосуватися
Терпіти
Хворіти

Завдання 4. *Визначіть підмети та присудки в кожному реченні. З'ясуйте особливості узгодження присудка з однорідними підметами.*

Може, то не тільки птиця, а и вербне сонце розгойдує свій передсвятковий дзвін і струшує на землю співуче золото роси (М.Стельмах).

Тягнуться до сонця і квіти, і трави, віти кучеряві, гори голубі (В.Сосюра). Чи то садок видніє, чи город, чи поле (Панас Мирний). У душі разом заговорила и одрада, и жаль, і докора (Панас Мирний). І роси, і птиці, і трави з зорею вітають мене (В.Сосюра). Вдень не лише сонце - все небо, здавалось, палило, дихало спекою (О.Гончар). Над дорогою попадалась вся в цвіту груша або кущ черемхи (М.Коцюбинський). Перед нею яскравим видом пролинула її країна, Київ, Весела Кам'янка (Ю.Яновський). Тополі й пальми, кедри и осокори тебе зустрінуть з висоти (С.Крижанівський). З кімнати чується сміх, гомін, музика (С.Васильченко).

Завдання 5. *Запишіть речення, вибравши форму узгодження присудка в числі з однорідними підметами.*

Іноді глибоку тишу (порушує, порушують) стукіт дятла чи шерех збитої білкою кедрової шишки. Івась і Грицько (йшли, йшов) по боках і (доглядав, доглядали) овечат (Панас Мирний). Наука и труд, знання і школа манливо (кличе, кличуть) до мети (П.Усенко). І ця пісня, і дві тополі, і веселка над селом, і золотий туман, сонця на заході, і дощик, що на-справді йшов стороною, (перевернув, перевернули) душу паруб-кові (М.Стельмах). І (пливе, пливуть) тоненькими, поплутани-ми струмочками не то думка, не то мрія (М.Івченко). Життя і мрія в згоді не (буває, бувають) і вічно борються, хоч миру прагнуть (Леся Українка). Не вітер, а буря над землею в замети (клали, клала, клав) білий сніг (Л. Первомайський).

Завдання 6. *Зредагуйте текст.*

Четверо науковців поділилося інформацією з журналістом про українознавство в США й Канаді. УВАН (Українська Вільна Академія Наук) був започаткований у листопаді 1945 року в Австрії групою українських учених-емігрантів як спадкоємниця УВАН у Києві 1920-х – початку 1930-х років. Частина наукових співробітників Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнографії ім. М.Рильського перебували на науковому стажуванні в Альбертському університеті. Воскобійники – відомі в США українці. Галина чи Олексій ініціювали зароблені кошти віддати на видання творів І. Багряного.

Завдання 7. *Замініть пряму мову непрямою.*

Кайдашиха бігла по селу й кричала: «Рятуйте! Вбивають!» «Васильку, го-ов! А йди сюди!» – гукнув з подвір'я батько.

«Я цієї пісні раніше не чув, – сказав студентові Тарас. – Ви її всю знаєте?» «А так! – підтвердив дідусь. – Отам, на плесі, завжди є качки.»

«Ну, чого тебе понесло в поле? Чого?» – допитувалась мати (За Нечуєм-Левицьким).

Завдання 8. *Визначте типи речень за будовою, розставте розділові знаки, поясніть їх.*

Психолог Гарвардського університету Деніс Гримза дійшов висновку що за типом лайки можна визначити характер людини. На його думку висловлювання

«пішов до...» використовують люди з надзвичайними творчими здібностями. З них виходять прекрасні керівники. «Пішов на...» використовують люди незарозумілі чесні в стосунках. Вони чудові виконавці але не лідери. Консерваторам до вподоби «пішов у...». Такі люди мають широкий світогляд та артистичність. Їм краще присвятити себе мистецтву. Ті, хто користується всім спектром лайок незалежні пристрасні обожнюють гроші добрі товариші. Гримза вивчав нецензурну лексику багатьох мов світу від української та англійської до кечуа і суахілі. На його думку досить винахідливими лайками вирізняються араби. Саддама Хусейна нагородили таким титулом «Народжений від співжиття матері зі скорпіоном». У мусульманських та християнських лайках часто фігурує Бог оскільки для людей котрі сповідують ці релігії образити Бога непростимий гріх. Часто народи здобувають словесний матеріал для своїх прокльонів з буденного сімейного життя й суспільних вад приміром таких як проституція. Наприклад для деяких африканських народів назвати когось сином повії означає завдати страшної образи як до речі й для американців та англійців.

У нашому суспільстві намагаються боротися з несловниковою лексикою. Деякі колективи вже впровадили економічний спосіб покласти край нецензурщині. За кожне «міцне» слово штраф на певну суму. Якщо запитати матюкальника чому він «гне», можна почути «За звичкою» «Просто так» або «Щоб краще зрозуміли» тощо. Мабуть немає людини яка б хоч раз не використала за певних обставин несловникову лексику. Та все ж не хочеться аби лайка стала атрибутом звичайної мови.

Великий австрійський психіатр-невропатолог З. Фрейд зазначав що перша людина котра вилаялася замість того щоб ударити була засновником цивілізації.

Київський психолог Андрій Ковальчук засвідчує випадок коли трирічна дівчинка не знаючи жодного нецензурного слова придумала своє «пляшка» яким намагалася образити старших. Для неї це слово набуло такого ж значення як і «міцні» вислови дорослих.

Не завжди матюки є ненормативною лексикою і не в усіх мовах вони мають інтимне чи сакральне значення. Приміром у фінській мові матюки не мають жодного значення вони є простими як для нас вигуками на зразок «ах!» але їхнє забарвлення відповідає нашим найстрашнішим матюкам. І це знову ж таки ненормативна лексика. У японців взагалі як такої нецензурної лексики немає японець виходить на інший синтаксичний рівень коли хоче вилаятися. Російський письменник і лінгвіст Сергій Снегов нараховуючи у своїй рідній мові 50 синонімів до слова «украсти» і тільки 5 до слова «заробляти» та 100 образливих назвиськ людини і лише 10 позитивних її характеристик робить однозначний висновок про етичну філософію й моральну систему мови росіян ця мова зароджувалася в часи соціального антагонізму а не соціальної гармонії. Тільки в далекому майбутньому вважає С. Снегов російське суспільство згармонізується і російська мова позбудеться тих елементів які виражають взаємну недоброзичливість і взаємне суперництво антигуманність та зневагу до людини (За В. Федоренком).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10.

СИНКРЕТИЧНІ ПОМИЛКИ. НАПИСАННЯ МКР

ПЛАН

1. Синкретичні помилки — синтез порушень різних мовних норм.
2. Лексико-морфологічні анормативи.
3. Лексико-синтаксичні порушення.
4. Лексико-орфографічні помилки.
5. Лексико-словотвірні анормативи.
6. Морфолого-синтаксичні порушення.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. *Зредагуйте речення та вкадіть тип помилок.*

Варіант 1. По вул. Коцюбинського продається диван. Запитати діда Захарченка, він хоч і б.у., але перетягнутий новими пружинами. Деякі відпочивальники цілими днями лежать на тапчані на сонці, зіскакуючи з нього тільки для того, щоб попоїсти. З лісу вийшли кілька солдатів у камуфляжних куртках, які щось кричали. Технікум запрошує на викладацьку роботу інженерів, сторожа, кочегара. Грізно поблискуючи шаблею, кінь з вершником летів вперед. Подорож у Кавказ тривала дві неділі. Саме найбільше йому хотілося побувати у цих краях. Квитки на проїзд взяли у касі на залізнодорожному вокзалі. Поїзд повинен відходити в чотирнадцять годин. По багатьох причинах ми не змогли зустрітися. Чимало клопотів створювало незнання місцевих говірок. Якщо ми будемо читати твори Сковороди, то побачимо, що одним із провідних мотивів у байках Сковороди являється мотив спорідненої праці. Сковорода з великим захопленням настійно твердив, що праця є природною і необхідною потребою кожної людини. Без праці, не трудячись, людина не може мати радісного щастя й морального задоволення. Кожний член суспільства має працювати за покликанням, виконуючи роботу у відповідності до свого призначення. А це приведе до такого суспільства, де будуть усі рівноправні, рівні, щасливі. Книга написана серйозно, і тому талановито; і тому з гумором. Цей рядок підкреслено червоним олівцем. Отже, він містить важливу думку.

Варіант 2. В Бухаресті завершився чемпіонат по художній гімнастиці. Зустрічаємось завтра без чверті десять. По самим скромним підрахункам пожежа завдала збитків для підприємства на 2 млрд. карбованців. Я дуже хвилююся про молодшого мене брата. По закінченні школи я вступатиму в університет. Він уже давно не живе по цьому адресу. Нарада по цьому питанню почнеться в десять годин. Контракт був розірваний по нашій ініціативі. У

скільки діях ця вистава? Можна мені переглянути твій конспект по математиці? Це заняття проведене згідно плану. По неухважності ти робиш багато помилок. Просимо вас повідомити щодо виконання замовлення по факсу. При вашій допомозі ми встигнемо виконати замовлення. Я хочу до вас звернутися по приватній справі. По містах Миколаївщини нанесено більше 11 ракетних ударів. У ході антитерористичної операції українські воєнні попередили захоплення аеродрома в Краматорському. У першу чергу треба поміняти своє відношення до суржика, подивитися на нього з іншої точки зору. Спілкуватися на суржиці – це теж саме, що кормитися супом з концентрата. Звичайно, і ним можна нагодуватися, але від більш якіснішої і здорової їди корисливості для нашого організму значно більше. Тож давайте будьмо гурманами! Хай Вам приносять пользу українські слова! І народжуються зі смаку, радості і з насолоди.

Варіант 3. Самий вибагливий шлунок із задоволенням сприйме блюда, приготовлені на парі. Турбуватися про своє здоров'я за допомогою правильного харчування або нагружати організм жирною й калорійною їжею – особиста справа кожного. 2. Тарифи для любителів попаритись будуть такі ж, як у бані на Першотравневій: для всіх бажаючих це 39 гривень за дві з половиною години. 3. У січні 2009 року папа Бенедикт XVI висказав своє відношення до соціальних мереж. Він заявив, що подібні сайти можуть зміцнювати дружбу та взаєморозуміння людей. 4. Сенсацією виявився вже перший тур, де місцевий абориген за 3 хвилини розбив нашого земляка Вовка Юру. 5. Ще один сирійський генерал перейшов на сторону опозиції. 6. Цей дивний музей – пам'ятник під відкритим небом, що відкрився в 2010 році, знаходиться в південному ліванському місті Мліта, 50 км на північ від кордону Лівану з Палестиною. 7. Завдання нашої команди – лише уважно слухати всі сторони, співставляти факти, задавати правильні питання і отримувати по ним щирі відповіді. 8. Сни й сновидіння великій кількості людей видаються чимсь зайвим, таким, що не вартує уваги, – й навіть шкідливим, тому що відволікають від вирішення проблем у реальній житті. 9. Не робіть коханій пропозицію в людних місцях: на спортивних заходах, у торгових центрах і т.п. Справа тут в тому, що дана пропозиція заслуговує пильної уваги з боку дівчини, тому потрібно вибирати більш спокійніше місце. 10. Маю надію, що, майстерності нашого мічурінця, немає меж, і ми покуштуємо оті манги з авокадами, відзначаючи нашу перемогу, до нестями! 11. 16 вересня у МАН відбулася непересічна подія — День відчинених дверей! Діти, батьки та освітяни понайомилися з можливостями, які пропонує освічений простір МАН, і ми впевнені, кожен знайшов для себе щось цікаве!
(Із фейсбуку)

Завдання 2. *Уважно прочитайте текст, знайдіть у ньому стилістичні помилки або випадки, що можуть мати кращий варіант вираження змісту, поправте текст.*

У багаточисленних нецензурних брудних словах криється руйнівна сила. Ті, хто їх вживає, більш швидше старіють (около 13–15 років – це вже доказано психотехніками, біологами), частіше хворіють; на їх рідних, близьких сиплються любі негаразди. Лайливі слова (матюки) несуть лихо. Сучасні лихослови знічев'я визивають біду на себе й інших. Така людина сама, вірніше всього, перебуває в оточенні руйнівних сил і направляє їх на других мовців. Погані слова можуть «накликати» на здоров'я людини серйозні утруднення – зламати нервову систему й організм у цілому. Образливі лайливі слова, оказується, збільшують в організмі обсяг газу імперилу, який роз'їдає наші судини, як ржа. Ось кінцеві висновки декотрих вчених з Московського науково-дослідного інституту мовознавства про пагубну дію лихих слів на все живе. У ботаніці є свій «піддослідний кролик» – рослина арабідоксис. Роль лайливої людини над насінням цієї рослини робив генератор хвиль. Емоційність лайливих слів він підсилив у 100 раз. Негатив був у якомусь смислі рівнозначний радіаційному облученню в 40 тисяч рентгенів. Результат експеримента – шокуючий. Почти все насіння загинуло від розриву ланцюжків ДНК, безладного перемішання генів і руйнування хромосом. Несамовитий удар лайок усе-таки витримали поодинокі арабідоксиси, але... оказались мутантами. До речі, одні і ті ж вчені експериментально доказали: руйнуюча дія лайок сама по собі сильна навіть без громкості – це одні і ті ж прокльони. Підтверджено також, що вбиваючу силу має й найбільш тихіший шепіт, наприклад, непонятне для нас бубоніння шамана. Іменно це доводить людину до хвороби, а то й до смерті.

Дедалі більше сучасних учених підтримує думку, що прокляття – це своєрідний вірус. Потрапивши в організм людини, він ослаблює, навіть руйнує її імунітет. За народним повір'ям, дія злого слова, «порча» (чітко вибудовані словесні структури) може виявлятися протягом семи років від дня посилення.

Позбутися негативної енергії, зняти стрес можна другим способом. Так, заслуговують уваги наступні поради науковців: переведи увагу на друге, щось для тебе важливіше, більш значніше, і тоді прикрість, завдана тобі, зменшиться. Зістав свої клопоти, біду зі ще більшими чужими, поспівчувай людям, і твоє горе стане меншим. Кінець-кінцем, тільки смерть непоправима, а все інше можна дійсно вирішити.

Мова – інтелектуальний портрет людини. Не забуваймо про це! І якщо зовнішній портрет можна змінити за допомогою одяга, макіяжа, то з мовним – більш складніше.

ЗРАЗКИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Завдання 1. Доберіть із текстів ЗМК приклади **фактичних, логічних, комунікативних, мовних** помилок (по два приклади на різні види та по два приклади на кожен рівень мови). Наводити помилки треба з точним покликанням на джерело [Українська правда. 12.06.2023].

Завдання 2. Запропонуйте алгоритм із пошуку й виправлення фактичної помилки.

Завдання 3. Напишіть твір-роздум на тему «Правописні новаторства масмедіа з погляду нормативності».

Завдання 4. Проаналізуйте мовлення відомого українського артиста чи артистки щодо дотримання норм сучасної української літературної мови. Доберіть правильні відповідники до виявлених помилкових слововживань та конструкцій.

Завдання 5. Проаналізуйте мовне оформлення журналу чи газети (один номер) на Ваш вибір. Виправте знайдені помилки. Покликання на електронну версію часопису обов'язкове

Завдання 6. Напишіть анотації: 1) на останню прочитану Вами книжку; 2) на улюблений журнал (часопис, телепередачу, газету); 3) на одну з прослуханих лекцій.

Завдання 7. Напишіть рецензію: 1) на промову будь-якого відомого українського діяча; 2) на доповідь, виголошену Вашим однокурсником; 3) на статтю *Селігей П. О.* Народжується текст... (з досвіду відомих авторів) / П. О. Селігей // *Мовознавство*. – 2015. – № 1. – С. 47–66; 4) телевізійну передачу (за власним вибором).

Завдання 8. Складіть план майбутньої наукової статті з теми Вашої доповіді на міжнародній конференції «Україна та світ: діалог мов і культур» (КНЛУ, травень 2023 р.).

Завдання 9. Підготуйте комп'ютерну презентацію на одну із запропонованих тем:

1. Комунікативні невдачі теле- та радіоведучих.
2. Граматичні інтерференції як одна з найнебезпечніших загроз мовній системі в умовах асиміляторського тиску.
3. Граматична система української мови як найвищий аргумент на користь її самодостатності, оригінальності і неповторності.
4. Історичні передумови виникнення типології помилок.
5. Форми давніх помилок та матеріал для їх побудови.
6. Роль типології помилок у видавничій справі.
7. Українське книгодрукування та типологія давніх помилок.
8. Зумовленість помилкової проблематики у творах митців українського літературознавства.
9. Творці й переписувачі книг, автори, перекладачі, редактори і видавці як перші дослідники типології помилок.
10. Помилка як феномен різноманітних галузей наукового знання.

11. Різновиди помилок у мові перекладу.
12. Наукова концепція виникнення типології помилок.
13. Перші українські наукові свідчення про типологію помилок.
14. Значення пропущеної помилки літературним редактором чи коректором.
15. Типологія помилок як предмет книговидавничого аналізу.
16. Специфіка роботи редактора-видавця в умовах стабільної помилки.
17. Видатні сучасні діячі про редакторську та видавничу справу.
18. Історія наукової думки про типологію помилок.
19. Типологія лексичних помилок у рекламі.
20. Типологія морфологічних помилок.

ЗРАЗКИ ЗАВДАНЬ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ТА КРИТЕРІЇ ЇХ ОЦІНЮВАННЯ

Модульна контрольна робота
з дисципліни «Типологія помилок»
студента (-ки) групи _____ філологічного факультету освітніх технологій
КНЛУ

прізвище, ім'я, по батькові

Варіант 1

I. Тест

- a. Кодувальні, відображувальні та значеннєві помилки є різновидами
А фактичних помилок;
Б семіотичних помилок;
В ситуативних помилок.
2. *Ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду тощо, називають ...*
3. Укажіть на тип лексичної помилки в реченні «*До відома мешканців міста Миколаєва*» .
4. У якому рядку всі конструкції з прийменником **по** вжито правильно?
А йти по дорозі, наказ по інституту, читати по складах, по змозі, одержувати по п'ятсот гривень
Б спеціаліст по психології, по чайній ложці, послати по пошті (поштою), заходи по підвищенню ефективності праці, план по забезпеченню, робота не по силам
В стояти по одному, ім'я по батькові, саме по собі зрозуміло, ситий по горло, по сімейним обставинам
Г колега по роботі, різьба по дереву, по фінансовій неспроможності, по поверненні додому, по закінченні інституту.

II. Зредагуйте речення, указавши на тип помилки.

1. Наші взаємовідношення дуже напружені, але ми пішли гуляти не дивлячись на ніщо.
2. «Переверніть сторінку, Віталіє Луковичу», - попрохала вчителька.
3. "Тут збирається, обробляється, моніториться та поширюється інформація. Матеріали розповсюджуються українською, російською та англійською мовами.

4. Фільм сповнений пригодами, запаморочливих трюків.

III. Прочитайте текст й зредагуйте його. Виправлений варіант запишіть.

Наукова спеціалізація - яскрава ознака сучасного світу. У зв'язку з цим, як зазначає С. Н. Горелікова, зараз, «як правило, досліджуються не мови взагалі, а що входять до їх складу функціональні стилі, які виконують різні конкретні функції спілкування між людьми (розмовний, суспільно-політичний, офіційноділовий, художній, науковий і технічний)». У зв'язку з цим тема нашої роботи є досить актуальною: науковий стиль широко використовується в сучасній практиці, оскільки в сучасному світі, який набрав у фазу постіндустріального суспільства, наука розвивається бурхливими темпами, відбувається взаємообмін між вченими різних країн, постійно здійснюються переклади наукової літератури. Нарешті, при дослідженні будь-якої проблеми вчений не може замкнутися тільки на роботах вітчизняних авторів, а повинен вивчати матеріали роботи своїх колег з інших країн. При цьому англійська мова є сьогодні практично міжнародною мовою науки, на ньому проводяться міжнародні конференції та семінари, публікуються збірки авторів різних країн. Метою роботи є виділення характерних особливостей і стилеутворюючих факторів англійської наукової мови на основі вивчення конкретних прикладів наукового стилю.

Укладач МКР

к.ф.н., доц. Галина МІНЧАК

Затверджено на засіданні кафедри української філології

Протокол № _ від _____ 20__ р.

Зав. кафедри _____ д.ф.н., проф. Мирослава БАГАН

Критерії оцінювання контрольної модульної роботи

При оцінюванні завдань МКР враховуються два параметри:

1) обсяг виконаних завдань;

2) якість їх виконання.

1. Обсяг виконаних завдань оцінюється так:

а) оцінка «відмінно» ставиться за виконання всіх завдань;

б) оцінка «добре» ставиться за бездоганне виконання 75 % усіх завдань;

в) оцінка «задовільно» ставиться, якщо правильно виконано більше ніж 50% запропонованих завдань;

г) оцінка „незадовільно” ставиться, якщо завдання виконано менше ніж на 50 %.

2. Якість виконання повного обсягу завдань оцінюється так:

а) оцінка «відмінно» ставиться при правильних відповідях на всі питання за наявності однієї-двох неточностей;

б) оцінка «добре» ставиться, якщо відповідь правильна і допущено не більше чотирьох помилок;

в) оцінка «задовільно» ставиться за наявності в роботі не більше восьми помилок;

г) оцінка „незадовільно” виставляється, якщо відповіді на поставлені питання є неправильними робота містить понад 8 помилок.

Пріоритетним показником у виконанні роботи вважається обсяг виконаних завдань. Невиконання одного із запропонованих завдань прирівнюється до 2 помилок.

Загальна оцінка за виконання практичних завдань становить *середню* суму оцінок за окремі завдання:

“**відмінно**”: 5+5+5; 5+5+4, тобто, якщо середня оцінка більша ніж 4,5;

“**добре**”: 4+4+5; 4+4+4; ; 5+5+3 та ін., якщо середня оцінка перевищує 3,5;

“**задовільно**”: 3+3+3; 3+3+4; 3+3+2 та ін., так, що середня оцінка перевищує 2,5;

“**незадовільно**”: 2+2+2; 2+2+3, тобто, якщо середня оцінка менша ніж 2,5.

Нез’явлення на модульну контрольну роботу – 0 (нуль) балів.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Поточне оцінювання всіх видів навчальної діяльності студента (аудиторна робота та самостійна робота) здійснюється в національній 4-бальній шкалі – «відмінно» («5»), «добре» («4»), «задовільно» («3»), «незадовільно» («2»). Невиконання завдань самостійної роботи, невідвідування семінарських та практичних занять позначаються «0».

Аудиторна робота студента оцінюється так:

«5» – правильна, ґрунтовна, повна відповідь, творче висвітлення проблем, безпомилкове виконання письмових завдань;

«4» – правильна, повна, але недостатньо розгорнута та ґрунтовна відповідь; у письмових завданнях трапляється 1-2 помилки, деякі неточності;

«3» – поверхова, з порушенням логіки, неґрунтовна відповідь, письмові завдання містять від 3 до 5 помилок, неправильні визначення мовних явищ, реквізитів документів, помилки в аналізі подібних явищ становлять до 50%;

«2» – неправильна відповідь; письмові завдання містять понад 6 помилок, робота виконана правильно менше ніж 50%

Оцінювання самостійної роботи передбачає врахування рівня складності запропонованих завдань і наявності різного роду помилок у тексті виконуваної роботи.

При оцінюванні враховуються два параметри: 1) обсяг виконаних завдань і 2) якість їх виконання.

1. **Обсяг** виконаних завдань оцінюється так:

а) оцінка «**відмінно**» ставиться при виконанні всіх завдань.

б) оцінка «**добре**» ставиться при бездоганному виконанні 75 % завдань,

в) завдання, виконане більше ніж на 50% за умови правильного виконання, заслуговує оцінки «**задовільно**».

г) оцінка „незадовільно” ставиться, якщо завдання виконане менше ніж на 50%

2. **Якість** виконання повного обсягу завдань оцінюється так:

а) оцінка «**відмінно**» ставиться при правильних відповідях на всі питання за наявності однієї-двох неточностей;

б) оцінка «**добре**» ставиться, якщо відповідь правильна і допущено не більше чотирьох помилок;

в) оцінка «**задовільно**» ставиться за наявності в роботі не більше восьми помилок.

г) оцінка „незадовільно” виставляється, якщо відповіді на поставлені питання дано неправильно і робота містить понад 8 помилок.

Пріоритетним показником при виконанні роботи вважається обсяг виконаних завдань. **Невиконання одного** із запропонованих завдань прирівнюється до 2 помилок.

При оцінюванні враховуються два параметри: 1) обсяг виконаних завдань і 2) якість їх виконання.

У кінці вивчення навчального матеріалу модуля напередодні заліково-екзаменаційної сесії викладач виставляє одну оцінку за аудиторну та самостійну роботу студента як середнє арифметичне з усіх поточних оцінок за ці види роботи з округленням до десятої частки. Цю оцінку викладач трансформує в **рейтинговий бал за роботу протягом семестру** шляхом помноження на **10**. Таким чином, максимальний рейтинговий бал за роботу протягом семестру може становити **50**.

Модульна контрольна робота є складником семестрового рейтингу. Вона оцінюється в 4-бальній системі («відмінно» («5»), «добре» («4»), «задовільно» («3»), «незадовільно» («2»)). Ці оцінки трансформуються в **рейтинговий бал за МКР** у такий спосіб:

« відмінно »	– 50 балів;
« добре »	– 40 балів;
« задовільно »	– 30 балів;
« незадовільно »	– 20 балів;
Нез’явлення на МКР	– 0 балів.

Семестровий рейтинговий бал є сумою рейтингового бала за роботу протягом семестру і рейтингового бала за МКР.

Залік

Відмітка про залік у національній шкалі («**зараховано**», «**не зараховано**») та оцінка в шкалі ЄКТС виставляється на підставі семестрового рейтингового бала студента за дисципліну так:

90 – 100 балів	–	A
82 – 89 балів	–	B
75 – 81 бал	–	C
66 – 74 бали	–	D

60 – 65 бали – Е
59 балів і нижче – FX.

Студенти, які мають семестровий рейтинговий бал з дисципліни **60 і вище**, отримують відмітку про залік «**зараховано**» і відповідну оцінку в шкалі ЄКТС без складання заліку.

Студенти, які мають семестровий рейтинговий бал з дисципліни **59 і нижче**, складають залік і в разі успішного складання їм виставляється відмітка про залік «**зараховано**» в національній шкалі, а в шкалі ЄКТС – Е та бал **60**. Якщо студент під час заліку отримав відмітку про залік «**не зараховано**», то йому в залікову відомість виставляється відмітка про залік «**не зараховано**» в національній шкалі, оцінка **FX** – у шкалі ЄКТС та його семестровий рейтинговий бал за дисципліну.

Щоб одержати позитивну оцінку («зараховано») на заліку, студент має усно відповісти на два запитання, внесені до залікової картки з різних тем дисципліни.

Критерії оцінювання залікових відповідей

Оцінка „зараховано” виставляється за зміст відповіді :

- ґрунтовно викладено (на 100%), змістовно викладено (на 85-90 %) або задовільно викладено (на 60-80%) певне питання загальнолінгвістичного характеру;
- питання викладено відповідно до вимог наукового стилю.

При цьому **форма відповіді**:

- логічна побудова відповіді, але допускаються певні відхилення;
- вміння оперувати термінологією;
- відмінне або ж задовільне володіння орфографічними і пунктуаційними навичками;
- стилістична вправність викладу (або відносна стилістична вправність викладу).

Оцінка „не зараховано” виставляється:

- за невиконання жодної з вимог щодо змісту та форми,
- питання загальнолінгвістичного характеру висвітлено менше ніж на 50%.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З ТИПОЛОГІЇ ПОМИЛОК

1. Зв'язок девіатології з іншими суміжними лінгвістичними та нелінгвістичними дисциплінами.
2. Поняття "помилки" в різних видах людської діяльності.
3. Методи дослідження помилок.
4. Історія вивчення помилок. Сучасні напрями вивчення помилок: психологічний, психолінгвістичний, соціолінгвістичний, лінгвістичний (нормативний, нормативно-видавничий, дидактичний, когнітивний та ін.). Психолінгвістичний аспект помилкової діяльності.

5. Підходи до вивчення помилок в едитології, способи та критерії їхньої типології.
6. Немовні помилки.
7. Інформаційні помилки.
8. Модальні помилки.
9. Фактичні помилки.
10. Темпоральні, локальні й ситуативні помилки.
11. Семіотичні помилки. Кодувальні помилки. Відображувальні помилки.
12. Значеннєві помилки. Тезаурусні помилки.
13. Сприйняттєві помилки. Атенційні помилки. Копіювальні помилки.
14. Мовні помилки та їхня типологія.
15. Різновиди лексичних анормативів.
16. Типологічні поєднання із надлишковою інформацією.
17. Сплутування семантики паронімів.
18. Феномен міжмовної омонімії.
19. Суржикове утворення.
20. Кальковані сталі словосполучення.
21. Кальковані фразеологічні звороти часу.
22. Калькований канцелярит у фразеології.
23. Кальковані і спотворені прислів'я і приказки, крилаті вислови літературного походження.
24. Словотвірні анормативи.
25. Суфіксальна інтерференція.
26. Префіксальна інтерференція.
27. Своєрідність українського словоскладання.
28. Анормативи в межах лексико-граматичного класу іменників.

29. Анормативи в системі прикметника.
30. Ненормативні утворення форм числівників.
31. Відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників.
32. Помилки в системі дієслівних форм.
33. Помилки в системі прислівників.
34. Лінгвістичне обґрунтування синтаксичних анормативів.
35. Ненормативне вживання прийменників.
36. Ненормативне поєднання присудка з підметом.
37. Неправильне утворення ряду однорідних членів речення.
38. Ненормативна побудова відокремлених членів речення.
39. Порухення відповідності займенникових еквівалентів замінюваним словом.
40. Зміна порядку слів як ненормативне утворення.
41. Анормативні конструкції складних речень.
42. Синкретичні помилки — синтез порушень різних мовних норм.
43. Лексико-морфологічні анормативи.
44. Лексико-синтаксичні порушення.
45. Лексико-орфографічні помилки.
46. Лексико-словотвірні анормативи.
47. Морфолого-синтаксичні порушення.

Зразок залікової картки

Київський національний лінгвістичний університет
Освітньо-кваліфікаційний рівень другий (магістерський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 014.01 Середня освіта. Українська мова і література
Семестр I
Навчальна дисципліна Типологія помилок

ЗАЛКОВА КАРТКА № 1

1. Когнітивний та комунікативний аспект вивчення ненормативних утворень.
2. Практичне завдання. *Прочитайте текст і зредагуйте його. Виправлений варіант запишіть.*

Радіомовлення це складне, багатогранне, поліфункціональне видавництво. Специфічний його характер полягає в тому, що воно є виробником національно-духовних цінностей у досить-таки великих об'ємах. Зібрані разом програми одного дня склали би декілька томів. Таке виробництво також має свою внутрішню структуру, свій розподіл праці багаточисельний загін радіожурналістів — кореспондентів, репортерів, оглядачів, коментаторів, редакторів, а також операторів, дикторів, акторів та інших співпрацівників, які забезпечують безперервну дію "ефірного конвейера". Від технологічної структури радіовидавництва також до певної міри залежить запропонований поділ українського радіомовлення на види. Радіожурналісти в інформаційних випусках оперативно розповідають про факти, події, що відбуваються в Україні та світі. Вони охоплюють політику, економіку, науку, літературу, мистецтво, музику, спорт, релігію, право, міжнародні відношення, побут, відпочинок тощо.

Затверджено на засіданні кафедри української філології

Протокол № __ від „__” _____ 2023 року

Завідувач кафедри _____ Мирослава БАГАН
Викладач _____ Галина МІНЧАК

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА КУРСУ

Основна

1. Баган М. П. Редагування тексту: посібник для самостійної роботи студентів. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 49 с.
2. Герман В. Типологія помилок: методичні рекомендації для студентів 2 курсу спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) галузізнань 01 Освіта/Педагогіка. Суми: Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2022. 77 с.
3. Гузенко С.В. Теорія і практика редагування: навч. посіб. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. 220 с.
4. Капелюшний А.О. Редагування в засобах масової інформації : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Львів : ПАІС, 2009. 432 с.
5. Капелюшний А.О. Типологія журналістських помилок. Львів : ПАІС, 2000. 323 с.
6. Капелюшний А.О. Стилїстика і редагування журналістських текстів. Львів : ПАІС, 2003. 344 с.
7. Куляс П.П. Типологія помилок : підручник-монографія. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. 463 с.
8. Куляс П.П. Типологія помилок у корекційних таблицях : навчальний посібник. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 168 с.
9. Мариненко І. Мовна підготовка з редагування : навчальний посібник-практикум. Київ, 2022. 121 с.
10. Партико З. В. Основи редагування : у 2 кн. 3-тє вид., перероб. і доп. Кн. 1. Київ : Вид-во Ліра-К, 2020. 332 с.
11. Тимошик М. Основи редагування : підручник. Київ : Наша культура і наука, 2019. 560 с.

Додаткова

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : посіб. / за заг. ред. О. Сербенської. Львів : Априорі, 2023. 304 с.
2. Білоусенко П.І. Нариси з українського словотворення (суфікс -чина/-щина): монографія. Київ – Запоріжжя : ЛППС, 2020. 104 с.
3. Бондаренко Т.Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. ... канд. філол. наук. Київ : Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2003. 20 с.
4. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Вид. 2-ге, істотно оновл. Київ : КММ, 2019. 208 с.
5. Жадько В.О. Журналістика та основи редакторської майстерності : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 271 с.
6. Завгородня Л.В. Основи літературного редагування та коректури : навч. посіб. Черкаси : Брама – Україна, 2010. 164 с.
7. Загнітко А. Мовний простір граматики : монографія. Вінниця : Твори, 2018. 448 с.

8. Зінсер Вільям. Текст-пекс-шмекс. Магія переконливих текстів. Київ: Наш Формат, 2018. 288 с.
9. Іванченко Р.Г. Літературне редагування. Київ. : Вища школа, 1983. 368 с.
10. Капелюшний А.О. Стилїстика й редагування. Практичний словник-довідник журналіста. Львів : ПАІС, 2002. 576 с.
11. Каптон Рене Дж. Настанови журналістам Асошієттед Пресс: Професійний порадник. Пер. з англ. Київ : ВД КМА, 2005. 158 с.
12. Карабан В. Важливість навчання узусу рідної та іноземної мов у підготовці перекладачів та філологів іноземних мов. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". 2013. Вип. 44 (2). С. 24–31.
13. Карванський С. До зір крізь терня, або Хочу бути редактором. Київ : БаК, 2008. 118 с.
14. Карванський С. Секрети української мови Київ : УКСП "Кобза", 1994. 152 с.
15. Карванський С. Пошук українського слова Київ: Академія, 2001. 239 с.
16. Космеда Т. А. Актуальні процеси мовлення чи «мовний смак» української сучасності? Мовознавство. 2014. № 2. С. 44-55.
17. Крайнікова Т. С. Коректура : підручник. Київ : Наша культура і наука, 2016. 250 с.
18. Кришталовська Т. Бути редактором. Потаємний світ редакторства. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 143 с.
19. Куляс П.П. Система – проти автоматизму суржикю: редакторський погляд : навчальний посібник Київ: ІВО АПН України. – Кіровоград : Ярослав, 2009. 180 с.
20. Куляс П.П. Словник найпоширеніших помилок у ЗМІ з варіантами їх виправлення : посібник для майбутнього редактора. Київ: Ун-т «Україна», 2006. 193 с.
21. Куляс П.П. Редагування газетних і журнальних матеріалів: Курс лекцій Київ: Ун-т «Україна», 2002. 84 с.
22. Куньч З. Й., Наконечна Г.В., Ментинська І. Б. Позиційне чергування у/в як елемент милозвучності: норма і практика : монографія / за ред. З. Й. Куньч. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2021. 216 с.
23. Лесюк О. В. Видавнича справа та редагування : навч. посіб. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2021. 103 с.
24. Лобода С. М., Денисенко С. М. Видавнича справа і технічне редагування : навч. посіб. Київ : НАУ, 2021. 76 с.
25. Марків О. Т. Робота з автором : навч.-метод. комплекс. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. 72 с.
26. МацькоЛ.І.Українськамовавосвітньомупросторі:навч.пос.длястудентів-філологівосв.-кваліф.рівня"Магістр". Київ:Вид. НПУім. М.П. Драгоманова,2009. 607с.
27. Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 440 с.

28. Мінчак Г.Б. Типологія лексико-семантичних анормативів (на матеріалі української публіцистики). Україна і світ : діалог мов і культур : Матеріали науково-практичної конференції. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2018. С. 207–209.
29. Мінчак Г.Б. Конструкції з розщепленими присудками в науковому мовленні. Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних громадян : Матеріали ХІМіжнародної науково-практичної конференції. Київ : Вид-во НАУ, 2018. С. 14–15.
30. Мінчак Г.Б. Функційно-стилістичний потенціал займенників у збірці М. Дочинця «Світло семи днів». *Ad orbem per linguas*. До світу через мови: Матеріали науково-практичної конференції. К. : Вид. центр КНЛУ, 2019. С. 201–203.
31. Мінчак Г.Б. Заголовок у науковому тексті. Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних громадян : Матеріали ХІІМіжнародної науково-практичної конференції. К. : Вид-во НАУ, 2019. С. 14–15.
32. Мінчак, Г.Б. Конотація в сучасному науковому дискурсі. Світові виміри освітніх тенденцій: збірник наукових праць / За заг. ред. Г.В. Межжеріної, О.Ю. Корчук; Інститут міжнародного співробітництва та освіти. Національний авіаційний університет. Київ, 2021. С.142–145.
33. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. Київ : Українська книга, 1998. 240 с.
34. Редакторська справа: сучасний стан і перспективи розвитку: колективна монографія; за заг. ред. проф. Ж. Колоїз. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 282 с.
35. Різун В.В. Літературне редагування: підручник Київ : Либідь, 1996. 240 с.
36. Савчук Р. Л. Редакторський практикум: хрестоматія до дисципліни. Івано-Франківськ, 2021. 276 с.
37. Серажим К.С. Літературне редагування : навч.-метод. посібник. Київ: Паливода, 2012. 142 с.
38. Серажим К.С. Текстознавство: підручник Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009.
39. Сербенська О. Голос і звуки рідної мови. Львів: Априорі, 2020. 280 с.
40. Синявський О. Норми української літературної мови / ред. рада: Л.О. Богуславська, В.М. Бріцин, Д.С. Бураго та ін. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 363 с.
41. Солодка Л. І. Логіка. Методи логічного аналізу тексту: навчальний посібник. Черкаси : Брама-Україна, 2011. 124 с.
http://eprints.cdu.edu.ua/245/1/%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%B0_%D0%9B._%D0%86._%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0,_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8_%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87._%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83.pdf

42. Струганець Л. В., Данилків Н. В. Вербальний континуум української мови. Практикум: навчальний посібник. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2020. 100 с.
43. Струганець Л., Ленько О. Українська мова в національному телеефірі: моніторинг реалізації комунікативних ознак : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 120 с.
44. Тимошик М. Технічне редагування: теоретичні та практичні аспекти Київ: КНУКіМ, 2012. 32 с.
45. Тимошик М. Художнє редагування: теоретичні та практичні аспекти Київ: КНУКіМ, 2012. 38 с.
46. Тимошик М. Як редагувати книжкові та газетно-журнальні видання : практичний посібник. Київ: Наша культура і наука, 2012. 384 с.
47. Фіголь Н. М. Комунікативно-лінгвістичний феномен електронного навчального дискурсу : монографія. Київ: Вид-во "Політехніка", 2018. 240 с.
48. Харитоненко О.І. http://irbis.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&Z21ID=&I21DBN=KV&P21DBN=KV&S21STN=1&S21REF=b.%20font%20color=red10/font.%20/b&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Редагування навчальних видань : навчально-методичний комплекс / О.І. Харитоненко. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 100 с.
49. Харчук О.В. Коректура. Київ. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 62 с.
50. Цар І.М. Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: монографія. Київ: Наукова думка, 2021. 224 с.
51. Шулська Н.М., Зінчук Р.С. Помилконебезпечні синтаксичні місця на сторінках друкованих ЗМІ. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69) № 1 Ч. 1 2019. С. 48–53.

Інтернетні джерела:

- 1.Українська мова: енциклопедія. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
- 2.Український правопис 2019 року. URL: <https://2019.pravopys.net>

Список онлайн-словників для роботи з текстами

1 «Горох» <https://goroh.pp.ua/>

Тут є тлумачний, орфографічний, фонетичний словники, словники римуваль, синонімів, перекладів, частотний, етимологічний, фразеологічний словники, словник афіксальних морфем.

2 Російсько-українські словники <https://r2u.org.ua/>

Найповніша збірка перекладних російсько-українських словників. Подобається, що тут, крім сучасної лексики, є й призабута. Вибір слів досить великий. Крім того, можна одразу порівнювати переклад з кількох різних словників.

3 Велика чи мала літера

<http://velyka-chy-mala-litera.wikidot.com/>

Помічник на щодень. Слів не так багато, як хотілося б, але достатньо, щоб можна було провести аналогію.

4 Російсько-український словник сталих виразів

<http://stalivyrazy.org.ua/index.php>

Часто рятує від підступних скалькованих виразів. Щойно чуєш “підлити масла у вогонь” — одразу заглядай сюди й знайдеш хороший український відповідник “підкласти дров до багаття”, “підкинути хмизу в огонь” тощо.

5 Словник скорочень української мови <https://abbrs.info/>

Зручно й швидко. Замість того щоб вичитувати стандарти скорочень слів, можна швиденько заглянути сюди, ввести потрібне слово — і ось готове правильне скорочення.

6 Граматичний словник <http://www.mova.info/grmasl.aspx>

Словник-знахідка з відмінювання слів. Однак поки що бракує оновлення, бо, наприклад, немає розрізнення закінчень -а, -я, у, -ю в поширених словах, як-от *бренд, варіант, сайт* тощо.

7 Словники онлайн <http://rozum.org.ua/>

Сайт, що містить кілька словників:

Російсько-український словник сталих виразів

Словник іншомовних слів

Антисуржик. Словник «українського» суржика

100 видатних українців

Орфографічний словник української мови

Словник синонімів української мови

Словник синонімів [Полюга Л.]

Словник фразеологічних синонімів

Неправильно — правильно [Волощак М.]

8 Словники й енциклопедії <https://slovnyk.me/>

Величезна збірка словників з різних напрямів (література, наука, економіка, право, лінгвістика, соціологія та інші). Можливість одразу порівнювати значення слів в інших словниках та обрати найбільш підхожий варіант.

- Словник новітніх англійзмів / Л.Белей. А.Гончаренко, М.Ківу, І.Олександрук. Київ: Наукова думка, 2022. Доступ: <https://drive.google.com/.../1EUFAKfLLF.../view>
- Словник афіксальних морфем української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, В. С. Карпіловський. URL: http://lib.movahistory.org.ua/Slov_afiksalnykh_morfem.pdf

Інтернетні ресурси для перевірки грамотності викладу

<https://onlinecorrector.com.ua/uk/>

<https://ukr-mova.in.ua/perevirka-tekstu>

<http://nepravylno-pravylno.wikidot.com/>

<http://slovopedia.org.ua/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Правила скорочень слів у бібліографічному описі

У цьому стандарті подано терміни, які встановлені ДСТУ 3018, та терміни, які використовуються в такому значенні:

- *Аналітичний бібліографічний опис* – бібліографічний опис складової частини документа.
- *Бібліографічний опис* – сукупність бібліографічних відомостей про документ, наведених за встановленими правилами і призначених для його ідентифікації та загальної характеристики.
- *Заголовок бібліографічного опису* – елемент бібліографічного опису, який містить ім'я індивідуального автора чи найменування колективного автора, чи позначення виду документа, чи уніфіковану назву.
- *Ініціальна абревіація* – спосіб творення слів з початкових букв та звуків.
- *Область бібліографічного опису* – структурна одиниця бібліографічного опису, яка містить один або декілька функціонально або змістовно однорідних елементів бібліографічного опису.
- *Стягування* – скорочування слова вибірковим пропусканням приголосних та голосних літер.
- *Відсікання* – скорочування слова відкиданням двох або більше літер в кінці слова.

Правила скорочень слів у бібліографічному описі

Скороченню підлягають різні частини мови. Одне й те саме скорочення застосовується для всіх граматичних форм одного й того самого слова, незалежно від року, числа, відмінка й часу.

Приклад

- до нашої ери – до н. е. сантиметр – см
- науково-дослідний інститут – НДІ
- науково-технічна інформація – НТІ

Неприпустиме одне скорочення для двох різних за значенням слів.

Під час скорочень слів застосовують відсікання, стягування чи поєднання цих прийомів.

Під час скорочення повинно залишатися не менше ніж дві літери, незалежно від прийому, який використовується. Під час стягування крапка не ставиться, під час відсікання крапка ставиться.

Приклад

- Адміністрація – адмін.

- гривня – грн
- магнітна фонограма на касеті – мф/кас.

Скорочення слова до однієї початкової літери допускається тільки для загальноприйнятих скорочень.

Приклад

- рік (роки) – р. (рр).
- карта – к.
- сторінка – с.

Іменники та інші частини мови, крім прикметників і дієприкметників, скорочують лише за наявності їх у списку особливих випадків скорочень слів.

Приклад

- бібліотека – б-ка
- видавництво – вид-во
- включно – включ.
- опублікував – опубл.

Під час скорочення іменників ураховуються відмінкові закінчення однини або множини.

Приклад

- Інститут – ін-т
- інститути – ін-ти
- університет – ун-т університети – ун-ти

Прикметники і дієприкметники, що закінчуються на:

-авський, -адський, -жний, -азький, -айський, -альний, -альський, -аний, -анський, -арський, -ативний, -атський, -ацький, -евий, -ейський, -ельний, -ельський, -ений, -енний, -енський, -ентальний, -енький, -ерський, -еський, -ецький, -евий, -ивний, -инський, -ирський, -истий, -иський, -ицький, -ичий, -ичний, -іальний, -івний, — івський, -ійний, -ійський, -ільний, -ільський, -інський, -ірський, -істий, -ічий, -ічний, -кий, -ний, -ній, -ований, -овий, -овський, -одський, -ольський, -орський, -ський, -уальний, -чий, -яний, -янський

скорочують відсіканням цієї частини слова.

Прикметники, що закінчуються на – графічний, –логічний, – номічний, – навчий, скорочують відсіканням частини слова – афічний, – огічний, – омічний, — авчий.

Приклад

- географічний – геогр.
- філологічний – філол.
- астрономічний – астрон.
- краєзнавчий – краєзн.

Прикметники, утворені від власних імен, скорочують відсіканням частини – ський.

Приклад

- франківський – франків.
- шевченківський – шевченків.

Під час скорочення прикметників, утворених від географічних назв і назв народів, як в етнографічному, так і в адміністративному значенні, зберігають найповнішу для розуміння форму скорочення.

Приклад

- грузинський народ – грузин народ
- ніжинський інститут – ніжин. ін-т
- бориспільський край – бориспіль. край
- Бориспільський район – Бориспіль. р-н
- Луганська область – Луган. обл.

Якщо назви району і області збігаються, то вони скорочуються ідентично.

Приклад

- Харківська область – Харк. обл.
- Харківський район – Харк. р-н
- Миколаївська область – Миколаїв, обл.
- Миколаївський район – Миколаїв, р-н

Якщо відсіченій частині слова передуює літера «й» або голосна, то під час скорочення слова зберігають наступну за нею приголосну.

Приклад

- Олійний – олійн. калійний – калійн. червоний – червон,

Якщо скороченню підлягає тільки одна літера, то слово не скорочують.

Приклад

- вчений – вчен., але вчена – не скорочують
- вищий – вищ., але вища – не скорочують
- міський – міськ., але міська – не скорочують

Якщо відсіченій частині слова передує апостроф, то під час скорочення слова зберігають наступну за ним голосну і приголосну літери.

Приклад

- Торф'яний – торф'ян. слов'янський – слов'ян.

Якщо відсіченій частині слова передує літера «ь», то скорочувати слово слід на приголосну, що стоїть перед нею.

Приклад

- гуцульський – гуцул.
- грецький – грец.
- сільський – сіл.

Якщо відсіченій частині слова передує подвоєна приголосна літера, то під час скорочення слова зберігають одну з приголосних.

Приклад

- іменний – імен.
- осінній – осін.
- щоденний – щоден.

Якщо слово може скорочуватися відсіканням різної кількості літер, то відсікають максимальну кількість.

Приклад

- фундаментальний – фундам. (а не фундаментал., фундамент.)
- експериментальний – експерим. (а не експериментал., експеримент.)

Якщо під час максимального скорочення затемнюється значення слова, то слід вживати повнішу форму скорочення.

Приклад

- комічний – коміч.

- континентальний — континент.
- графічний – графіч.

У складних іменниках, що пишуться через дефіс, відсікають кожну складову частину або одну з них, якщо ці іменники наведені у списку особливих випадків скорочень слів.

Приклад

- словник-довідник – слов.-довід.
- школа-інтернат – шк.-інтернат
- книжка-картинка – кн.-картинка

У словосполученні скорочують кожне слово.

Приклад

- допоміжна картка – допом. карт.
- роздільна пагінація – розд. паг.

В окремих усталених словосполученнях, наведених у додатку А, слова скорочують тільки в складі даного словосполучення.

Приклад

- титульний аркуш – тит. арк.
- вихідні дані – вих. дан.
- без року – б. р.

У географічних назвах, що пишуться через дефіс, відсікають другу складову частину, якщо вона має закінчення – ський.

Приклад

- місто Кам'янець-Подільський – м. Кам'янець-Поділ.
- місто Корсунь-Шевченківський – м. Корсунь-Шевченків.

Примітка. Географічні назви, що є складними іменниками та пишуться через дефіс, не підлягають скороченню, наприклад: Івано-Франківськ, Михайло-Олександрівка.

У складних прикметниках, що пишуться через дефіс, відсікають кожну складову частину або одну з них відповідно до загальних правил скорочення.

Приклад

- фізико-математичний – фіз.-мат.,
- хіміко-технологічний – хім.-технол.,
- греко-католицький – греко-католиц.

У складних прикметниках, що пишуться разом, відсікають другу частину слова відповідно до загальних правил.

Приклад

- агролісомеліоративний – агролісомеліор.,
- лісогосподарський – лісогосп.,
- кримськотатарський – кримськотатар.

Однокорінні прикметники і дієприкметники, що відрізняються лише префіксами, скорочують однаково.

Приклад

- карпатський – карпат.
- закарпатський – закарпат.
- прикарпатський – прикарпат.

У складних словах, які пишуться разом, скорочують або першу, або останню частину слова чи залишають перші літери слів, які утворюють складне слово.

Приклад

- мікрофіша – мфіша
- діафільм – дф
- відеофонограма – відеофоногр.

Відсікати слово до однієї початкової літери звичайно не прийнято, крім слів, що наведені у списку особливих випадків скорочень слів.

Приклад

- науково-дослідний – н.-д.
- вік – в.
- Київ – К.

Ініціальна абревіація записується початковими літерами без крапок.

Приклад

- Мале підприємство – МП

- творче об'єднання – ТО
- Велика Вітчизняна війна – ВВВ

Дозволяється використовувати деякі усталені скорочення, форма яких відображає сформовану практику їх застосування.

Приклад

- Місто – м.
- сільськогосподарський – с.-г.

Якщо слово є єдиним членом речення (у відомостях, що відносяться до назви), його не відсікають.

Приклад

- Українська мова: Підручник – а не Українська мова: Підруч.
- Лікарські рослини: Словник-довідник – а не Лікарські рослини: Слов.-довід.;
- але Українська мова: Підручник для 1-го класу – Українська мова: Підруч. для 1-го кл.
- Лікарські рослини: Словник-довідник лікаря – Лікарські рослини: Слов.-довід, лікаря.

Скорочення слів застосовують у всіх областях бібліографічного опису, крім основної та паралельної назв, з урахуванням наведених правил.

Скорочення слів не допускається, якщо можливе різне розуміння тексту бібліографічного опису.

Слова, що визначають форму участі осіб у підготовці видання, не скорочують, якщо можливе різне розуміння тексту бібліографічного опису.

Приклад

- Білий цвіт на калині: Пісенник (Упорядник Г. О. Ніколаєва, а не ... Упоряд. Г. О. Ніколаєва (бо можливо, це упорядкування Г. О. Ніколаєва).

У заголовку бібліографічного опису (колективний автор) вживають лише ті скорочення слів, які наведені у списку особливих випадків скорочень слів з приміткою: «Скорочуються також у заголовку опису».

Приклад

- Науково-дослідний інститут педагогіки – НДІ педагогіки

- Професійна спілка машинобудівників та приладобудівників України – Профспілка машинобудівників та приладобудівників України.

У заголовку бібліографічного опису вживають також скорочення слів, наведені у списку особливих випадків скорочень слів з приміткою: «Скорочується також у заголовку опису, якщо не є першим словом заголовка».

Приклад

- Державний архів Харківської області – Державний архів Харківської обл.
- Івано-Франківська кондитерська фабрика – Івано-Франківська кондитерська ф-ка.

Назву країни (республіки, області), яка подається перед найменуванням колективу у заголовку бібліографічного опису, не скорочують.

Приклад

- Україна. Міністерство юстиції – Україна. М-во юстиції.
- Запорізька область. Державна автомобільна інспекція – Запорізька обл. Держ. автомобільна інспекція.

В аналітичному бібліографічному описі застосовують скорочення назв періодичних і продовжуваних видань, які подаються в області (зоні) відомостей про видання.

Правила вживання скорочень слів та словосполучень у кожному елементі бібліографічного опису встановлені згідно з ГОСТ 7.1 та чинним зведенням правил складання бібліографічного опису.

Не допускається скорочення слів в основному та паралельному заголовках.

Скорочення слів у заголовку, яке наводять у відомостях про документ, у якому вміщена складова частина, виконується відповідно до правил складання аналітичного бібліографічного опису.

ДОДАТОК Б. Тема «Лексико-семантичні нормативи»

Винахідливий (-а, -е) – здатний вигадати щось, знайти вихід із якоїсь ситуації

людина учень студент

Винахідницький (-а, -е) – який стосується винахідника

талант, хист ідея пропозиція

Військовий (-а, -е) – який стосується війська

*командир лікар юрист суд академія гарнізон
патруль оркестр літак присяга*

Воєнний (-а, -е) – який стосується війни

стан конфлікт тактика операція час тема

Гарантійний (-а, -е) – який стосується гарантії, пов'язаний з нею

лист талон ремонт майстерня

Гарантований (-а, -е) – сталий, підтриманий законом

заробіток свобода урожай

Дипломний (-а, -е) – який виконується для одержання документа про вищу освіту

проект робота завдання

Дипломований (-а, -е) – який має документ про вищу освіту
спеціаліст лікар учитель

Ділянка – частина поверхні; частина фронту, зона дії військового з'єднання

присадибна гарна родюча фронту

Дільниця – адміністративно-самостійний об'єкт; виробничий вузол на підприємстві, залізниці, шахті тощо

виборча диспетчерська шляхова лікарська

Дипломатичний (-а, -е) – який стосується дипломатії

корпус кур'єр прийом

Дипломатський (-а, -е) – який стосується дипломата, належний йому

талант син донька

У Марка ще в ранній юності прокинувся **дипломатський талант**

Економічний (-а, -е) – вигідний з господарського погляду

проект ефект устаткування машина

Економічний ефект розглядається міською владою як сукупність абсолютної і відносної економії бюджетних коштів (*З газети*).

Економний (-а, -е) – стриманий у виявленні чогось

людина господар жест життя метод

Вдумливий та **економний у слові поет**, Євген Фомін залишив цікаву, зрілу і досить велику літературну спадщину (*Я. Голобородько*).

Однак базарники – **народ економний**, чимало тут є таких, що задовольняються баночкою домашнього варення чи бутербродом (*З газети*).

Ефективний (-а, -е) – дійовий, результативний

ліки урок метод лекція добриво

Асамблея закликає відповідні органи влади України взяти до уваги всі рекомендації і продовжувати відкритий та **ефективний діалог** з Венеціанською комісією (З газети).

Ефектний (-а, -е) – який справляє сильне враження, зовнішньо показовий

одяг зовнішність виступ трюк вигляд

Загрозливий (-а, -е) – який містить загрозу, небезпеку

стан ситуація невідомість рівень

Враховуючи **загрозливий стан** Чорнобильського "саркофага", політична партія ініціювала переговорний процес із "великою сімкою", який тривав майже два роки (З газети).

Погрозливий (-а, -е) – який погрожує покаранням, залякує, нахваляється

вигляд жест окрик рух

Консультативний (-а, -е) – який має дорадчі права, дорадчий *комітет комісія конгрес нарада статус зустріч*

Консультативний комітет складатиметься з 12 звичайних членів, які призначаються Кабінетом Міністрів (З газети,).

Консультаційний (-а, -е) – призначений для консультацій, *порад заклад центр допомога робота година*

На підприємствах Сумської області було проведено спільний **консультаційний семінар-практикум** "Управління інтелектуальною власністю у виробничій діяльності підприємства" (З газети).

Корисливий (-а, -е) – який прагне до власної вигоди *міркування людина чоловік мета*

Основною причиною скоєння злочину правоохоронці вважають **корисливий мотив**, оскільки з будинку потерпілих зникли тисяча сто гривень і відеоплеєр (З газети).

Корисний (-а, -е) – який приносить користь

книга рослина тварина порада справа

Дуже **корисний топінамбур** при діабеті та гіпертонічній хворобі -його лікувальний ефект давно підтвердила професійна медицина

Нормований (-а, -е) – визначений, встановлений

праная день час

Розрахувати відпустку нескладно, якщо працівник працює на постійному місці і має **нормований робочий день** (З інструкції).

Нормативний (-а, -е) – який визначає норму

акт документ наголос граматика словник синтаксис

Державний **нормативний акт** про охорону праці може опрацьовуватися також окремою організацією-розробником або творчим колективом (З журналу).

Об'єм – величина чогось у кубічних одиницях

вагона кімнати повітря приміщення циліндра

Об'єм корисної **копалини** повинен бути таким великим, щоб поклад із простого скупчення речовини перетворився на родовище (*З газети*).

Обсяг – взагалі розмір, величина, кількість чого-небудь
знань інформації книжки послуг роботи рукопису

Обсяг пасажирських **перевезень** в Сумській області за 9 місяців минулого року склав близько 99 мільйонів пасажирів (*З газети*).

Обшукувати – 1) робити обшук;
будинки кімнату

2) шукати кого-небудь, що-небудь
затриманого полоненого

Несподівано прийшли по мене, відвели на "вахту" та стали ретельно **обшукувати**. Яким же злорадством спалахнули очі курсанта, коли таки знайшов хрестика (*М. Горбатюк*).

Ошукувати – обманювати, обдурювати
покупця людину селян

Так, подеколи людина може навмисно **ошукувати себе**, аби в стані розпачу знаходити сили для подальшого життя (*М. Герасимович*).

Особистий (-а, -е) – який є власністю окремої особи, належить їй, персональний

щастя характер бібліотека контроль

Туристи зобов'язані вести **особистий зошит**, звітувати перед правлінням клубу, не проводити діяльності, яка може зашкодити авторитету клубу (*З журналу*).

Особовий (-а, -е) – який стосується особи; відкритий на окрему особу
склад справа рахунок

До пошуково-рятувальних робіт залучено **особовий склад** та техніку аварійно-рятувального загону МНС України

Показний (-а, -е) – 1) який привертає увагу, помітний, привабливий;
людина зовнішність

2) навмисно підкреслений *любов пафос веселість*

Зовні не надто **показний**, театр просто спалахує всередині – позолота, ліпнина, розписи! (*Ю. Андрухович*).

Показовий (-а, -е) – 1) який указує на щось, характеризує;
факт приклад твір

2) прилюдний, відкритий;
суд

3) який є взірцем
школа урок

На Олімпіаді в Афінах в 2004 році дзю-дзюцу буде представлено як **показовий вид** спорту (*З газети*).

Приводити – доводити до нейтральних або позитивних наслідків
до перемоги до зрушень до ладу

Передбачається, що наукове співробітництво згідно з цією Угодою може **приводити до одержання** наукових даних (*З газети*).

Приводити – доводити до негативних наслідків
до втрат до біди до занепаду

Киснева недостатність може **приводити до порушень** функцій організму дитини, зміни обмінних процесів (*З журналу*).

Сусідній (-я, -є) – розташований, розміщений по сусідству
країна село школа будинок вулиця

Сусідський (-а, -е) – належний, властивий сусідові
хата хлопець дівчина сад собака

Тактичний (-а, -е) – який стосується тактики, що використовується в політиці, спорті, на війні для досягнення мети
мислення план прийом удар

Тактовний

людина чоловік жінка учитель студент учень

Старайтеся бути **тактовними** і стежити за тим, щоб словами та їх змістом не образити людей (*Іржі Томан*).

Таблиця «Як ми говоримо і пишемо»

Неправильно	Правильно
Багато необґрунтованих висновків	Багато необґрунтованих висновків
Дальнійше формування	Дальше формування
Вбити клин роздору між партіями	Вбити клин між партіями
Ломитися у відкриті двері	Ломитися у відчинені двері
Протистоячі сторони	Протиборчі сторони
Виявляти скриті можливості	Виявляти приховані можливості
Оприходувано й цінності	Оприбутковано й цінності
Їхні долі покромсала ідеологічна машина	Їхні долі покремсала ідеологічна машина
Вражена чітким слогом поеми	Вражена чітким стилем поеми
Прискорбний факт	Прикрый факт
Відстрочка	Відтермінування
Котирування	Котування
Змішана виборча система	Мішана виборча система
Закон направлений на розвиток	Закон спрямований на розвиток
Серед двотисячного населення всього кількадесят православни	Серед двотисячного населення всього кількадесят православни
Місто, як Фенікс, вставало з попелу	Місто, як Фенікс, відроджува-лося з попелу

Документ, датований 26 серпнем	Документ, датований 26 серпня
Будьте добрі, подвиньтєсь	Будь ласка, прошу, посуньтєся
Його не можна зрівняти ні з ким	Його не можна ні з ким порівняти
Боятися штормової качки	Боятися штормової хитавиці
Палка з двома кінцями	Палиця на два кінці
Машина битком набита	Машина переповнена, повна-повнісінька

Таблиця «Як ми говоримо і пишемо»

<i>Неправильно</i>	<i>Правильно</i>
Тільки-но висохли чорнила під угодою	Тільки-но висохло чорнило під угодою
Задаватися метою	Ставити за мету; мати на меті
На цей рахунок треба сказати	Щодо цього треба сказати
Одержувати (отримувати) перем.	Здобувати перемогу
Переплати на газети і журнали	Переплата газет і журналів
Терпіти поразку	Зазнавати поразки
Незамінимі фахівці	Незамінні фахівці
Координуючий центр	Координаційний центр
Більярдні шари	Більярдні кулі
Такі дії призводять до підриву економічної міці молодої держав	Такі дії призводять до підриву економічної моці молодої держави
Не міг вилікуватися від нежиті	Не міг вилікуватися від нежитю
Сидів так – плечами до дверей	Сидів так – плечима до дверей
Ударитися в амбіцію	Впадати в амбіцію
Майстерня по ремонту одягу	Майстерня ремонту одягу
При участі депутатів	З участю депутатів
Грудьми встали на захист честі і гідності	Стіною стали на захист честі і гідності
Переробляти в угоду політичній кон'юнктури	Переробляти на угоду політичній кон'юнктурі
Перечислити гроші	Перерахувати гроші

Таблиця «Як ми говоримо і пишемо»

<i>Неправильно</i>	<i>Правильно</i>
Підбивати результати	Підбивати підсумки
Об'єкт зйомки	Об'єкт знімання
Добросовісно виконує обов'язки	Сумлінно виконує обов'язок
У ніякому випадку	У жодному разі
Питання державного боргу відноситься до найгостріших проблем	Питання державного боргу належить до найгостріших проблем
Зіштовхнутися з численними складностями	Зіштовхнутися з численними труднощами
Здійснив вагомий внесок у розвиток українства	Здійснив вагомий внесок у розвиток українознавства
На що вказують назви статей	На що вказують назви статей
Будь він неладний	Хай йому грець
Взаємопорозуміння	Взаєморозуміння
Допускати думку	Припускати думку
Перед стартом поєдинку дружно заспівали гімн	Перед стартом поєдинку дружно заспівали гімн
Ввести в експлуатацію	Здати в експлуатацію; ввести в дію; стати до ладу
Фартовий для збірної	Щасливий для збірної
Розразитися тирадою	Вибухнути тирадою

Таблиця «Як ми говоримо і пишемо»

<i>Неправильно</i>	<i>Правильно</i>
Привести приклади	Навести приклади
Розповів про хворобливий епізод війни	Розповів про болісний епізод війни
Процес набуває від року в рік все більше масштабів	Процес набуває з року в рік дедалі більших масштабів
Неоспорений доказ	Незаперечний доказ
Це наше спасіння	Це наш порятунок
Під Переяслав-Хмельницьким	Під Переяславом-Хмельницьким
Переїмати досвід	Запозичувати досвід
Приємливий результат	Прийнятний результат
Це дістанеться їм за півдарма	Це дістанеться їм за півдарма
Необоснована критика	Необґрунтована критика
Бригада каменщиків	Бригада мулярів

Які види на врожай?	Який буде (сподіваємося) врожай?
І виду не подав	І знаку не подав
Різка біль	Різкий біль
Пішком	Пішки
Коли здаєте іспит?	Коли складаєте іспит (екзамен)?
Не приведи, господи	Не приведи, господи; не дай Боже;
Сидячі в першому ряду	Ті, хто сидить у першому ряду

Таблиця «Як перекласти з російської»

Отменить решение	скасувати рішення (розпорядження)
Относительно рецензии	щодо рецензії
Отношение к друзьям	ставлення до друзів
Отпускать продукты	видавати (давати) продукти
Очутиться в затруднительном положении	опинитися у скрутному становищі
Перевернуть страницу	перегорнути сторінку
Передать поклон матери	передати уклін матері
Переписываться с кем-нибудь	листуватися з ким-небудь
Перечислить деньги почтой	перерахувати гроші поштою
Повестка дня	порядок денний
По всякому поводу	з будь-якого приводу
Поговорить по душам	поговорити щиро (відверто)
Поговорить относительно задания	поговорити щодо (про) завдання
Погрозить пальцем	посваритися пальцем
Поднять вопрос	порушити питання
Поднять скандал	зчинити (здійняти) скандал
Подписка на газеты, журналы	передплата на газети, журнали
Подсолнечное (оливковое, кукурузное) масло	соняшникова (оливкова, кукурудзяна) олія
Подъём уровня производства	піднесення рівня виробництва

Таблиця «Як перекласти з російської»

Обжаловать приговор	оскаржити вирок (присуд)
Облик героя	образ героя
Объявлять перерыв	оголошувати перерву
Огнеупорный кирпич	вогнетривка цегла
Одержать верх	узяти гору
Одно лишь воспоминание о встрече	сам тільки спогад про зустріч
Ожидать ещё минут пять	чекати ще хвилин із п'ять
Оказывать помощь населению	надавати допомогу населенню
Около двух тысяч	близько (коло) двох тисяч
Они этого заслуживают	вони заслуговують на це
Он направился прямо в магазин	він попростував до магазину
Он продолжал говорить	він говорив далі
Он является членом комиссии	він член комісії (є членом комісії)
Опасная игра	небезпечна гра
Опровергать обвинения (факты)	спростовувати звинувачення (ф)
Освоиться где-нибудь	призвичаїтися (звикнути) де неб
Оставить под вопросом что либо	лишити нерозв'язаним щось
Осуществление мечты	здійснення мрії
Отзыв на проект постановления	відгук на проект постанови
Откройте тетради	розгорніть зошити
Открытый человек	відверта людина
Открыть (закрыть) дверь в дом	відчинити (зачинити) двері до будинку

ДОДАТОК В. Таблиці з теми «Граматичні аномалії»

Таблиця «Коли ПО перекладається як ПІД»

По силе	під силу
---------	----------

Таблиця «Коли ПО перекладається як ЧЕРЕЗ»

По молодости лет	через молоді літа
По горах, по долинах	через гори, через доли; горами, долами; по горах і долинах
По головам лезть	через голови лізти
По ошибке	через помилку, помилково
По недоразумению	через непорозуміння
По счастливой случайности	через щасливий випадок

Таблиця «Коли ПО перекладається як НА»

На заказ	на замовлення
По своему усмотрению	на свій розсуд
По виду	на вигляд, з вигляду
По требованию	на вимогу
По просьбе	на прохання
По пальцам	на пальцях
По адресу, в адрес	на адресу
По праздникам	на свята, у свята.

Таблиця «Коли ПО перекладається як У, (В)»

По всему направлению	у всіх напрямках
По делу	у справі
По мере надобности	у міру потреби, можливості

Таблиця «Коли ПО перекладається як безприймникова конструкція»

По миру пойти	торби начепити
По стопам, по следам	стопами, слідами
По целым дням, по часам	цілими днями, годинами
Отличный по качеству	відмінної якості
По правде говоря	правду кажучи, щиро

Послать по почте	послати поштою
Идти по улице	йти вулицею
По понедельникам, вторникам	щопонеділка, щовівторка

Таблица «Коли ПО перекладається як ЗА, З»

По показателям	за показниками
По моде	за модою
По форме, по формуле	за формою, за формулою
По направлению	за направленням
По обвинению	за звинуваченням
По поручению	за дорученням
По заявлению	за заявою
По математике	з математики
По течению	за течією
По данным анализа	за даними аналізу
По опыту	за досвідом, з досвіду
Исследования по химии	дослідження з хімії
По причине	з причини
По собственному желанию	за власним бажанням
По схеме	за схемою
По требованию	за вимогою
По плану	за планом
По всем правилам	за всіма правилами
По последнему слову	за останнім словом
По простоте душевной	з сердечної простоти
По курсу, по цене	за курсом, за ціною
По конкурсу, по закону	за конкурсом, за законом
По аналогии	за аналогією
По договору	за угодою
По доброй воле	з доброї волі
По возможности	за змогою
По труду	за працею
По списку	за списком
По образованию	за освітою
По приказу	за наказом
По теме, образцу, подобию	за темою, зразком, подобою
По инициативе	з ініціативи

По месту учёбы	за місцем навчання
По домашним обстоятельствам	за домашніх обставин

Таблица «Коли ПО перекладається як ПО»

По горячим следам	по теплому, по живому, по гарячому сліду; свіжими слідами
По губам мазать	по губах мастити
По одежке протягивай ножки	став хатку по достатку; по ліжку простягай ніжки
Гладить по головке	гладити по голівці
Как масло по сердцу	як масло по серцю, по душі
По правде говоря	по правді, по щирості (правду кажучи)
По заслугам	по заслугі
По щучьему веленью	по щучому велінню
По плоскости	по площині, площиною
По линии наименьшего сопротивления	по лінії найменшого опору
По Сеньке шапка	по пану шапка; по Савці свитка
По дорогам	по дорогам, дорогами
По программам, по каналам	по програмах, по каналах
По очереди	по черзі
Палка о двух концах: один по мне, другой по тебе	у палиці два кінці: один по мені, другий по тобі

Таблица «Коли ПО перекладається як ДЛЯ»

По созданию проекта	для створення проекту
---------------------	-----------------------

Таблица «Коли ПО перекладається як ПІСЛЯ»

По окончанию школы	після закінчення школи
По прибытию	після прибуття

ДОДАТОК Г.Словничок термінів сучасного викладача

(узято з: <http://surl.li/metlc>)

- ◆ онлайн, офлайн — пишемо разом, коли це компонент складного слова — ставимо дефіс (онлайн-викладач, онлайн-тест),
- ◆ інтернет — з маленької літери, але мережа «Інтернет» (аналогічно із назвами соцмереж: інстаграм, соціальна мережа «Інстаграм»),
- ◆ вебкамера, вебсайт — разом,
- ◆ відеозв'язок, аудіоповідомлення — разом,
- ◆ мінігрупа — разом, без подвоєння,
- ◆ бліцопитування — теж разом,
- ◆ диджитал, диджиталізація — через И за правилом 'дев'ятки' (після приголосних Д, Т, З, С, Ц, Ч, Ш, Ж, Р пишемо И перед наступним приголосним, крім Й), тому аналогічно:
  - ◆ скриншот,
  - ◆ стикер,
  - ◆ стрим,
  - ◆ фриланс,
  - ◆ чекліст (з І, бо Л не входить у 'дев'ятку'; разом),
  - ◆ вебінар (ще є варіант вебсемінар),
  - ◆ презентація,
  - ◆ інтерфейс,
  - ◆ інтерактив,
  - ◆ зум (Zoom) — усі іншомовні назви також можна писати латиницею,
  - ◆ міт (Meet) — (М теж не входить у 'дев'ятку'),
  - ◆ квіз (або вікторина),
  - ◆ кахут (Kahoot, у самій програмі ігри-вікторини так і називаються: "Мої кахути"),
  - ◆ гугл-форми (Google Forms) — більшість іншомовних слів з g передаємо через г, а не ґ; обидва слова є в українській мові, позначають одне поняття, сполучних літер немає, тому з дефісом, аналогічно:
    - ◆ гугл-документи,
    - ◆ гугл-таблиці,
    - ◆ гугл-презентації,
    - ◆ гугл-клас (не класрум, бо ми перекладаємо, а не транслітеруємо),
    - ◆ гугл-календар,
    - ◆ гугл-карти,
    - ◆ гугл-диск,
    - ◆ гугл-сайт,
  - ◆ але: сервіс «Гугл Форми» (з родовим словом пишемо з великої і в лапках; для власної назви можемо зберігати написання окремо).

ДОДАТОК Г. Як писати назви соцмереж (правопис редакції 2019 р.) викладача (узятو з: <http://surl.li/metlc>)

- ◆ імейл (разом, через «і» відповідно до вимови; у Р.в. залежить від значення: імейла (поштова електронна скринька) — імейлу (система електронної пошти)),
- ◆ твіттер (зберігаємо подвоєння, бо походить від власної назви),
- ◆ інстаграм (g — г у більшості слів),
- ◆ телеграм (аналогічно),
- ◆ гугл (так само, хоч і дуже хочеться там г),
- ◆ вайбер (наче нічого складного),
- ◆ фейсбук (наголос на У; у місцевому можливі паралельні закінчення: у фейсбуку — у фейсбуці),
- ◆ ютуб (одна ю, друга у, без м'якого знака чи апострофа),

Якщо вживаємо разом з родовим словом, тоді пишемо з великої літери та в лапках:

- ◆ пошукова система «Гугл»,
- ◆ мережа «Фейсбук»,
- ◆ система обміну повідомленнями «Телеграм».

Якщо вживаємо як назву юридичної особи, тоді пишемо з великої літери, але без лапок:

- ◆ Виступив генеральний директор Фейсбуку.

У родовому відмінку однини (кого? чого?) назви соціальних мереж пишемо із закінченням -У, як і більшість абстрактних іменників:

- ◆ ютубу, телеграму, інстаграму, фейсбуку (тут подвійний наголос: фЕйсбуку або фейсБУку).

Досі не внормованим в українській мові залишається ТікТок. Але можемо спробувати за аналогією:

- ◆ застосунок «Тіток»,
- ◆ у тиктоку.

Аналогічно можемо писати:

- ◆ мережа «Інтернет»,
  - шукати в інтернеті (<http://surl.li/metlc>)

ДОДАТОК Д. Правила написання цифр та символів від Юлії Мороз Редакторка Юлія Мороз

Перше і головне правило: **нарощуємо тільки порядкові числівники**. Кількісні числівники не нарощуємо ніколи.

◆ Підказка: коли читаєте «закінчується на голосний», то це означає, що ми звертаємо увагу на звук, а не на букву (тобто числівник «третя» закінчується саме на голосний, бо: [т р е т' а]).

I. Як правильно нарощувати.

■ Якщо числівник закінчується на приголосний, а також на **ю, ї**, то пишемо тільки останню букву:

- ✓ з 10-ї години;
- ✓ з 15-ю літерою;
- ✓ на початку 1980-х років;
- ✓ о 9-й годині.

2 Якщо числівник закінчується на голосний (крім **ю, ї**), то пишемо дві останні літери:

- ✓ на 27-му кілометрі;
- ✓ у 2-му томі;
- ✓ на 4-му малюнку;
- ✓ 2-га редакція;
- ✓ 4-те видання;
- ✓ 1940-ві роки;
- ✓ 1870-ті роки.

! Корисна порада на мільйон: запам'ятаєте її — і завжди нарощуватимете числівники правильно! Отже, нарощення НЕ може починатися з голосного, тобто після дефіса завжди на першому місці буде приголосний. Нарощуючи числівники, ми залишаємо одну й максимум дві літери (ніколи три чи більше). Це все.

3 Якщо два порядкові числівники розділені комою або поєднані сполучником, нарощення додаємо до кожного із числівників:

- ✓ 22-ге, 23-тє місце;
- ✓ 118-й або 119-й поверх;
- ✓ 1340-ві й 1350-ті роки.

4 Якщо більше ніж два порядкові числівники розділені комою або крапкою з комою чи поєднані сполучником, нарощуємо тільки останній числівник:

- ✓ 1, 2, 3-й курси
- ✓ 7; 24; 33; 68-ма дивізії
- ✓ 1740, 1760 і 1780-ті роки

🔴 Але: 1740 рік, 1760 рік і 1780-ті роки, якщо перші два числівники позначають саме роки, а не десятиліття.

5 Якщо два порядкові числівники розділені тире, нарощення додаємо:

а) тільки до другого числівника, якщо відмінкові закінчення числівників збігаються:

- ✓ 1820–1830-ті роки;
- ✓ 14–15-та спроба.

б) до обох числівників, якщо відмінкові закінчення не збігаються:

- ✓ 1930-ті — 1940-ві роки;
- ✓ 15-та — 20-ті строфи.

в) до обох числівників, якщо слова перед першим числівником керують тільки ним:

- ✓ наприкінці 1990-х — у 2000-ні роки.

II. Номери років, десятиліть і тисячоліть заведено записувати арабськими цифрами (3-тє тисячоліття), номери століть — римськими цифрами (XXI століття).

III. Числівники до 10 в нейтральному (розповідному) контексті треба записувати словами: *другий-третій, сьоме*.

Тире чи дефіс?

Поговоримо про вживання тире й дефіса, коли словосполучення позначає просторові, часові, кількісні межі.

1 Довге тире з пробілами з обох боків ставимо, якщо йдеться про:

1) межі «від ... до»:

- автотраса Київ — Львів;
- велоперегони Суми — Київ — Ужгород;
- навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня;
- вантаж вагою вісім — десять тонн;
- за серпень — жовтень ми досягли чималих успіхів.

2) динаміку розвитку чого-небудь з двох або більше етапів:

- задум — реалізація — втілення в життя;
- прийшов — побачив — переміг.

3) приблизну кількість, коли є слово та сполучення слів (тобто два слова й більше) або два сполучення слів:

- це коштує триста — триста п'ятдесят гривень;
- приїхати в гості на день — на два;
- у квітні — на початку травня;
- наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття;
- наприкінці 2022 — на початку 2023 року.

2 Коротке тире вживаємо тільки в одному випадку — між числами. Пробілів обабіч короткого тире не ставимо:

- у 2010–2018 роках;
- пам'ятки української мови ХVІ–ХVІІІ століть;
- на сторінках 1–10;
- у 1–4 томах;
- 3–4 дні,
- учні 8–10 класів;
- ще 2–3 тижні максимум.

3 Дефіс уживаємо, коли йдеться про приблизність:

- день-другий;
- виконаю за годину-дві;
- це станеться сьогодні-завтра;
- ще два-три тижні максимум.

4 Ні тире, ні дефіс не пишемо між двома однаковими або близькими за значенням спільнокореновими словами, друге з яких ужите із запереченням «не», якщо таке сполучення становить одне граматичне ціле: *жду не діждуся; дивишся не надивишся; вовк не вовк*.

Тире буває коротке і довге.

Коротке використовуємо рідко:

- як знак мінус (насправді для знака мінус є окремий символ, але найчастіше замість нього пишуть коротке тире);
- між числами на позначення інтервалів (15–25 років);
- у деяких випадках у заголовках (щоб зробити конструкцію компактнішою).

У решті випадків використовуємо довге тире:

- у бібліографічних описах джерел;
- у таблицях — на місці відсутності певних даних;
- у покажчиках — на позначення повтору слів;
- у діалогах перед репліками;
- у переліках;
- у складних і простих реченнях як відповідний розділовий знак. Нагадаю про деякі найменш відомі, але не менш важливі правила вживання тире як розділового знаку.

Тире ставимо:

1 між двома або кількома власними назвами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон тощо:

- закон Бойля — Маріотта;
- гіпотеза Сепіра — Ворфа;
- пакт Молотова — Ріббентропа.

2 між двома чи більше словами на позначення зв'язку:

- відношення товар — гроші — товар;
- система людина — машина;
- зв'язок автор — читач;
- шаховий турнір Карпов — Фішер;
- матч команд «Динамо» — «Шахтар»;
- судно класу річка — море.

3 між словами на позначення динаміки розвитку чого-небудь з двох або більше етапів:

• задум — реалізація — втілення в життя. між двома чи кількома словами для позначення діапазону («від...до»):

а) просторового:

- переліт Одеса — Київ;
- автотраса Київ — Львів;
- велоперегони Суми — Київ — Ужгород.

б) часового:

- навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня;
- план на серпень — жовтень;
- зустріч відбудеться у квітні — на початку травня.

в) кількісного:

- рукопис обсягом десять — дванадцять сторінок;
- це коштує триста — триста п'ятдесят гривень;
- приїхати в гості на день — на два.

📌 Примітка. Між цифрами в таких випадках вживаємо коротке тире й ставимо його без відступів між знаками:

- у 2010–2018 роках;
- пам'ятки української мови XVI–XVIII століть;
- на сторінках 1–10;
- у 1–4 томах.

Але: наприкінці XX — на початку XXI століття.

Якщо між двома числами, що стоять поруч, можна за змістом вставити не слова «від... до», а слово «або» («чи»), то вони поєднуються дефісом:

- Буде у відраженні п'ять-шість днів.

(Але при цифровому позначенні ставиться коротке тире: 5–6 днів).

! Як тире використовуйте кегельне тире (—), і в жодному разі не дефіс (-), два або три дефіси (--), чи мінус (-).

✓ Способи поставити тире ✓

Комбінація цифр:

- наберіть «2013» і натисніть «Alt + X» — коротке тире;
- наберіть «2014» і натисніть «Alt + X» — довге тире.

Поєднання клавіш:

- натисніть «Ctrl + -» — коротке тире;
- натисніть «Ctrl + Alt + -» — довге тире.

Спеціальний код:

- затисніть клавішу «Alt» і наберіть «0150» — коротке тире;
- затисніть клавішу «Alt» і наберіть «0151» — довге тире.

У смартфоні: затискаєте дефіс — і у вас з'являться ще додаткові варіанти символів, серед яких буде довге тире (у мене ліворуч) і коротке (праворуч).

Підписано до друку 01.07. 2023 р. Формат 60x84 1/16
Папір друк. № 1 Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 8,36
Умовн. фарбо-відб. 8,47 Обл.-вид. арк. 8,47
Тираж 100. Зам. № 23 - 148

Видавничий центр КНЛУ
Свідоцтво: серія ДК 1596 від 08.12.2003 р.

Віддруковано "Видавництво Ліра-К"
03115, Київ, вул. Василя Стуса 22/1
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
Серія ДК № 3981.